

MONS AUREUS

часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

БРОЈ

40

2013

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

MONS AUREUS

Часопис за књижевност, уметност и друштвена историја

Година XI • 2013 • број 40

Издавач

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

За издавача

Драган Мрдаковић

Редакција

Академик Ристо Василевски, мр Татјана Лазаревић Милошевић,
Драган Мрдаковић, др Драгољуб Перић, др Добривоје Станојевић

Главни и одговорни уредник

Драган Мрдаковић

Лектура и коректура

Мр Татјана Лазаревић Милошевић

Графички уредник

Горан Филиповић

Адреса

Народна библиотека Смедерево
Караборџева 5 • 11300 Смедерево • тел/факс: +381 26 222 270
e-mail: smedbib@eunet.rs • knjigohraniteljica@open.telekom.rs
www.biblioteka-smederevo.org.rs

Штампа

Штампарија NEWPRESS, Смедерево

Тираж: 300 примерака

Часопис излази четири пута годишње. Годишња претплата: 2000 динара, за иностранство 80 евра. Цена једног примерка 500 динара. Претплату слати на рачун Народне библиотеке Смедерево 840-11668-44. *Mons Aureus* је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3525. Часопис се финансира средствима из буџета Града Смедерева.

ISSN 1451-3846

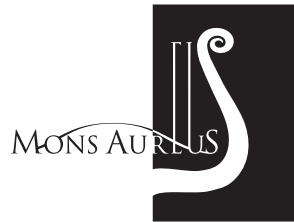
Садржај

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ	сйрана 7
<i>Ана Рисйовић</i>	
ПОЛИТИЧКА КОРЕКТНОСТ	9
ИСТОРИЈА	10
ART	10
ВИДИШ ЛИ?	11
<i>Предрај Луцић</i>	
ЗЕМЉАЦИ	12
ГЕОМЕТРИК	12
ГЕОТОМИК	13
ГЕОКРАТ	14
ГЕОСТАТИК	14
ГЕОМАНТ	15
<i>Жељко Иванковић</i>	
СЕДАМ ПЈЕСАМА	16
СТВАРАЊЕ	16
МОЖДА ЖУДЊА	17
ПАСТОРАЛА	17
NOCTURNO ИЛИ САХРАНА БОЈА	18
EL JADIDA - SIESTA	18
УМЈЕТНОСТ ФУГЕ	19
ПРОЉЕТНИ МАДРИГАЛ	19
<i>Иво Фрбежар</i>	
ВАСПИТАЊЕ ЧОВЕКА, ИНФЕКЦИЈА ХИПОФИЗЕ, ВАГИНАЛНИ МАНЕВРИ ИЛИ	
<i>Пред йоййуним изазовом у йеби свей не може ойсйайи</i>	20
КОСМОС	20
1. Црна рупа у усклађености	20
2. Вечне птице певају увек	21
3. Ноћас се средиште распада Биће	21
4. Храбрима у њиховим походима	22
5. А чокот расте И рађа И	23
6. Ромиња у времену Ромиња у невремену	23
7. Већ дуго се припремам Говорим ти	24
<i>Раде Сиљан</i>	
КАД СЕСТРА ОПЛАКУЈЕ	26
ЦРВ ГОДИНА	27
ВЕЛИКО ЂАВОЉЕ ОКО	28
ВЕЛИКА МАЈКА	29

УКЛЕТОСТ	30
ПРЕПОЗНАВАЊЕ	31
ЗАНОСНА ИГРА	32
СКРИПТОРИЈУМ	<i>сйрана</i> 33
<i>Биљана Миловановић Живак</i>	
ПОРОДИЧНА СЛИКА	35
<i>Љубиша Д. Јовановић</i>	
ВУК МЕЋУ ПСИМА	41
АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН	<i>сйрана</i> 47
<i>Косџа Димитријевић</i>	
ЗНАЧАЈНА РЕФЛЕКСИВНА ПОЕТСКА ЗБИРКА	49
<i>Љубиша Ђидић</i>	
У СВОМ ДУХОВНОМ ТОПОНИМУ	57
<i>Мирослав Радовановић</i>	
ПРЕЛАЖЕЊЕ ГРАНИЦА ВРЕМЕНА	60
<i>Драјослав Граочанкић</i>	
ОТМЕНА МЕРА БЕЗМЕРЈА	65
ФОКУС	<i>сйрана</i> 67
<i>Марко М. Ђорђевић</i>	
КА НЕГАЦИЈИ АУТОРИТАРНОГ РЕТОРИЧКОГ НАСЛЕЂА – ПОЛИТИЧКО БЕСЕДНИШТВО ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА И УМЕТНИКА У СРБИЈИ ОД 1990. ДО 2000.	69
<i>Мирослав Лазић</i>	
ОД АРАНЕТ-А ДО ПРЕТРАЖИВАЧА ИЛИ ПРВИХ ПОЛА ВЕКА ИНТЕРНЕТА	94
ГОДОВИ	<i>сйрана</i> 105
<i>Млађан Цуњаќ</i>	
КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ И МИЛАНСКИ ЕДИКТ	107
ДОБРО	<i>сйрана</i> 127
<i>Градимиr Сџојковић</i>	
ШТА ЧИТА ПИСАЦ	129
<i>Власџа Н. Ценић</i>	
И ШТРАПКЕ И БАТЕ	132
УСПАВАНКА	132
И НА ПАРЕ ОВЧАР ТРЕБА	133
ВРЧКА	133
ПЦУВАЛО	134

БАТЕ ЋЕ СЕ ЖЕНИ	135
ШТРАПКЕ	136
<i>Тайјана Дан Ракић</i>	
ТРИ ПРИЧЕ	137
А ШТО НАС ПИТАШ, КАД ЗНАШ?	137
ДОБРО, ДОБРО, УЧИТЕЉИЦЕ	138
НЕЗГОДА	139
ЕКСЛИБРИС	<i>страна</i> 141
<i>Биљана Живановић</i>	
<i>Јелена Јерemiћ</i>	
MEETING POINT СРПСКОГ БИБЛИОТЕКАРСТВА: СЕДАМ ГОДИНА	
БИБЛИОНЕТА	143
<i>Миро Вуксановић</i>	
КЊИГА СВЕ ДАЉА	152
<i>Мирко Демић</i>	
ЂУРА ДАНИЧИЋ – ЈЕДАН ОД НАЈСВЕТЛИЈИХ ПУТОКАЗА НАШЕ	
ПРОСВЕЋЕНОСТИ	154
<i>Јасмина Нинков</i>	
У СВОМЕ ДОБУ МОДЕРАН	156

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ

Ана Ристићовић

ПОЛИТИЧКА КОРЕКТНОСТ

Сићушна, нежна стопала, скоро па дечија
газе преко кртичњака у башти,
запуше сваку рупу, поравнају брежуљак
меком петом, и тако свакодневно,
плашећи се да се доле
у тим тамним, језивим
ходницима
дешава помор кртица

Неко ће рећи геноцид

*Копање се одвија уз помоћ окрећанга јорње шаше
која има добро развијене мишиће*

Европска кртица чак узгаја глисте, али тако
што им одгризе горње сегменте,
тако да не могу побећи, међутим,
остају у животу

Европска кртица, на пример,
не може да издржи дуже паузе без хране,
јер има брз метаболизам
и дневно конзумира онолико колико је довољно
за половину њене тежине

*Врста Condylura cristata може да открије,
ухвати и поједе храну
брже него што људско око
може да примети*

Мала, нежна стопала,
а врста је та незабележена –
газе и даље,
већ пуна крпеља, али, пустимо сад крпеље –

и размишљају о томе како их
не треба више звати стопалима,
ни кртице баш кртицама.

ИСТОРИЈА

Један век седне у крило своје скулптуре
и онда се упишки
онда то неко прогласи за фонтану
и деценију потом пије из ње
И каже не ваља
И онда
прави нову скулптуру и нову фонтану
И тако остану увек на дну новчићи
сасвим приватних жеља
и сиротиња то скупља,
као луда

ART

Гомила људи гура се и саплиће
између две половине тела краве
изложене у формалдехиду
и запањено зури у њене органе
у потрази за срцем

Срце је изложено у посебној
сасвим малој просторији
у потрази за смислом
и тамо нема никога

ВИДИШ ЛИ?

Све време мислили смо да живимо међу људима
а то је у ствари било осакаћено дрвеће
које се истргло из земље
стремећи наопачке ка висинама:

Та глава с косом – видиш ли? –
корен са жилицама
удови оно што је остало од
посечене крошње –
трагови једног давног масакра.

Све време мислили смо да смо и сами нешто друго, али,
Видиш ли? – јагодице својих прстију:
и на њима су годови мајушних стабала
која су исувише дрско
гледала у небо.

А мисао? Она измаглица што се
ујутру јавља над земљом, пролазна,
а с времена на време присутна
као и тестера која се забија у кору
немилосрдно
мада и на њој може да се свира
танго.

Предраі Луцић

ЗЕМЉАЦИ

ГЕОМЕТРИК

Плашио се кључања крви

Жарења образа

И пуцања срца

Мислио

Будем ли ходао

Паралелно с Ужасом

Немогуће је

Да га икада сретнем

Одлучио је

Радити на томе

Одлучио је

Постати хладан

И мед се грушао

Од његових ријечи

И његов је поглед

Ледио прољеће

И ријеке су се кочиле

Под његовим кораком

Ишао је само напријед

И гледао само право

Храбрио самога себе

У истрајавању на заданом путу

Газио је преко мртвих

Преко живих

И још нерођених

Ступио у голему

Досадну равницу

Ни након многих година хода

Пред њим се није указивало брдо

Све је било

Као и оно пређено

Равнодушно
Скоро бездушно равно

Осврнуо се једног окоподнева
И погледао за собом
Ужас му је понудио раме
На којем се није
Могао исплакати

ГЕОТОМИК

О затегнути ремен
Наоштрио је нож
Првокласно сјечиво
Из Кухиње Неона
Што надире и раздире
Анђеле и предјеле
И рекао
Сада ће дочети вјечности!

У Земљину кору
Зарио је нож
Откидао комад по комад по комад
Тако мијењао слику свијета и вијека
Чиме је свечано почела Вјечност

Касапио је кртичњаке
И коријење
Насукане корабље
Склоништа бескућника
И гробља
Говорио
То је залог за вјечности!

Ишао све дубље
Дубље и дубље
Уморио се
Заспати хтио
Али гдје
И али како
Свијет се скутрио у слици себе

Вјечност преживала дарове тренутка
А нож
Сломљене дршке
И већ помало туп
Није му знао пронаћи пут
До снова
До жена
До најближег мотела

ГЕОКРАТ

Богу је кишу украо
Из ушлаканих очију
Под свјетлошћу приведених свитаца
Слободу проповиједао
И био лијеп на стакленим платнима
Власника скршених кистова
И био моћан у књигама
На кољенима писаним

А када су замукле тамбуре
Сирене
И војне музике
Црви су му до касно у вијек
Напитнице пјевали

Пјевали
Пијани заспали
Јутром из гроба изашли
Под влатима крв му бљували
Од које и роса се квасила

ГЕОСТАТИК

Ти можеш сједити на обали
Без мора ријеке ил језера
И можеш ту своју стаменост
Уцртати у сваки земљовид

Ти можеш писати све што си живио
 И постати властити споменик
 Којег ће анђели чувати
 Од голубљих подневних испада

Ти можеш спокојно старити
 Кад ти се прохтије можеш и умријети
 И живјети мртав покојан
 И вјечнији бити од вјечности
 Заувјек занавијек
 Ту гдје си сад

А ја сам пролазник
 Вјетар без вјетришта
 Ја само пролазим
 Складиштем статуа

ГЕОМАНТ

Сједио је у блату уклесан
 На Висоравни Претиле Спознаје
 Из размјештаја гробова читао
 Ред вожње сусталих влакова

Свјетлост из незакованих купола
 На ухо му је пјевала сатима
 Како ће зашто ће доспјети
 Пролазници и цибетке

На вјеће је навукао засторе
 Од бијеле олтарске тканице
 Погледом пријеким регрутирао збуњене
 За Изакову брдску пјешадију
 Његовим гласом су пјевали
 И бијелци за кнежевске кочије
 Његовим нишаном гардисти
 Тражили су све дрзнике

Којима се без пророштва прохтјело
 Од свог живота живјети
 Од свога вина пјевати
 Од своје смрти умријети

Желько Иванковић

СЕДАМ ПЈЕСАМА

СТВАРАЊЕ

Након што се заситио
досаде и нерада створи
Бог звијезде и кад му
засја небо кô Божићна
јелка доба прије звијезда
назва прошлошћу и одлучи
заборавити је. И не знаде
Бог што би даље а раздирале
су га вјечна досада и властита
таштина. Онда створи Бог
човјека и даде му разума
тек толико да би му се овај
свакодневно могао дивити.
И видје Бог у својој
досади да му је и то
мало па створи вријеме
и у њему бол и смрт.
А онда се човјек досјети
па измисли наду. Ту се Бог
насмеја и први пут прође га
досада и, гле, укључи се
радознало дјелићем
свијести у свијет који
је човјек за њега
почео стварати. Злу не
ребало, помисли Бог.
Тко зна што све још
тај створ неће смислити.

МОЖДА ЖУДЊА

Као пресахла реченица,
понорница у гласу
ниоткуд – ти, сам Бог,
мирис зове – плава метафора.
Нијемост свијета као
на сахрани гласбе.
Синтакса у короти,
бијела боја утихнућа.
Вјетар и гласање птица у
збору оркестрирају тишину,
тишину што се отима машти.

ПАСТОРАЛА

Прерушен пејзаж.
Прозрачна бијела
свјетлост боје
анђеоских крила.
Траг презреле дуге –
божје стопе у њему.
Метафора из нетом
довршена псалма.
Прољетна зелен и
јагањци, гробље
далеко у позадини.
Лахор благо намрешкао
боје. Слика тек
скинута са штафелаја.

NOCTURNO ИЛИ САХРАНА БОЈА

Хоризонт трепери блиједом измаглицом
као да ће га сваки трен додирнути киша,
па боје реско дахћу осупнуте врелином.
Најзад пролети кос у свечаном црном фраку.
То је знак – домало ће вечерњи концерт,
последња симфонија боја за данас.
А потом прва на починак креће дуга,
за њом прхну златне, па сребрне птице.
Онда долази сиво, па тамно. Тамно
се згушњава, па лагано нестаје. Као
кад црне овце на обзору прождире вук
сумрака, та баршунаста похлепна немањ,
што последња остаје на сахрани боја.
Најпоследње се низ бријег као из нетом
разбијена врча разлије звон с црквеног
торња и дол у молитви вечерњој умине.

EL JADIDA – SIESTA

Сипи сивкаст пијесак с крила сивих галебова
што се циком надмећу с гласом мујезиновим.
Над крововима бијелим од поднева и нетом опрана рубља
палме нијемо стресају бјеличасту сол са себе
ћутећ како се вјетар тетураво додворава океану
великом строгом оцу свих мора што куња у клонуло подне.
Остарјело сунце хромим ходом прелази широку улицу.
Уз опор мирис зачина, тих лавез и глас женâ у даљини
дјечи у датуљама од очију процвала меланколија.
А касно је прољеће и афричким акварелом дахће благод.

УМЈЕТНОСТ ФУГЕ

Чудесан звучни териториј:
молски плач Богородице
и Петров пијетао у зору
обликују пејзаж страха.

Стихови траже уточиште:
у шуму вјетра, у глазби,
у музичкој чипки простртој
на јутарњем повјетарцу.

Тих попут несанице, као
молитва у зимској ноћи,
дотичем дирке клавира, тај
црно-бијели свијет у раздању.

Бол је додир таме, неповратан
суноврат свијести, сталактит низ
који отјече живот у окамину
звану ништа. Фуга смрти.

ПРОЉЕТНИ МАДРИГАЛ

Глазба обликује скулптуру
Giacometti maestoso
Звук дрхти на мјесечини
Пропињеш се у љубав
Постајеш силуета страсти
За смијешак удаљена
На недохват жељи
Док уз кишне прозоре
Провјетравам паукове мреже
Покисли лепет застава

Иво Фрбежар

**ВАСПИТАЊЕ ЧОВЕКА,
ИНФЕКЦИЈА ХИПОФИЗЕ,
ВАГИНАЛНИ МАНЕВРИ**

ИЛИ

*Пред њој њуним изазовом у њеби
свеј не може ојсџаји*

Иван Ројић Нехајев

КОСМОС

1.

Црна рупа у усклађености
Небеска светлост у црном сукобу
Црна светлост у небеској модрини
Небеска плавет у пљувачки

Пукотина у можданом вијугама
Унутар издељених дубина
посејаних прометејских ватри
закопаних у темељима пукотине

Звук мутације прапочела
Унутар ватрених темеља унутар
посејаних душа у друидском кругу
унутар ковитлаца звезданих магли

Мисао мутација душе
Унутар звезданих судара
усијаних падалица које поново засипају
стално се пробијају као отровне стреле

А онда би онај бескрај
А онда чак и реч постаде месо

2.

Вечне птице певају увек
исто У дубинама спавају нежни
кожурци Пробијају таласе пулсирају
уздрхтали Сенке лепршају пробијају тмину

вечности Извори напајају
језера У дубинама светлуцају усијане
варнице Велики дланови умирују неуке
таласе Снови спавају

у привиду Далеко су истраживачи
дубина Удаљене су од уста које причају
згоде Удаљене од Згоде о зачетку
ватре Сећање још није пробудило

своје прогонитеље Који жуде
за знањем Како миришу извори
раћања Како миришу зачеци
смрти Сећање се још није

пробудило Снови спавају
А онда беху ти гласови

Затим је мајка родила песму

3.

Ноћас се средиште распада Биће
у црном златном иглом спаја рубове
Кружи чиста празнина Стварност
је као бесконачност у блеску

Време се крије у спокоју Игра
је присутна у нигдини
Не виде се отисци пуноће Светлост
је као бесконачност у распадању

Тајност у рањивости Лепота
оставља траг у кружници

Путовање није за сликање Сlike
су као чежњив поглед у празној крчми

Битке се воде у тишини Богови
напуштају своје тврђаве
Жене ишчекују раскречене Руке
трепере као јасике на јужном ветру

А благословени ратови се настављају
и битке
и заставе се вијоре

4.

Храбрима у њиховим походима
нема помоћи Јашу коње вране
Величанствено јашу облаке и
једре Окупирају звезде и плач

жена Трагови љубави нестају
у ноћи Слапови потпуно заслепљују слепце
Страсти умиру између смеха и
плача Куља крв из рањених

вена Бог гледа и види
привиде Око слепо надзире решења
Боси апостоли су равнодушни у свом
изгону Богиње у храмовима замећу

незnanце Свештенице љубави заборављају
на месо Уздрхтале кобиле фркћу ноздрвама
Пена се меша с хладним ветром и
знојем Рођене су за рађање

храбрих ратника и
песника који то нису

Прашина у божјим очима

5.

А чокот расте И рађа И
 опија Мртве љубавнике
 препушта пролазности И мртвим сновима Што дрхте
 у првом васионском крчењу

А чокот расте И замеће И
 обавија Мртве избранике
 препушта васкрснућу И божанственим блудњама Које трепере
 у омамљујућем грешном блеску

чаша које се пуне И звече Пенушац
 трује Сањиве прогнанике
 препушта самоћи Чудним крајностима Које се крију
 у судбинском безименом вриску

Уписује се И рађа И
 опија Чежњиве потомке
 користи због наде И усудних заблуда Које подлежу
 својим паганским молитвама сладострашћа

изречених речи и
 неименованих заметака

6.

*Бесконачности је рана:
 Мада су бојови бесконачни, јола рана
 Иван Горан Нехајев*

Ромиња у времену Ромиња у невремену
 будућности Не сањам Не бдим
 У времену које се не може одредити
 залазим у нигдину

Шуми у времену Шуми у невремену
 омаме Не спавам Не записујем
 У шуму који је немогуће осетити
 губим се у оркану

Омамљује време Омамљује невреме
 спознаје Не чујем Не знам

У мирисима који се тешко разазнају
претапам се у бездан

Одмиче време Одмиче простор
безосећајних пространстава Апсолутна домовина
Не знам На ивицама магнетних
сила највише наслућујем презир

Да ли богови још помињу људе
Да ли богиње још привијају на грудима

Мајке које још доје

Коме је која оставила дете

7.

Већ дуго се припремам Говорим ти
збогом Гласови који наговарају одзвањају
у свести Враћају се као тихи звуци Из
прве поезије бесконачности Зове

Итака Кад кренеш на пут пун
пустоловина пун бојазни у простору
пуног нејасних обрису
у свету богова бићеш

праћен Богови у ствари посматрају и бележе
Слепо око кроз процеп мери неизбежно
Кога треба зауставити Кога
одвезати Одакле и куда Из истине у

привид Крчевина Рупа између пророчишта и вулканске
магме Путовање у материцу
Путовање је дуго Далеко је Итака Увек је
у мислима коначно пристаниште

Наде заклањају поглед
Наде потпуно заклањају поглед богова
Ко ће где опстати

Оче пази на моју постељу
бубицу мог кожурка

Илова јора, јролеће 2000.

Са словеначкој јрвео: Рисио Василевски

Раде Сиљан

КАД СЕСТРА ОПЛАКУЈЕ

Кад сестра нариче
Кад сестра оплакује
Испод стења преврћу се чеда
Вино у тела уноси језу

Кад сестра оплакује
Кад сестра воли
Мислима је тесно у гробу
Крв кључа од рана у венама

Кад сестра куми
Кад сестра куне
По телима пузе дугоноги мрави
На гредама висе набијене главе

Кад сестра нариче
Кад сестра оплакује
Блиском роду сан казује
Реченице веже у чворове

Кад сестра нариче
Кад сестра оплакује
Кад сестра куми
Кад сестра куне
Од срца последње сузе одваја

ЦРВ ГОДИНА

Црв година
Презасићена звер
С ногама увис
И мамурне главе
Пред канцама сна
Наћуљених ушију
Као бесни пас лаје
Кроз тело клонуло
Пипцима рије
У утроби ноћи
Крв потомцима
Неосетно сише
Пије

Црв година
Птица грабљивица
Искривљених уста
И лица од свиле
У ковчежићу тајном
За тело је
Неизлечива рана

ВЕЛИКО ЋАВОЉЕ ОКО

Са козјих стаза
Кроз густо жбуње
Бодљикаво
Непровидно
Зури у небо
Велико око
Ћавола

Боже драги
Недодирљиви
Кажем себи
И неуко се питам
Како је могло
У тако набијено тело
Да се сакрије душа
Звери

Какву је срећу имала
Његова судбина
Да дању анђео буде
А ноћу се као ћаво
У освит месечине
У пространој постељи
Скрива
Грли се са орловима
Спава

ВЕЛИКА МАЈКА

У ноћи дугој
Дужој од обмане сна
Кроз будно тело
Велике Мајке
Свилена се нит провлачи
А небо нашег сунца
Скивницу радости
Реч оплођује

У собу без прозора
Кроз кључаоницу сна
Потајно вири
Неко чудно око
И запаљеним лучем
Велику Мајку
У нама тражи

УКЛЕТОСТ

Не
Ја се нисам родио овде
У недрима нашег горја
Уместо мене
У колиби трошној
Отворених очију
Спавао је незнани путник

Не
Ја нисам живео овде
Уместо мене
У змијском гнезду
Родило се немирно дете
Ношено бурама века
Не
Ја нисам сањао овде
Други је уместо мене
Босоногој деци
Певао тужне песме
И кроз око јаве
У непознатом правцу
Слепе водио путнике

ПРЕПОЗНАВАЊЕ

Кад сам отворио
Камене двери
Кад сам
Замандаљене
Металне прозоре
Отворио

Пред твојом иконом
Обешеном на сувој грани
Дотакао сам паучину
Своје младости

Тихо сам уздахнуо
И тако
Без трага
Без гласа

На пожутелој слици
Препознао сам дечака
Уснулог у утроби
Прошлог времена

ЗАНОСНА ИГРА

Листаш књиге
Нечујно гунђаш
Гуташ кнедле, кажеш
Највеће су издајице
Ноге и године

Несхваћене песме
Мимоилазе се с читаоцима
И само глас ноћи
Тихо ти говори
Да сâм човек
Планину не осваја

Поиграва се с тобом белина
Заваравају те речи
Простор је насељен тишином
А слова те зову у бој

Лажни звуци
Насељавају библиотеку
А на пренатрпанним полицама
Многи снују
Под теретом корица

Са македонској њревео: Ристио Василевски

СКРИПТОРИЈУМ

Биљана Миловановић Живак

ПОРОДИЧНА СЛИКА

Прстен је сијао, циркони су блештали у моје очи. Сунце је било на мојој страни. Са радија је допирала нека француска балада. Цела десна страна лица била ми је врела, па сам је спонтано опишавала дланом. Прстен је тако престао да сија, циркони су били окренути према сунцу, супротно од мојих очију. Бело злато, пет срдаца једно у другоме. Уздишем, а возач ме усрдно нуди водом из флашице коју држи поред ручне. Одвраћам главом, не проговарам, не могу од врућине.

Гледам кроз прозор опустошене пределе. Неко је палио траву. Тек понегде извирује понеки жбун. Расушена земља попуцала је и створила кратере. Наш цип се успешно котрља по неком споредном путу. Возач каже да ћемо тако брже стићи од болнице до кампа. Верујем му, шта ми друго преостаје. Толико ме боли глава да не могу да ухватим ниједну своју мисао, а камоли да мислим о туђим. Једва дишем, имам утисак да ћу се свакога часа онесвестити. Возач гледа у моје руке. Непријатно ми је, иако његов поглед није непристојан. Познајем га тек сат времена, не знам како размишља.

- Нема прстена? - проговара он показујући на мој домали прст десне руке.

- Нема - потврдно климнем главом.

Онда гледа у прстен на левој руци, чини ми се, обухвата погледом цео пут пред нама и мене целу, са прстеном у центру тог видокруга.

- А то?

- То је било, па прошло.

- Зашто? - пита отварајући прозор и палећи цигарету.

Како да му кажем, а да не будем непристојна, да ће ме баш та цигарета дотући!? Умрећу од главобоље, само ми је још фалила његова цигарета! Угушиће ме, почећу да вриштим. Осећам како ме врат вуче надоле, брада ми се набија у грудни кош, хвата ме вртоглавица.

- Ако вам не смета, ја бих запалио... - рекао је, а ја сам гледала кроз прозор, не желећи да он види да се љутим.

Препознајем ту нервозу у шакама, тако је исто палио мој бивши, који ми је овај блештави прстен поклонио. Кад пушач мора да запали, онда мора! И возач је морао, видела сам то и по његовом погледу, и по бради која је задрхтала, и по нервозним шакама које

су вадиле цигарету из кутије. Као да су у питању секунде које одбројава до смрти.

Климам главом лево-десно, једва видљиво, јер само толико и могу да је померам. Кажем како ми не смета.

Он поново гледа у моје прсте. Оставила сам га без одговора. Мучно неко вретено врти ми се од грла до дна стомака. Врти, врти, не престаје, као да опомиње грло да се отвори, да проговори. Да проспе све, да изврне контејнер, да пљуне на читаву прошлост коју сам свесно и намерно оставила код куће, од које сам побегла овде, на други континент.

– Живот је тежак! – изговарам спасоносну реченицу, једну од ретких фраза која на страним језицима не звучи као фраза.

Зауставићу тако и себе и возача. Себе, од бескорисне и узалудне приче о својој љубавној прошлости, до које ми је сада најмање стало, а њега, од даљег испитивања, иако сам одмах видела да то чини из учтивости, а не из радозналости. Као да мора да брине о мени и да ме разоноди, као да није довољно што ме вози кроз дивљину и недођију.

– Да! – погледао ме је некако другачије, као да смо се већ раније познавали, па се дуго нисмо видели и сада ме је одједном препознао.

Опет ми је понудио воду. Прихватила сам флашицу и отпила до пола. Показао ми је руком да могу да испијем целу, да он има још једну за себе.

Дуго смо ћутали, а да то нисмо осећали као терет. Он је возио сигурно и спретно, а ја сам упорно гледала кроз прозор, у проређене маслињаке и пуста поља која су промицала крај нас. Сунце се преселило на другу страну.

– А дечак, који је остао у болници? Биће добро? – упитао је тресући пепео кроз прозор.

Откако је запалио, није престајао да пуши. Могао је имати око педесет година. Просед, уредан, плавоок, беле пути.

– Добро је. Само му је изашла чворуга.

– Дечачка туча? – упитао је благо се осмехнувши.

– Да.

– Вама није добро? – приметио је.

– Много ме боли глава – признала сам.

Можда није требало да дођем овде. Прихватила сам посао за који нисам ни слутила колико је тежак. Колико сам само страховала за ту децу из сиротишта! Прележала сам са њима све њихове болести, знала сваку сузу и сваки одсањани кошмар, свако мокрење у кревет. Туку се скоро свакодневно и сви ме у болници због тога

познају. Лекар из сиротишта је дао отказ јер више није могао да издржи, а док се не појави други, морамо до болнице да преваљујемо више од двеста километара у једном правцу. А мој имунитет никада није био добар, од стреса сам непрестано болесна. Не подносим тропске врућине. Али све сам то знала и пре него што сам овде дошла и прихватила се ове мисије. Увек на себе преузимам више него што могу да поднесем, као да морам, као да сам дужна да мучим и исцрпљујем себе, као да би мој живот био потпуно безвредан ако се не бих мучила. Лепо су ми родитељи рекли да никада нећу ни имати своју породицу јер се сувише трудим да употпуним туђе. А то је немогуће. Крхотине породичног живота које ова несрећна деца носе не могу се никада саставити. Не могу се повезати и сложити у слику, јер ту не недостаје део који би се звао отац или мајка. Ту недостаје све. Нема слике.

– Имам тридесет година, нисам удата и немам деце! – одједном је нешто провалило из мене.

Возач ме је овлаш погледао, као да то није ништа. Као да је то нормално.

– Па добро, кад смо то разрешили, можемо мирно да настави-мо да путујемо! – нашалио се и чак успео да ми измами осмех.

Он није ништа рекао о свом брачном стању, нити о деци. То ми се учинило непристојним, али главобоља је поново доминирала мојим мислима и поступцима. Убрзо сам опет клонула, и опхрвана болом, наслонила главу на лакат. Другом руком сам прекрила очи јер ми је светло изазивало све јаче болове. Као да ме је у очне јаме боло хиљаде небеских ослепљујућих оштрица.

– Морао бих само накратко да свратим до стана – изговорио је возач мирно.

Није ми се то допало. Сетила сам се свог инструктора вожње, који је увек, за време мог часа, излазио да обавља своје приватне послове. То би биле потпуно небитне ствари, попут куповине цигарета или ушлаћивања тикета за игре на срећу, што ме је још више нервирало. Увек сам мислила да људи у време које им је одређено за посао морају обављати искључиво тај посао, и ништа више. Ево, сада, и овај возач, коме је посао да мене превезе од болнице до сиротишта да преузmem још једно дете, и поново ме врати, и то све у року који нам је управник одредио, користи прилику да сврати до куће! Вероватно да би узео цигарете или нешто још глушље. Но ћутала сам, и није ми више било битно. На крају крајева, и да сам се успротивила, чему би то вредело? Нарушила бих однос са човеком са којим ћу у вожњи провести најмање још четири сата, а он ће свакако урадити то што је наумио.

Паркирао је испред зграде која је неодољиво подсећала на моју. Стао је непрописно, између две банке, нагласивши ми да се нећемо дуго задржавати. Сигурно мора у тоалет! – пролете ми кроз главу.

Нисам очекивала да ћемо у стану некога затећи. Вероватно зато што ниједном није поменуо никога из своје породице, помислила сам да је самац. Дочекали су нас младић и девојка од двадесетак година. Лежали су загрљени у дневној соби и пратили неки ријалити шоу на ТВ-у. Када смо ушли, младић је устао и пришао ми да се упозна. Проговорили су нешто међу собом, а онда су ми показали кухињу. Села сам за сто и налактила се. Младић ми је натоčio чашу воде и исцедио лимун.

– Чујем да те јако боли глава – изговорио је љубазно.

Док се кретао, изгледао је као млади прут који се повија на ветру, не толико због висине колико због лакоће. Био је блед, просто прозрачан. Коса му је била ретка и кратка, а фармерице и широка мајица нису могли да прикрију безмало накарадну мршавост. Зглобови његових шака штрчали су попут оштрог камења. Сео је наспрам мене и пажљиво ме посматрао пун емпатије. Затим је ушла девојка.

– Ово је девојка мога сина! – упознао нас је возач.

– Драго ми је – пружио сам руку, жмиркајући као пијана.

– Имамо нешто од чега ће ти главобоља брзо проћи! – узвикнула је девојка и из фиоке извукла неки прашак. Размутила ми га је у чаши са лимунадом, принела шећер и показала да попијем. Све време се нежно и срдечно осмехивала.

– Хвала! – изговорила сам гануто.

Откако радим у сиротишту, и у иностранству уопште, нико се овако није бринуо о мени. Осећала сам се као међу пријатељима. Села је и она за сто, а возач је ставио воду за кафу. Отпочели су ћаскање о ценама, скупоћи, кризи, скупим лековима... Нисам баш помно пратила, мада сам климањем главе показивала сву захвалност, што због прашка и лимунаде, што због овако лепе атмосфере коју нисам осетила пуних годину дана.

На зиду изнад моје главе висила је икона светаца, Козме и Дамњана. Мало даље, Христ и Богородица. Кухиња је била бела, са белим зидовима и белим кухињским ормарићима, белим столом и столицама. Иконе су биле једини украс, ако се то за иконе може казати. Размишљала сам о возачевој жени, која је у мојој слици породице недостајала, и без које ми је ова бела кухиња била незамислива. А ова девојка, возачева будућа снаха, ипак је овде била само

гост, иако је имала сву слободу коју гост може имати код срдачног домаћина.

Попили смо кафу, црну и јаку, и појели по коцкицу чоколаде. Сви су пушили, мада крај отвореног прозора. Возач ме је питао желим ли до тоалета, и погледао на сат. Схватила сам да треба да кренемо. Отишла сам у тоалет и умивала се што сам дуже могла. Главобоља је мало попустила. Док сам седела на толетној шољи, прелиставала сам часопис на енглеском језику. Одједном, повукавши канап казанчета, угледала сам у зеленој провидној корпи некакве игле. Полако сам спустила руку и ивицом часописа померила папире са површине. Засијали су шприцеви. Преко њих су биле бачене беле медицинске рукавице. Около, крвави фластери натопљени јодом... Сетих се младићевог неприродно бледог лица и ухвати ме дрхтавица. Наркоман! Зато смо свратили. Отац покушава да га контролише. Бацила сам новине на под, као да ће ме заразити. Ах, како је то страшно! Приљубила сам шаке уз лице. Страшно за једног родитеља. И опет ми кроз главу прође како би, са мајком, у овој породици можда све било другачије.

Изашла сам спуштене главе, не дозволивши да се на мом лицу примети било каква промена. И као да сам, због те промене, осећала кривицу.

- Да ли ти је мало боље? - упитао је младић.

- Да, прашак је помогао... - одговорила сам не подижући главу.

- И лимунада! - насмејао се он.

Погледала сам га другачијим очима. Нисам могла то да променим. Возач се у међувремену пресвукао и изашли смо из стана. Младић и девојка су нам махали, као да се опраштају од нас заувек. Пошто је возач одмахивао, одмахнула сам и ја. Желела сам сада да што пре одем из тог стана.

Напољу се смркло. У ципу ми је било хладно. Возач је понео јакну и за мене. Пружио ми ју је да се огрнем. Није укључио радио. Изгледа да је приметио да ја нешто знам.

- Мој син... - почео је он.

Погледала сам га пуна туге. Покушала сам погледом да му саопштим да не мора ништа да ми прича, да све знам. Зашто да се мучи? Али он је наставио...

- Моја супруга је отишла. Када се мој син разболео. Од леукемије. Рекла је да не може то да поднесе. Лекари му дају највише шест месеци...

Нисам се померала. Нисам га ни гледала. Тонула сам у седиште као у јаму без дна. Поражена. Затечена. Посрамљена својом главобољом и лакомисленом асоцијацијом. Понестајало ми је чак

и оних најглупљих фраза. Но, возач није очекивао ни утеху ни празне речи. Можда је ово изрекао како би оправдао паузу коју је, у радно време, користио за приватне послове. Тако се то могло учинити некоме ко је навикао на дисциплину.

– Морам двапут дневно да му дам инјекције. Његова девојка се не усуђује.

Неко возило иза нас је почело да труби, опомињући нас да кренемо. Бесно сам се окренула и отворила прозор.

– Прекини! – продрала сам се из свег гласа.

Није се обазирао. Опсовао ме је и наставио да труби и даље, као помахнитао.

– А ви... – обратила сам се несрећном оцу, не знајући како да завршим реченицу.

И шта уопште да у оваквом тренутку питам, шта да кажем...

– Не знам како ћу после! – испустио је уздах, и било је јасно да више неће о томе проговорити ни реч.

Завукао је кључ у браву и цип је забрундао. Укључио је радио. Кренули смо кроз ноћ.

Љубиша Д. Јовановић

ВУК МЕЂУ ПСИМА

Када се Мелентије, пре те посете везиру, појавио у Народној канцеларији, сви су нахијски представници били на окупу за трпезом, заливајући братски ручак црним вином уз шале и смех, баш у тренутку када је Молер наздрављао Милошу. Нико га није одмах препознао, каже, и сви су устали са страхопоштовањем када им је назвао Бога дубоким гласом Илије Громовника, у коме није било ни једног звука од некадашњег Никшићевог пискавог и промуклог слабашног и несигурног говора! Помислили су, чак, да је пред њима лично цариградски патријарх који је бануо у Београд изненада, Мелентије се касније хвалио Ибрахиму, склон претеривању. Омануо је, каже, чак и излапели прота Матеја Ненадовић, при томе је подругљиво наглашавао горди владика. Забуна је настала највише због Мелентијевог изгледа и свечане одеће, вели.

Некадашњи архимандрит из Студенице био је погурен и блед као калуђер утучен строгим постом када га је Милош накнадно узео за српског посланика и упутио као испомоћ, највише због знања турског језика. Неки су тада помислили да неће жив ни стићи до Цариграда, а камоли да ће бити српски заступник на султановом двору и Порти! А када су отуда почели да стижу фермани један за другим са пропратним писмима за Милоша пуним самохвалисања, Обреновић је мислио да их провурдани студенички архимандрит, кога је прозвао Цркотином, пише у пијаном стању, омамљен више опијумом него јаким пићима. И био је склон не само да гледа јадном калуђеру кроз прсте него и да га брани са Јованом Мијоковићем, некадашњим Мелентијевим писаром, званим Змијом, од Молера и нападача из Николајевићевог табора. И сам је Милош више пута махао уступцима које је Porta учинила Србима захваљујући првенствено Мелентијевом срчаном и мудрому заузимању, које је Никшић увеличавао у сваком свом пропратном писму!

Уз ферман о царини, која се наплаћује строго по тарифи, да се српски трговци не глобе ни лечка, следило је дуго Никшићево писмо, као да је заузео Цариград, у коме је описао Милошу да се за тај устанак рвао на Порти скоро недељу дана и да ништа не би учинио да се није обратио лично самом султану, коме се много допала Мелентијева речитост, знање турског језика, храброст, господствено држање и учтиво понашање на двору!

Своје опсенарске способности и исцелитељске услуге на двору нико није помињао! Још веће је муке Никшић имао при доношењу одлуке да спахије узимају десетак строго по бератима! Више пута је истицао свој удео у доношењу одобрења да се сваки Србин креће потпуно слободно и тргује по васцелој турској царевини!

А своје коцкарске способности није ни једном речју поменуо.

Када је било речи о плаћању пореза о Ђурђевдану и Митровдану, ту није могао да учини ништа да се порези плаћају само одсеком у јесен, по убирању летине, без обзира што се лавовски борио на Порти, а султан у то време није био у Цариграду да би му у томе помогао раније, писао је Милошу са вајним великим жаљењем. Сматрао је за своју велику победу што је спречио присуство Турака из Арбаније и Босне у турским гарнизонима, којима је строго забрањено да излазе из одређених градова – седишта!

Своју вештину у отварању врата живота на врату прећутао је такође! Издејствовао је право српских кнезова да по један од њих буде отправник у нахији са турским службеницима. Да није било њега и његовог срчаног залагања, без обзира на усмени договор између Марашлије и Милоша, Порта сигурно не би одобрила постојање Савета, у коме ће свака нахија имати по једног свог представника, чиме је на мала врата постала озваничена, само под другим именом, српска Народна канцеларија, што је сматрао својим највећим успехом и доприносом без обзира што је добро знао да је та канцеларија српска у турској служби!

Прећутао је и своје невиђене исцелитељске успехе равне чудима о којима се разне глас не само по двору него и по Цариграду! Још је постигао да Турци не праве и не потежу своје црне спискове на којима су српски дужници одређени за одмазду због учешћа у обе буне, и да се сваки такав осветнички покушај и поступак најстроже кажњава!

Мелентија је тада први препознао његов бивши писар, каже! Јован Мијоковић је скочио и притрчао не да се срдачно загрли са њим и изљуби као стари пријатељ него да би му скрушено целивао руку. Промуцао је са страхопоштовањем уз дубок наклон:

– Благословите, преосвећени!

– Бог те благословио, брате, Јоване!

– О-о!!! Зар је могуће да си то ти, Ме-ле-н-т-и-ј-е – тек тада се опасуљио и огласио Милош пијаним гласом, уз смех ширећи руке при посртању, више згрануто него што се заиста пријатељски обрадовао Никшићевом повратку. И што га види тако намаскираног, као за литије да се опремио!

- Затражи благослов од владике – дошапнуо му је Јован Мијоковић.

- Ма какав владика, бре, када је то наш архимандрит из Студенице! Куш тамо! Знамо се ми и у старим дрејама, зар не, Мелент-и-ј-е?!

- Био сам некада архимандрит, Милошу, а сада сам архиепископ са султановим бератом – загрмео је нови владика увређеним гласом.

- Ма шта ми рече, Мелент-и-ј-е?!

- Ако коза лаже, рог не лаже, кнеже Обреновићу! Ако ми не верујеш, ево...

- Гле ти њега! Ниси ти коза него брадати јарац са ђаволским роговима које си сакрио под капом! Чујеш ли ти ово, попе-прото Матеја?! Наш Мелентије постао владика! И то са султановим бератом лично, молићу лепо! То имај на уму! А ти, јадан не био, шта си ти постигао?!

- Чујем и гледам, али се ничему не чудим, Милошу – узвратио је Ненадовић – и тебе подсећам да си под братском звездом о српској слози!

- Нисам ништа затурио с ума, не брени, прото! Ти српски прота био и остао, две си буне претурио преко главе, а наш Мелентије отишао у Цариград о нашем трошку и постао за кратко време владика! Зар те то не вређа, Ненадовићу без наде?!

- Ни најмање! Чак да је постао и сам цариградски патријарх!

- Јарац српски у Цариград, а турски магарац из Цариграда – добацио је Павле Поповић.

- Онда приступи да узмеш благослов од владике Мелентија – позвао је Милош проту Ненадовића.

- Не брени се ти за мене, Милошу, и не заподевај кавгу, молим те!

- Де, нећу, прото!... Баш си ме изненадио, Мелентије! Па што ми ниси јавио да си постао владика и када се враћаш, да ти приредимо свечани дочек, а?! Јеси ли гладан и жедан?

- Јесте! Појео би те са дрејама колико је гладан! И крв би ти слатко попио! Зар му не видиш из очију како те гледа? – огласио се Цукић изазивачки.

- Мислим да није ред да се спрдаш са мном, Милошу, после свега што сам учинио за Србију и за тебе – опоменуо га је владика.

- Видим да си за себе учинио мно-го и премного! Отишао си као бедни калуђерчић, а враћаш се као велики владика са бератом од султана!

- Ја се тиме поносим, Милошу!

- Ма немој?!... А шта си то учинио за мене и Србију? А?
- То пише у седам фермана!
- Шта то пише у тим ферманима?!А-а?! Дела, реци ми! Подсети ме!...
- Знам да ниси писмен, али се надам да ти је твој писар Димитрије Ђорђевић прочитао свих седам фермана заједно са мојим писмима...!
- Седам фермана!... Седнеш ми... Којима се ти поносиш, зар не?
- Сви треба да се поносимо, а не само ја, Милошу, оним што сам ја постигао у Цариграду!
- А шта ћемо са нашим захтевима које је Порта изиграла, Мелентије Ништићу? – умешао се тада назољени Молер, који је такође био прилично пијан.
- Које то – захтеве, Петре Николајевичу?!
- Зашто Порта није усвојила нашу молбу да се све порезе плаћају одсеком, као што смо се ти и ја договорили пред мој одлазак из Цариграда?
- То сам образложио у пропратном писму уз ферман!
- Зашто приходи од царина нису урачунати у укупну суму данка?!
- Зато што то није било прихватљиво за Порту!
- Зашто си дозволио да се спахијске дајбине плаћају директно алајбегу а не спахијама?!
- Зар је то толико важно?!
- Ако за тебе као уваженог владику и шкембатовог тргова није важно, за нахијске кнезове јесте, још како, продана душо, јер ће они да се сукобљавају и крве твојом кривицом са спахијама и њиховим субашама – умешао се тада Павле Цукић.
- Где су ферманима права нахијских кнезова? – упитао је Вујица Вулићевић.
- Зашто нема ни једне речи у ферманима о главном кнезу? – упитао је Милош.
- То се подразумева уз Савет главешина, који сам једва издејствовао, да ће неко бити изабран на чело тог Савета, да председава!
- Мислиш ли на Народну канцеларију? – упитао је прота Матија.
- Зовите је како год хоћете... Само немојте да је разбијете!
- Ми смо те послали, бре, о свом трошку, да нас заступаш на Порти часно и поштено, а ти си се тамо опасно провурдао, лудовао и куповао берате – засиктао је опет Милош.

- Шта је вама, бре?! Уместо да ми будете захвални што сам успео да смањим порезе са тринаест на десет гроша, ви ме ту нападите као бесни пси!

- Хоћеш да ти и споменик подигнемо за та три гроша? - упитао га је Милоје Теодоровић.

- Хоћемо, али прво главу да му смакнемо - добацио је Павле Поповић, који је измамио од присутних мањи смех него што је прижељкивао.

- Браћо, не заборавите да смо под заклетвом, подсетио их је прота Матеја.

- Ако други не схватају колико то значи за целу Србију и за сваку кућу, бар би ти, Милоје, као вајни школован порезник требало да знаш колико вреде три гроша мање порезе!

- Немој ту да ми се трсиш и прсиш, Мелентије! Још сутра хоћу да ми положиш рачуне шта си све радио у Цариграду и колико си наших пара проћердао - запретио му је Милош уносећи му се у лице уз дрмусање.

- Ево ваших пара које сам понео! Ево вам још приде!... Сада вам више ништа не дугујем!

- Главу дугујеш, живот, Мелентије Ништићу! - повикао је Молер.

- Ја вас преклињем да се не играте главама - опет се огласио Матеја Ненадовић.

- Пусти их, прото, нека искале бес на мени да би показали какви су!

- А какав си ти, Ништићу?! Откуд ти толике паре? Како си их зарадио? Јеси ли крао, пљачкао, убијао?! Јеси ли се коцкао и курвао?! - залајали су на њега у сити глас и прота Матеја их је једва смирио.

Мелентије се прво захвалио Ненадовићу, а онда се обратио осталима:

- Пустио сам да ме нападите као бесни пси, али доста је било! Више нећу да вас трпим нити да имам икаква посла са вама! Нити ћу допустити било коме да ме вређа ни кривог ни дужног! Јер ја нисам ваш слуга!

- Ако ниси наш, чији си онда - слуга? - упитао га је Павле Цукић.

- Божји!

- И турски! - повикао је Молер.

- Послао сам те, бре, да нас поштено заступаш, а ти си нас издао и продао! - севнуо је Милош.

- Издајниче! - понављали су скоро сви за Обреновићем.

- Никога ја нисам издао ни продао, Милошу! И убудуће поведи рачуна како се понашаш према мени!

- Ти то мени претиш, турски владико?!

- Не претим, али те упозоравам да припазиш на речи којима ми се обраћаш! То упозорење важи и за остале – добацио је при поласку.

- А где ћеш сада, код Марашлије, зар не? – упитао га је Молер.

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН

Косџа Димитријевић

ЗНАЧАЈНА РЕФЛЕКСИВНА ПОЕТСКА ЗБИРКА

(Предраг Богдановић Ци, *Трубе и њечайџи*, **Рашка школа**, Београд 2010)

Значајни рефлексивни симболично-алегоријски песник темâ прошлости и савремености, изузетно плодне културне активности, Предраг Богдановић Ци, током неколико деценија позитивно од критике оцењеног књижевног дела, објавио је изразито контемплативну песничку збирку *Трубе и њечайџи*. У ствари, та Богдановићева поетска збирка, седма по реду, са две претходне (*Александријска библиотеџка* и *Ходећи водом*) чини врхунски пишчев триптихон. Ове се збирке везују у изузетну целину вредну пажње по својим историјским и личним порукама, реминисценцијама на живот, дело и време домаћих и светских личности. Композиција саме збирке *Трубе и њечайџи* заснована је на уланчавању пет циклуса, који успостављају корелације од античких митова, преко хришћанских откровења, све до елемената народног фолклора, заједно са понирањем у синтетизовану поетску анализу дела великана изниклих у нашој средини или оних који одавно припадају врхунској култури целог човечанства

Рефлексивна поетска збирка *Трубе и њечайџи* Предрага Богдановића Ција одликује се особеним стилем и језиком модерне структуре са израженом симболиком, богатством метафора, коренском везаношћу превасходно за родну груду, посебно у погледу изванредних описа историјских збивања. При томе се не запостављају митологијски приказе из давних времена, све до апокалиптичности скорашњих догађања. Такође, у Богдановићевој тематски разноврсној збирци претежно неосимболистичког акцента, поред трагичних догађаја и храброг отпора угроженог народа злу, писац је успешно приказао буран живот нашег поднебља од давне прошлости све до савремених збивања, и то ослоњен на Андрићеву историјску поруку: „Уносити светлост научне истине у догађаје прошлости значи служити садашњости”. Слично је Богдановић поступио и приликом приказа низа значајних личности из домаће и светске литературе остваривши посебну књигу – антологију личних импресија и асоцијација, која би могла носити симболичан назив Поетски Пантеон. Иначе, у песничкој форми и изразу Богдановић се, попут свог значајног претходника Бранка Миљковића, труди да споји лична модерна истраживања са класичним захте-

вима, при чему достиже изузетну рефлексивност и ерудицију. Као што римски елегичар Проперције истиче да му стихове диктира страдање, то би исто важило и за Богдановићеву већином трагиком испуњену поетику, с тим што би за њу важило и оно познато Миљковићево гесло да се „она пише властитом крвљу”, да речи „постају mors caeniveris”.

Покушавајући да одгонетнемо вредан читаоачеве пажње наслов *Трубе и џечашти*, значајан по успелом споју митског и историјског наслеђа, у изванредном ликовно обликованом издању „Рашке школе” на корицама уочавамо препознатљиви детаљ чувене Микеланђелове фреске *Стирашних суд* из Сикстинске капеле; чини нам се да је писац том очевидном симболиком управо назначио главне смернице свог дела. Како збирка *Трубе и џечашти*, поред симболично-алегоријског садржаја садржи и философске погледе, присетили смо се поруке славног Викотра Игоа да нема „великог песника који није у исто време и философ”. Такође, као допуну поменутих тезе можемо додати и поруку генијалног писца – тумача људске душе Ф. М. Достојевског, који истиче: „Имајте на уму, да песник у заносу инспирације одгонета Бога, дакле, остварује поставку филозофије.” То, посебно, указујемо када је реч о изразито контемплативној Богдановићевој збирци песама. Њен наслов, а затим и читава збирка, нагоне на размишљање, откривање животних енигми, заправо, право значења оног што је предочено репродукцијом чувеног Микеланђеловог дела. Тај фантазмагорични приказ, где ликови чувеног ренесансног мајстора у рукама држе расклопљене старозаветне књиге, док су три снажна младића приказана у виду праисконских анђела – трубача, изазивају асоцијацију на наслов књиге. Наиме, то је, сматрамо, веома успело ликовно решење прве речи у наслову Богдановићеве поетске збирке, док се друга односи на печате изражавајући симболику коначне, законодавне речи свих властодржаца, који њима оверавају сва овоземаљска збивања. Слично потврђује и писац поговора проф. Миодрог Р. Радовић, истакавши да је то „књига као источник песничког гласа који се оглашава трубама анђеоским и печатима јеванђеоским”.

У првом циклусу, *Персејкиива иконе*, преко уводне поруке гласника Божије воље – пророка Језикиља, посвећене значају књиге у којој је „написан плач и нарицање” с криком бола, песник Предраг Богдановић Ци већ наредном песмом *И видех књију* указује на значај тог „чувара речи” где су забележени сви гласови, звуци таласа, грома „чинећи хармонију васионе”. За тог изразито контемплативног песника – истраживача „речи сликара писца” предочени циљ је стићи до свете истине, да би у крајњој поруци истакао „невере и

неистине” свих „убица, силника, сањара рата”, борећи се против болног и трагичног „заборава историје” што води „у ништавило”.

Почев од прве, преко осталих десет песама поменутог циклуса, на изразито симболичан начин песник Предраг Богдановић Ци, поред мисаоних речи о античким боговима, пророцима, јунацима, сину Божијем Исусу Христу, знамењима хришћанске вере, тибетанском светилишту, своје стихове посвећује и песницињи Милици Стојадиновић Српкињи, руском великом писцу пониже-них и уврећених Достојевском, а потом асоцијацијама везује древне, неодгонетнуте камене скулптуре са делима модерног вајара Хенрија Мура. Све поменуте разноврсне теме поетски су изнедрене на основу ауторових детаљних истраживања и проучавања и размишљања о прошлости и скорашњим збивањима.

Делимично се ослањајући на стручну литературу, посебно из области грчке и римске митологије, као и на лична сагледања на поменуте теме, Предраг Богдановић Ци остварио је вредне пажње песме *Силен Марсија и бој Марсија* и *Чекајући Одисеја*. У првој се ослонио на мит о хеленском и римском богу уметности и светлости Аполону, изврсном свирачу на лири, који у музичком умећу побеђује, а затим и сурово кажњава мајстора на фрули, „бога Марсија”. У ствари, песник истиче да је у овом случају једини и прави победник била – музика. У песми *Чекајући Одисеја*, Богдановић указује на вечну тему инспирисану подвизима краља Итаке, једног од највећих грчких јунака у Тројанском рату, чија је лутања опевао и Хомер у свом чувеном епу. Аутор, током боравком на Крфу 1998. године, исписује ову песму, у последњем стиху истичући битно питање:

*Певају морске сирене
о мудрости и снази о лутањима
о новим Одисејевим подвизима,
хоће ли победник икада сјидићи?*

Посебну читаочеву пажњу привлаче две песме с изразитом библијском тематиком: прва, *Христифор* и *Христ Емануил*, поетски дочарава крштење „детета дошлог из сунца” на реци Јордану, детета које се „вратило у светлост” након стравичног потопа, када је брод праоца, праведног Ноја, допловио до врха спасоносне планине: „Скрени брод, Ноје, са планине Арарат”. Својом медитацијом на тему Далеког истока привлачи дескриптивна песма *У долини месечевог њврћава* *Ирад Цајараниу*, са завршном поруком сновиђења на Тибету Василија Исповедника: „Свет је само недовршена мисао у глави Бога”.

У истом циклусу истиче се песма *Фјодор Достјојевски или Сајина* *кушња*, посвећена Сцилама и Харибдама тог руског мученика и великана, чији комплексни лик Богдановић успешно приказује истичући да су у њему и „тама и светлост“, док његовом уму и снази „нема граница“:

*Сјојиси на ивици,
видиш ѿнор,
знај, ѿо су враћа слободе.*

Веома су успеле у том циклусу и две песме посвећене великим српским уметницима. *Милица Сјојадиновић Сркиња у свадби златној бора* плени сјајним описом лепоте „Врдничке Виле“, коју је велики Вук називао „моја кћи из Фрушке горе“. За овим не заостаје ни истанчан опис чувене слике наше прве жене-академика у песми *Катјарина Ивановић: „Мртва љрирода са ѿицима, око 1840“*, са антологијским завршним стиховима:

*Све у љрироди ѿвори
један језик, само људи
ѿо не виде.
„Кише рађају ритмове“*

Други циклус, *Ломљење ѿчаја*, симболисан је почетним древним записом „Костово поље – Косово поље“. Ту се узбудљиво сведочи о колевци и светилишту српске нације, о вредноћи, достојанству и хуманости нашег народа, који је, према песнику, „окренут ралу, сточарству и воћарству“, који је, свагда, и погинулим непријатељима у рату „увек одавао пошту“. Запажа се да је овај циклус већином заснован на тематици из древне митологије и фолклорне грађе (*Кум змија Слейић, Понеси клейѿиушу ѿубавца, Тирило, Црна кошуљица лабуд девојке, Поћи Љељо, на воду на Тису, Тройрсја река*). У наставку истог циклуса остварене су две дуже, изузетно вредне песме засноване на српским средњовековним записима: *Молиѿва монаха Симеона у мирјансѿву Сшефана Немање Хрисѿу Младенцу ѿред уѿокојење у Хиландару* и *Ноћне ѿрке десѿоѿице Јерине*. Прва је родољубива предсмртна порука Господу ранијег српског владара, а тадашњег скромног хиландарског монаха Симеона, касније проглашеног светитељем. Друга, посвећена трагичном времену деспотице Јерине, супруге деспота Турђа Бранковића, садржи изузетно поетски успелу симболисану драматику.

Библијски почетак са уводним цитатом из *Ойкровоња Јовановој* усмерава трећи циклус Богдановићеве збирке, *Цветијове њајраши*. Као да је на тај начин писац желео да потврди упозорење о казни злонамерника према свом народу: „И ко се нађе, написан у књизи живота, бачен би у језеро огњено” (*Ойкровоња Јованово*, глава 20). Тим изузетним поетским циклусом песник означава отварање Пандорине кутије зла над недужним жртвама српског народа при „гробној неизвесности бежаније”, уз предану молитву „на падинама Горе Фрушке” Богородици да „заштити овај збег” (*Светија Марија Снежна*). Затим, три песме из поменутог циклуса (*Београд у сенци Уробороса*, *Сукоб са Невидбојом*, *Зид смрти*) песник посвећује трагичној и истовремено величанственој историји Београда, на ушћу двеју река, који је неколико десетина пута био од непријатеља опседан, паљен и рушен, да би свагда, попут митске птице Феникса, изницао из свог пепела. „Овај град је проклет, јер је дигнут на леглу празмије / у луговима јасена, дрењка и оскоруше” – исписује горке речи песник, додајући:

*Канула је кај руменог вина
док си ја наливао у кристал анђелима,
за мртве, после рођења заборављена;
љачи, Мајко милосрдијна,
на коленима ти ојворена Књија Београда:
скоро сва имена заокружена,
скоро сва имена за љризив.*

(*Београд у сенци Уробороса*)

И наставља се Богдановићева „отворена књига Београда” у виду сличне *Књије смрти* означене у наредним песмама, *Сукобом са Невидбојом* и драматичном *Зиду смрти*, којим аутор сведочи о Апокалипси свог времена. А то наставља у трагичним стиховима посвећеним скорашњем верском и грађанском рату изазваним режијом великих сила, о чему сведоче песме *Зар и ову жрциву*, *Господе* (о порушеним мостовима и знамењима Новог Сада – српске Атине), *Мост код Лозна* и *Светиојројички венац* (о страдању невиних грађана при преласку моста у Варварину). Затим, песник са потресном вокацијом сведочи о вандалском уништењу наших вековних задужбина на Косову и Метохији (*Младен Мирић на небу Метихије којира фреске Бојородице Љевишке*), о „потковици смрти” око Грбавице (*Песнику Јуришићу није синуо стих*) и др. Све те изразито родољубиве Богдановићеве песме незаборавно су сведочанство о некажњеном

прогону српског живља током последњег несрећног рата, поводом чега песник с правом пита:

*Зар снајом моћи њорока и моћи новца,
док око злаћених ноју јосјодаревих
шћекћу њонизне слује, мисли да може
да обори Сремске Карловце и Призрен.*

*Зар са њорушених мосћова њринче Таме
да сћолујеш и судиш у Призрену,
зар кроз срјску хиљадујодишњу будносћ и ово
искушење од Саћане на њори божуровој,
и ово њонижење намењујеш себи,
и ово њонижење намењујеш нама.*

(Зар и ову жрћиву, Госјоде)

У ову својеврсну „живу књигу смрти“, како је назива песник, улазе још изразито рефлексивно-патриотске песме као што су *Пад Саћане неће бити одложен у Маћејчу, Вамјир над Светјим Арханјелима и Женици црне ваћире* – вредне читавих обимнијих студија историјско-психолошког карактера на тему ратних разарања и злочина.

У четвртном кругу збирке *Трубе и њечасћи*, под симболичним називом *Анђели њрубачи*, песник, упорно трагајући за решењем српске трагедије, после описа низа драматичних догађаја, стиховима позива у помоћ тражећи саосећање, разумевање наших и светских класика, врхунских стваралаца, које је ценио и од њих учио. То су наши и светски класици Петрарка, Шекспир, Леопарди, Бодлер, Едгар Алан По, Езра Паунд, Јоана Флоре, Никита Станеску; Милутин Бојић, Алекса Шантић, Лаза Костић, Владислав Петковић Дис, Милан Ракић, Милош Црњански, Растко Петровић, Десанка Максимовић, Васко Попа, Миодраг Павловић...

У циклус *Анђели њрубачи* Богдановић је уврстио и исповедну поруку шпанског мајстора Гоје једином српском нобеловцу (*Исјовесћ Гоје Иви Андрићу*), поклоњење генијалном композитору (*Предах Вајнеровој сћиха*), поруку анђела вољеном румунском песнику (*Фасћон Никића Сћанеску*), дескриптивне стихове посвећене значајном српском сликару „неба и земље“ (*Крчази Милића од Мачве*), док је изузетан поетски запис посветио гостовању чувеног модерног америчког песника (*Ален Гинзберј дуби на лави у салону Удружења књижевника Србије*) и др.

За разлику од претходних, последњи, пети циклус Богдановићевих песама, *Сћаре фотјографјје*, садржи више песама личне

природе. Ипак, ту су стихови посвећени чувеној српској поетеси (Зелени *џас Десанке Максимовић*) и скулптурама од пластике Коље Мићевића. У овај нас циклус песник уводи цитатом о љубави из *Посланице Коринћанима* Светог апостола Павла (глава 13): „...и ако имам сву веру да и горе премјештам, а љубави немам, ништа сам”. Поред две најлепше песме, посвећене значају и неопходности вечне материнске љубави (*Мајчини бисери, То само смрти боли моју мајку*), Богдановић у поменутом циклусу неуморно трага за наизглед малим, али за њега вредним стварима, попут оних које се налазе на пијацама-бувљацима „одбачених успомена”, а које се сећањем труди да оживи: „Купујем старе фотографије”. Ту је и дирљива песма о младалачкој љубави са шетњама обалама или преко моста на Миљацки, коју песник поистовећује са сунчевим заласком, и са изванредном поентом (*Смрти на сарајевском мосту*). Песимизмом је испуњена и симболично-алегоријска краћа песма *Сузана и ситарци*, са животном темом о односу старости према младалачким сновима на које има право „само остарели Прометеј (прикован за стену без опасности)”. Дирљива је и *Балада о цијанским свайновима* са драматично дочараном отмицом младе од просца Ратка званог Стапарац, уз наговештај крвавог обрачуна крај дунавског врбака. Пажњу привлаче и две енигматске песме о пужевима: *Пуж са аутостајраде* и *Пуж Исихаста*. Трагично одјекују стихови песама *На мом тробу* и *Сувишне речи*, у вези са раније значајним посветама на одбаченим књигама преминулог песника. По јачини симбола и поетског израза веома је узбуђујући фантазмагорични покушај самоубиства директора пропале фирме, који је, оставивши опроштајно писмо, скочио са дванаестог спрата хотела „Славија” и пао на хаубу кола познатог енглеског писца Кена Смита, а који је баш тог јутра, према нашем песнику, „одлучио да напусти алкохолне магле” и о томе изговори покајничку исповест на Међународном сусрету писаца у Београду. А сада, доживевши оно познато стање из стиха Лазе Костића *Међу јавом и мед сном*, енглески се поета нашао у чуду, о чему песник читаоцу пружа изванредну поруку завршним стиховима:

*Ово стање узаврелих жеља ништа не ваља,
закључио је неиривно ирезан песник:
привићају ми се самоубице,
враћало се у собу и смирено
о до полетања авиона.
Дан када су на песника падале самоубице*

Завршним циклусом *Стиаре фотитографије* и збирком *Трубе и печатни* у целини, Предраг Богдановић Ци, попут правог „слутника истине и чезника правде“, успешно повезује поруке библијских пророка са митовима и легендама, историјским и културним догађајима из далеке прошлости али и савремености и тако, сматрамо, остварује своје најзначајније књижевно дело.

Љубиша Ђидић

У СВОМ ДУХОВНОМ ТОПОНИМУ

(Милосав Буца Мирковић, *Да ми дан не оде у сновиђење, жуйске новеле, Љубостиња*, Трстеник, 2013)

Кад Иво Андрић пише хронику о ђуприји на Дрини, главни јунак, мост, протеже се бар четири века у време које се догађа споља, а време које се догађа изнутра предао је камену као вечитој материји, али је у камен уселио меке душе будућих читалаца, како би се шгитио у историји. Има на стотине ликова који у овој повести замењују мост, али и кад о њему непосредно не говори, сви осећају да је без њега све бесмислено.

Заокупљен чаробним кругом кредом око своје завичајне Жупе, Буца Мирковић у овим новелама пише аутобиографију о другом и, кад ти други јунаци нису у служби наратора, читалац осећа да је све без меке душе аутобиографског исповедника бесмислено. Историзовање ове хронике о Жупи у неком босоногом дечаку обистињује се кроз пределе сликане душом. У трагању „од малих ногу”, кад се пресвладила кошуљица за новим смислом. Али кад је тако, какво величанствено трагање за бесмисленим! Каква надреална драж у недовршеној новели, у недовршеној нарацији, у најави почетка који негде има крај за којим треба поћи! Трагати за изгубљеним временом по Жупи Марсела Пруста. Начинити жупску духовну атмосферу таквом. Трагати са Јерогушком по бескрајним руским чеховљевским степама. Начинити Жупу таквом. Тражити је у засенченим винским сентандрејским мистеријама Беле Хамваша о господственом понашању овог књижевног лаутара који држи бонтон уз жупско вино.

Двадесетак новела у овој књизи говоре о једном детињству (даном рођења „те 1932... докторе Мирковићу, прво па мушко, прави је Буца...”), дечаштву и младости, о породици многобројне жупско-пожаревачке родбине, о зрелости. То је рам за наративну кохезију. Колико постављен, толико непостављен, што нимало није важно за друге кохезионе законе који држе њену духовну нутрину. Ту се налази и стилска драж пишчева, да може неслућено кренути и губити се трагом изазовне асоцијације, а да је непрестано на истом гувну на којем гази своје златно зрно. У спољашњи рам може се сместити и богата збирка етно предмета жупске регије (које ће касније брижно чувати и један наменски виноградарски музеј), изглед александровачке вароши са две издужене улице, божански

пејзажи ове српске Провансе, горштакчи људи увек мало друкчији од свих других, као и другачији вољени Жељин и вољени Копаоник, са тиркизном Расином, мало другачијом, јер зов детињства има право на све помало другачије. Кад се, на пример, пажљиво ишчита како су све слатко у његовом детињству правиле многе ујне, тетке, баке и друге рођаке, писац би могао бити кустос у музеју неке слаткотеке.

У том „материјалу“ Буца Мирковић је сачинио један лирско-прозни слап који чаробном руком завичајне кичице описује свој круг кредом, свој бескрајни плави круг.

Али оно што уистину чини ову књигу изазовном за читање свакако је „унутрашња страна ветра“ њеног другог материјала. Наиме, притисак есејисте на лирског наратора има тежњу да га понекад потпуно потисне. Притисак песника на новелисту је још моћнији. Иако је приповедач правио уступке, није дао идеју новеле из њеног жанра. Заправо, поигравао се новом, надреалистичком ватром да искуша њену „одрживост“ и удахне јој ново унутрашње рухо. Тако смо добили чудесно сликане аквареле чије тек назначене предмете омекшава пишчева душа тако да заборављамо на друга атмосферска стања; попут ореола над географском Жупом, изједначава се сан једног дечака који пролази под њеном дугом. „Мирковићевски“ изгубљено време проналази се „...у тражењу ствари после пропасти, кад више ништа не остане, остају још дуго укус и мирис, тананији, али и жилавији, нематеријалнији, издрживији, вернији, као какве душе /.../ на рушевинама света...“

Као да је писац за ту унутрашњу страну нематеријалног света имао предложак каквог Ван Дајка, или којег другог старог фламанског мајстора, каквог Душка Јевтовића сунчано завичајног са насмејаним небом, или паганског Коњовића на чијим распуклим њивама треба да објасни кишу. Идеју кише. Мисао кише. Лепоту кише, њену поезију, али и хемију. Њену светост, али и уништитељство... Тако се узредно хватање у коштац са одређеном асоцијацијом роји у њено звездано распрскавање које често заврши у цитату каквог писца, у истом трагу којим се препознаје са читаоцем. Са чаробном фрулом која је по жупским виноградима будила бајке и успаванке, детиње стрепње и момачке жудње, кроз две уске и дуге александровачке улице, пуне бачви и буради, још увек струји тај звук. Звук буђења младости у сећању. Са мирисима грозда, зове, стрџике, дивље руже. Са укусом вишње коју је носила нека девојчица као минђушу. Са љубљем и родољубљем славних ратника жупских из свих ратова. Са непрестаним поистовећивањем са светим ратником из Манасије. Са историјском тишином која се

још скрива по Кознику. Са анђелом вештина и анђелом смрти из циркуса разапетог у „шумној предвечери наше мале вароши“. А за унутрашњу проверу свега постојећег према непостојећем, ту су бардови потврђене лектире: Рилке, Сен Џон Перс, Матић, Давичо, Томас Вулф, Васко Попа...

Овакве књиге позивају на лепоту детињства и младости, на моћна чулна осећања према радости, вољи за животом, снази доживљаја, на свој духовни топоним који је писац нашао у својој метафори Жупске Океаније...

Мирослав Радовановић

ПРЕЛАЗЕЊЕ ГРАНИЦА ВРЕМЕНА

(Стојан Богдановић, *О да*, **Апостроф**, Београд, 2013)

Стојан Богдановић у збирци *О да* недвосмислено наглашава да човек није способан да људским моћима и снагама схвати и усвоји божанске поруке и зато све своди на ниво свакодневног живота и континуитет људских ситуација. Човек је лишен тајанствене снаге саображења са врховним бићем и сваки облик трансценденције примерен је релативизму животног искуства, препуштању личној релацији и помало банализацији. Све се релативизује у складу са основним тежњама људског бића и његовим животним потребама. Морални закони настају из навике, а не из природе човековог бића, па тако и верска убеђења никада не прелазе меру људскости и реалне могућности. Богдановић у својој поезији демонстрира сумњу у сваки ауторитет и појам индивидуалне истине темељи на снази чулних опажања и феномена реалног живота. Појам људске ситуације у његовој поезији лишен је еволуционог и самоувереног задовољства свемоћног разума. Човек је заправо безначајна реалност беспомоћна у свемиру, сведена на меру ограничених могућности и безброј спутавајућих чињеница:

*Не знам да ли су следбеници Св. Марка
У Еџипћу видели ѝрејланулој Исуса.
А и ѝрајџиоци би морали ѝтакви биџи,
Као шџо у Вождовачкој цркви
Милићеви анђели носе шајкаче,
Мало накривљене.
Прави Шумагинџи.
Боја ми!
Неке од њих су обесни Срби зарђалим
клиновима изџребали,
Као, ономад, Турџи кад су Римњани били.*

Смрт је за човека преломни тренутак, моменат када могућност отпора прекорачује праг људскости, а људска воља прелази у безличност минералног света. Древне цивилизације веровале су у сељење бесмртне душе, хришћанство у васкрснуће и вечни живот, а песник Богдановић у суочењу са смрћу изражава песничку тежњу за интелектуалним тријумфом над њеном тајанственошћу. Он при-

хвата овоземаљски живот као једину и извесну аутентичну вредност која управља властитом судбином. Свест о свом постојању и ограничениости властитог бића је одбрана од притисака ванљудских снага и судбинске неминовности вишег реда. „Несхватљиво ништавило“ је природни поредак, саставни део живота и његове неминовности:

*Смрт̄ ре̄ико дође изненада.
Обично извиднике пошаље
На ловце личе
Са њима трајачима разних њасмина.
Пројоне ње, трајају ње док не њаднеш с ноју.
Таман су спремени да се остирве,
Она се њада њојави као краљица
Да ње докусури.
У њом интермецу, док је чекаш,
Може се рећи да је њо њвој живој̄,
Можеш и њесме да њишеш,
И свашт̄а друго да радиш.*

*Човек улази у колоњечину њек кад сконча,
Тада се у самој себе улива,
Тада му ни смрт̄ ништ̄а не може.*

Смрт се појављује равномерношћу устаљеног реда, као интегрални део живота, прожета код узвишених и поезијом. У певању Богдановић превладава природни страх, филозофски је помирено ништавило и стварање, живот и нестајање. Живот је континутирани ход ка смрти, ништење свега постојећег, процес који је дефинитиван и из кога се само издваја песничка аутентичност. Песник у збирци *О да* заговара вид антрополошке концепције живота као свесно организованог, усмереног и контролисаног процеса коме је предан целим својим бићем. Човек везује ствари свесним односом, без обзира на степен утицаја на њихов ток и поредак, он их промишља из аспекта своје слободе и субјективности. Смисао је везан за употребу живота, за степен субјективног доживљаја и свесног ангажмана:

*Данима из куће не излазим
Бане и Јоца њелефоном ме
Обавешт̄авају о њлувој влас̄ти,
О њројас̄ти државе, ја њима
(Све ст̄аре њеме, миленијумске)*

*Говорим о поезији и филозофији,
Кроз те прозоре залећене,
Гледам животи, кроз цвеће.*

Ружним појавама и приземним стварима Богдановић је супротставио свеопшту хармонију и природност поретка старе Грчке налазећи у њој извор смисла, вредност животних облика, филозофско надахнуће и сан у који је могуће утонути. Проналазећи идеал видео је и како свет после тога иде силазном путањом, а он тоне у велики сан са прилично измењеном оптиком. Свестан стихијности историјских збивања, песник је трагао за вишезначношћу и слојевитошћу унутрашње архитектуре бића:

*У хладовини једне атинске таверне
Напојенане срећујем ушиске.
Наздрављам Икитиносу и Каликраитесу.
О, да! И Фидији, и Фидији.
Дивим се Периклу
Који је са улазнице за Акропољ
Ушислио очи у мене.
Стављам га у новчаник,
(као највећу драгоценост)
Да се којим случајем не зауби,
Требаће ми за кафанску иричу.*

(О да)

Песник у збирци *О да* формулише идеју о континуитету доживљајних стања у коме се прошлост оживљава мимо наше воље и често изван контроле. Трагање за крајњим границама мисли, разбијених у бескрају времена, није само жеља за стабилним ослоњцем, већ је нада у могућност саображења са светом са којим успостављамо привремен и субјективан контакт. Песник формира накнадне представе, оно што мора створити својом мишљу, а што измешта у далеку прошлост често повлачећи паралеле из свакодневнoг живота:

*Надица је била дорски ситуб,
Носила је целу фамилију на леђима.
Да је она сад ту, не би имао траг.
Она би се са Господом договорила,
Макар на кредит,
Мали би јој био жиранит."*

(Дорски ситуб)

Богдановић улаже огромни напор воље и свести да се гласови и слике прошлости интегришу у садашње збивање, односно да струјање времена прелази границе епоха и нарушава праволинијску сукцесију. На врло оригиналан начин песник указује на дефинисање бића и интензивирање драматичних опрека које су готово непролазне и вечно се понављају. Време је у збирци песама *О да* доживљено као искуство, а не као математски континуитет. Оно почиње човековим понирањем у прошлост и поновним обасјањем у трагању за значењем чистих суштина које надживљују време.

Самоанализом властитих поступака песник стиже до најопштијих дилема о смислу постојања и граници уверења. Његова критика ауторитета, веровање и у назадно кретање еволуције (слично као на Ешеровим сликама, вода иде уназад) јесу афирмација субјективних мерила у домену сазнања. Богдановић својим певањем, које често подсећа на нарацију, указује на парадоксе људске природе и безумне амбиције људског разума:

*Акројољ је оно месџо на земљи
Где су јод ведрим небом изложени докази
Да је човек од мајмуна јосџао свиња.
Свиња је јшо јосџала од јрасејџа.
(Ових дана дојре однекуд весџи о свињској јамејџи.
Усџановили су да свиња може у ојледалу
да јрејозна свињу – блајо њој.
Није речено да ли дојџична свиња види да је свиња,
Или само види свињу.
Вејџину свиња које свакодневно сређемо не би
одушевило јшо ојледало.
(Акројољ)*

Отуђено у својој генеричкој природи, жртва бесмисленог захтева, људско биће у његовој поезији добија визионарски концепт демистификације људске свести и напретка. Трагични фатализам постаје носећи стуб, песник демистификује свест у историјским оквирима.

Неоспорно је Богдановићево веровање у поезију:

*А најџежа болесџи јесџе јоезија,
На сређу не лечи се.*

Овај песник верује у снагу трансформаторског елана у којој речи помажу да се оствари затворени свет лепоте, да се досегне ства-

ралачка имагинација прожета осећајношћу. Сфера симболичног сугласја и синестезијских представа указује и на мешање материјалног и имагинарног у којем пребива бесмртни песнички дух:

*Живої је као њлави леїїир,
Не њриїискајїе ја,
Покварићеїе му боју.*

Драјослав Граочанкић

ОТМЕНА МЕРА БЕЗМЕРЈА

(Љубомир Вујовић, *Безмерја*, Народна књига, Београд, 2012)

Љубомир Вујовић је песник првог, нескривеног лица и чувених песничких, иначе заменљивих, светих тројстава, али не оних Китсових, која су и у наслову његове знамените, најкраће, дионизијске песме.

Вујовићево тројство, окосницу његовог певања – чине љубав, родољубље и веровање, дакле све оно због чега је, вероватно, и започело певање, али их је тешко и појединачно наћи у данашњој и скоријој врхунској песничкој продукцији, а немоли срести на једном месту, у једној песничкој књизи!

Занимање поезије за ове круцијалне теме, међутим, није клекло (нека буде парафразиран један стих старије, гостујуће родољубиве песме у коју Вујовић овде, условљавајући је, интерполира своје чудесно разигравајуће, комплетирание и можда прозорљиве стихове); објављује их ова песничка књига суздржано и сугестивно.

Обнова поменутих песничких родова изведена је с великим песничким умећем, уз свежину и помереност из којих проговара „у међувремену“ у искуство и сензибилитет савременог песника уграђени додатни пртљак минулог века и актуелног времена.

Ова околност снажи мисаоност и асоцијативност Вујовићевог песништва, згушњује му исказ, минимализује дескрипцију, па су чак и љубавна осећања, стремљења ка другој половини јабуке – у овој поезији највећма смештена у просторе опште човекове запитаности, отуђења, идентитетске инверзије, или оданости, опчињености и трагања.

Лирика *Безмерја* дезанхронизује, доснива, враћа дах, храброст и отменост песничким родовима готово до средине 20. века доминантним и престижним у српској поезији.

Добили смо књигу песничке зрелости, вирилне стваралачке уздржаности и искрености, која у свом највећем делу, некад средишње, а данас скрајнуте и готово помодно прећутане песничке теме апофтегматизује, самосвојно реактуелизујући првотне узроке и поводе човековог певања, мишљења и постојања.

Безмерја с мером и рафинманом култивисаног песника васпостављају у песничкој прагми добрано прекинуте песмодавне и антрополошке лукове, чак и онај златни рубаијски, који је, не само формом, нирванском каденцом и каквоћом, имагинацијом и

астралношћу – него и опстајањем на чврстом земаљском тлу, поставио и за данашње време изазовне, парадигматске домете.

На неколиким зглобним местима ове збирке ти негдањи лукови постају импулс за успостављање и иновирање данашњих. Дослух с таквом традицијом (не само хајомомарском, бранковском, змајевском...), бруј и звон – ову најновију песничку реч Вујовићеву оплемењују, одуховљују, универзализују њен поетски супстрат, њено поетско поднебље – снажно повезује њене многолике егзистенцијално релевантне поетичке тачке у глобални знак човека, љубави, вере и партије.

Децентни и гномизирани укрштаји различитих, разновремених и најдрагоценијих песничких искустава и традиција – резултирају особеним песничким гласом и свешћу о неослабелој моћи, о транседентној димензији, али и о панкултуролошкој мисији поезије.

Вредне су спомена и друге неуобичајености овог песничког рукописа: интерпункција, на пример. Њену осебујност чине омисивност, уздржаност, шкртост. Оваква, ауторска интерпункција повремено цео песнички израз и његово градиво разуђује, дубље функционализује, овишесначује, али и релативизира често нескривену препознатљивост спољњег песничког наратива, његових слика и асоцијација.

И још један детаљ, можда језгро нових песничких могућности, путева и поетика ауторових: усред поетског ткива о којем је било речи – неколико сасвим другачијих песама, готово равномерно распоређених у свих шест циклуса ове књиге! Представник њихове апартности је кратка песма *Ex da није*, непретенциозно смештена међ песме „свог” циклуса. У њој долази до потпуне промене поетике, обрта песничког сценарија и версификације. Наизглед готово дитирампска, она, међутим, контрапунктира са готово молском основном темом која ишчезава пред снажним иронијским промишљањем човекових вечних пустих жеља и непрестаних стремљења ка присоју. Ова, вероватно најпевнија песма читаве књиге, реанимира исконска песничка врела, озарујући је омаж најзапамћенијим песмама српске лирике, хаикуизирана је посвета њеним највећим песницима, који су својим прозачним, кратким стихом, брзом ритмом и ритмом – створили животне и хуморне песничке слике, али и иконичне призоре и емоције које овековечује свака давнашња и данашња српска антологија. И народно памћење!

MONSAURET

ΦΟΚΥΣ

Марко М. Ђорђевић

КА НЕГАЦИЈИ АУТОРИТАРНОГ РЕТОРИЧКОГ НАСЛЕЂА – ПОЛИТИЧКО БЕСЕДНИШТВО ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА И УМЕТНИКА У СРБИЈИ ОД 1990. ДО 2000.

Сажетак: У раду се истражује политичко беседништво јавних личности које своје идеје развијају на негацији ауторитарног реторичког наслеђа, а којима политика није професионална делатност. Реч је о интелектуалцима и уметницима, најчешће бившим дисидентима, који се још од студентских демонстрација 1968. године, а посебно од средине осамдесетих година, појављују као оштри критичари комунистичке власти и заговорници поштовања људских права, увођења вишепартизма и парламентарне демократије у Србији.

Њихове политичке беседе се на основу теоријског модела о постојању доминантних комуникацијских парадигми, ауторитарне, демократске и либерално-демократске, посматрају у оквиру демократске парадигме политичког комуницирања.

Акцент је стављен на реторичко-стилску анализу појединих беседа Николе Милошевића, Косте Чавошког, Драгослава Михаиловића, Александра Деспића, Борислава Михајловића Михиза, Матије Бећковића и Љубомира Симовића.

У раду се разматрају и видови утицаја изговорене речи на аудиторијум и обликовање јавног мњења.

Кључне речи: политичка беседа, политички говор, политичко комуницирање, политичке идеје, беседнички поступак, демократска парадигма политичког комуницирања, вербално комуницирање, невербално комуницирање.

У политичком беседништву развијаном после привидног укидања идејно-политичког монополизма и постепеног успостављања плурализма политичких идеја у Србији током деведесетих година прошлог века, политичари су различито у својим беседама изражавали свој однос према истини и добробити државе и народа.

Насупрот беседништва настајалог од 1988. до 2000. у оквиру ауторитарне парадигме политичког комуницирања, које је било у сагласности са говором владајуће политичке партије и њених најистакнутијих говорника, настаје говорништво реторички легитимисано и засновано на идејама правде, демократског компромиса, слободе и права појединаца на политичко опредељење, као и на вредностима парламентарне и уставне демократије. Њега су у првим годинама вишепартизма изнедрили говорници, вође и лидери, углавном из неколико водећих опозиционих партија, Дра-

гољуб Мићуновић, Никола Милошевић, Вук Драшковић, Зоран Ђинђић, а потом и Војислав Коштуница, Весна Пешић, Слободан Гавриловић и др.

Говорници демократске парадигме политичког беседништва своје говорништво углавном граде на негацији ауторитарног реторичког наслеђа и говорништва владајуће политичке елите, залажући се за процесе демократизације и европске модернизације, али и за умерено националистичко приступање решавању српског државног питања.

Поред реторичког залагања за отклањање раскола између идеја националног и грађанског, традиционалног и модерног, цивилизацијског и назадног, у овом политичком беседништву, иако различито схваћене, изражене су тежње за редефинисањем колективног идентитета друштва и успостављањем демократских вредности. Иако полиморфна и у одређеној мери заснована на противуречностима, ова комуникацијска парадигма изнедрила је неке од темељних вредности вишепартизма – спремност на јавно изражавање различитих политичких гледишта, слободу мисли и говора, право на другачије мишљење и политичко опредељење и делање.

У оквиру демократске парадигме политичког беседништва, која се од 1990. до 2000. може посматрати као противтежа доминантној, ауторитарној комуникацијској парадигми, појављује се један број политичких беседника који своје идеје развијају на негацији ауторитарног реторичког наслеђа, а којима политика није професионална делатност. Реч је о интелектуалцима и уметницима, најчешће бившим дисидентима, који се још од студентских демонстрација 1968. године, а посебно од средине осамдесетих година, појављују као оштри критичари комунистичке власти и заговорници поштовања људских права, увођења вишепартизма и парламентарне демократије у Србији.

За разлику од већ помињаних говорника који припадају овој комуникацијској парадигми, већина ових говорника, изузев њих неколико (Добрица Ћосић, Драгољуб Мићуновић, Јован Рашковић), не обавља високе државне, нити страначке функције, већ је реч о професионално оријентисаним појединцима (професори универзитета, академици САНУ, писци) који своје политичко деловање углавном заснивају на критици власти из позиције независних интелектуалаца.

Стављајући се на страну појединих опозиционих странака и студената у критици власти Слободана Милошевића, један број њих је посредством својих политичких беседа (Никола Милоше-

вић, Коста Чавошки, Драгослав Михаиловић, Александар Деспић, Борислав Михајловић Михиз, Матија Бећковић, Љубомир Симовић и др.) значајно допринео унапређењу и иновирању политичке комуникације у Србији и промовисању неких од важнијих идеја вишестраначке демократије.

Никола Милошевић припада оним беседницима који су своје умеће ставили у службу двеју јавних делатности; научно-просветног и политичког деловања. Те две наизглед супротстављене делатности људскога духа преплитале су се у његовим беседама, било да је наступао као независни интелектуалац, универзитетски професор и академик, или као један од оснивача Демократске странке, почасни председник Српске либералне странке и народни посланик у Скупштини Србије.

Увек када би беседио, а током своје дугогодишње каријере универзитетског наставника и политичког делатника, беседио је често, чинио је то спајајући у својим беседама широко образовање, ерудицију и акрибичност са политичким ангажманом заснованим на ироничном разобличавању и демитологизацији утврђеног идеолошког поретка и уског доктринарног начина мишљења.

Његова критика комунизма и марксистичке идеологије била је аргументована, виспрана, заснована на чврстим филозофским и књижевним основама, психолошкој проницљивости, али и здраво-разумској логици, лако разумљивој и прихватљивој широким друштвеним слојевима. Овај теоретичар књижевности, филозофски мислилац, „суверени владар“ студентских слушаоница, неприкосновени полемичар и оштри дебатар, један од првих заговорника успостављања вишепартијске парламентарне демократије, остварио је, чини се, значајније домете у политичкој теорији него у политичкој пракси.

Разлоге за несналажење у практичној политичкој делатности могуће је пронаћи у високим моралним критеријумима мишљења и делања које је Милошевић постављао испред себе, као и у ограничењима која су произилазила из његовог научног и интелектуалног рада и дубоких хуманистичких и демократских уверења.

Могло би се такође рећи да ни време у којем је започео своју јавну политичку делатност, још као асистент на Филолошком факултету у Београду половином шездесетих година, као ни касније године, од 1966. до 1990, нису били наклоњени харизматском филозофском мислиоцу, одважном и акрибичном критичару власти, попут Николе Милошевића. Као што је тада представљао опоми-

њући глас, једва чујне, и неретко, осећањем меланхолије обузете мањине, чини се да је то остао и у годинама новоуспостављеног вишепартијског система у Србији.

У времену беспштедне борбе за власт, борбе која није бирала средства, мало је било оних који су се одупрли искушењима и нису дозволили да им руке буду упрљане. У годинама ратова, економских санкција, моралног суноврата, политичког надигравања власти и опозиције, изолационистичке политике и „сукоба са целим светом“, чинило се да моралне вредности потпуно нестају услед неумољиве жеђи за влашћу и стицањем моћи.

„У свему томе Никола Милошевић и његова Српска либерална странка нису учествовали, него су, као поборници моралне исправности и поштења у практичној политици, увек били и остали оно супротстављено друго које су тзв. прагматичари унапред одбацивали. Николи Милошевићу, као човеку чистих руку у политици, то, међутим, није била довољна утеха, те је са приличном горчином у души имао представу о властитој осујећености, па и неуспеху у практичној политици.“ (Чавошки, 2007 : 15)

Политичка беседа коју је Милошевић одржао на Оснивачкој скупштини Демократске странке 3. фебруара 1990. у београдском Дому омладине пружа нам детаљнији увид у особености његовог беседничког поступка, и могућност прецизнијег сагледавања идејно-политичких обележја, индивидуално развијаних унутар демократске парадигме политичког комуницирања.

Иако развијана унутар ове комуникацијске парадигме, ову и остале Милошевићеве беседе могли бисмо да, полазећи од критеријума реторичког представљања основних идеја (залагање за парламентарну монархију, владавину права, поштовање људских и грађанских слобода, право појединца на самоопредељење, критика тоталитарних идеологија), посматрамо кроз укрштај демократске и либерално-демократске комуникацијске парадигме.

Започињући своје говорно излагање ослањањем на традицију руске књижевности, као што је то често, повлачењем паралела, чинио у својим говорима, Милошевић психолошким понирањем у унутрашњи живот и свет књижевних јунака свет фикције актуелизује и претаче у стварност садашњице.

Богата ерудиција и широко образовање омогућавали су овом беседнику да се са лакоћом поиграва са комунистичком доктрином и марксистичком идеологијом, и у иронијском духу, откривањем бројних парадокса, приступа њиховом разобличавању:

„У једном роману Владимира Војновича појављује се извесни Хоризонт Тимофејевич Разин, који каже да је Карл Маркс видео у

капитализму апсолутно осиромашење радничке класе – преварио се само у једној ситници – то се није догодило у капитализму него у комунизму. Могло би се рећи без икаквог претеривања да су се сва, па и она најнеповољнија предвиђања Маркса и Лењина о судбини капиталистичких режима остварила не у капитализму, већ у комунизму.

И не само то. Комунизам је – па и онај наш, разуме се – постао најбоља илустрација једне мисли енглеског историчара лорда Актона коју сам често наводио па ћу је навести и овом приликом. Лорд Актон, наиме, каже да свака власт квари, а апсолутна власт квари апсолутно.”

Изричући својеврсну критику и осуду комунизма, и изражавајући уверење да се тадашњи комунистички режим, предвођен Савезом комуниста Србије и Социјалистичким савезом радног народа Србије, ни у чему не разликује од оног претходног, Милошевић у средишњем делу беседе развија тезу да су институционалне претпоставке комунизма, упркос привидном заговарању вишепартијске демократије, и даље на снази

Изношењем разложних аргумената и навођењем сликовитих примера, он у иронијском духу, на духовит начин, тадашњу власт описује као деспотску, аутократску, склону изборним преварама и медијском манипулисању грађанима. Једини логични излаз из такве ситуације, Милошевић види у расписивању слободних вишестраначких избора:

„Јер комунисти врло добро знају да на кормилу власти могу остати само онда ако се власт апсолутно налази у њиховим рукама. Дозволите ми да завршим једним кратким освртом на комедију или, ако хоћете, трагикомедију избора коју су нам комунисти у Србији ту скоро уприличили. Они су, наравно, повукли извесне консеквенце из оне познате крилатице лорда Атлија, који је раније комунистичке изборе упоређивао са трком једног коња, и сад су у трку припустили и неке друге коње, али све из исте ергеле. При чему се, да иронија *ишх* избора буде већа, унапред са великом сигурношћу могло знати који ће од тих коња добити трку. А систем је, отприлике овај: у трку се обично припушта један осведочени партијски кандидат који ће је засигурно добити, а онда му се као конкурент бира неко од оних интелектуалаца под знацима навода који практично никаквог кредита немају у својој интелектуалној средини и који унапред пристају да те фингиране изборе изгубе. Према томе, оно што ће дефинитивно посведочити да ли комунисти доиста мисле озбиљно кад говоре о вишепартијском систему у овој земљи, јесте да се уприличе нови, заиста слободни избори, на

којима би комунисти ушли у равноправну конкуренцију са другим странкама и онда највероватније изгубили.”

У Милошевићевом излагању приметно је поигравање са сопственим беседничким поступком, што доприноси одржавању дијалога са слушаоцима и живости комуникације. Постављајући им питања и ангажујући њихов критички потенцијал, он сопствено излагање више пута прекида духовитом констатацијом да је реч о преваходно реторском питању:

„Морамо се питати – *наравно, чистио рејторски* – како можемо веровати обећањима комуниста кад се на челу једне такве организације, коју они тако јавности представљају, налази неко ко је члан њихове странке, и неко ко, поврх тога, није легално изабран, чак ни према њиховим сопственим мерилима, а знамо каква су и која су та мерила?”

„Ја вас овде питам – *а иштане је, наравно, чистио рејторско* – каква је то демократија и каква је то партија која ће нам наводно демократију донети, ако Мирјана Марковић може себи да дозволи да у новинама пише, а да јој унапред буде загарантовано да је нико на странацама високотиражних гласила ове републике не сме критиковати?”

Ефектност Милошевићеве политичке комуникације огледа се на прозодијском плану и у коришћењу делотворних говорних пауза и израженој способности ослушкивања и праћења реакција аудиторијума.

Изводећи у завршном делу беседе закључак који је у непосредној вези са поводом окупљања, говорник је као главни разлог оснивања Демократске странке и приоритет појединачног политичког деловања навео оснивање вишепартијског система у Србији.

Никола Милошевић, рецимо на крају, није био човек практичне политике. Тога је био свестан, и то је, чини се, било и остало једно од његових највећих разочарања и животних проклетстава.

Да ли је, међутим, било разлога за то, када је могао знати да за собом оставља речи и дела која превазилазе и једно време, и политичку теорију и људско делање које га је обележило?

•

Јован Рашковић, психијатар, професор универзитета, академик, оснивач и председник Српске демократске странке у Хрватској, својим политичким јавним деловањем обележио је време избијања грађанског рата у некадашњој Југославији. Стављајући се на страну заштитника националних интереса Срба у Хрватској, доживља-

вајући себе, не као вођу, већ као слугу српског народа, поделио је са њим судбину и трагизам прогнаних и изневерених.

Као политички беседник Рашковић, по основном позиву, „посматрач и утешитељ људске душе“, заговара идеје успостављања демократског дијалога између српске и хрватске стране, обучавање ратних сукоба, појављујући се као критичар бивших и тадашњих комунистичких властодржаца у Србији и Хрватској и идеолога „кроатоцентричне“ политике.

Иако у својим беседама иступа као поборник демократских вредности и хуманистичких идеала, Рашковић као познавалац националног бића народа, његових врлина и мана, указује на праведност, понос и окупираност небеским, тј. идејом слободе („народ неба“), али и на наглост и гневност у реаговању Срба, спремност на олако потезање оружја, па чак и употребу силе.

Своја размишљања у вези са наведеним противуречностима Рашковић је теоретски уобличио и сажео у књизи *Луда земља*, објављеној 1990, која је, уједно, садржала и његове политичке преокупације и погледе о природи и узроцима хрватско-српског сукоба. Приступајући тумачењу етнонационалних карактеристика Срба и Хрвата као психијатар, дубинским понирањем и анализом особености њиховог националног карактера и менталног склопа, Рашковић је покушао да открије узроке и порекло сукоба и доприне се њиховом отклањању превасходно снажним залагањем за мир и прекид непријатељства.

Полазећи од идеја за које се залагао у својим политичким беседама, Рашковића можемо сврстати у круг говорника који припадају демократској комуникацијској парадигми. У покушају да одговори на питање какав је он говорник био, Дејан Милић, на трагу постојећих мишљења, сматра, да је Рашковић био „не само интересантан већ чудесан. Говорник снажне етичке црте, који није говорио оно што слушаоци желе да чују, већ само оно што мисли. Уклапао је у својим говорима неуклопиво. Говорио је смирено и благо, а у исто време дубоко емотивно.“ (Милић, 2006 : 574)

Посредством беседе из 1990, објављене после Рашковићеве смрти у књизи *Душа и слобода* (1995) под насловом *Тако мислим и говорим*, али и бројних говора одржаних током 1990. и 1991, откривамо беседника, уистину несвакидашњег дара и харизме.

Започињући своје излагање *in medias res*, тезом „да се се не може почињати тиме „са ким се неће, већ да треба расправљати о томе ко са ким може, како и колико може“, Рашковић изриче критику комунистичке власти, сматрајући је одговорном за кризу у федерацији. Указујући на неопходност успостављања нових одно-

са између Срба и Хрвата, уз примену идеја демократског програма, Рашковић окупљене подсећа да припадају генерацији која може постати одговорна за уништење или обнову Југославије:

„Било је толико зла и толико опакости, а вођама и комунисти-ма, властодршцима није никада ударао стид у лице. Бестидност је накарадна црта наших бивших и садашњих властодржаца. У садизму и самољубљу никада нема стида. Нема горе друштвене и психолошке легуре од садизма и нарцисоидности. Због тога нема одговорности за своје владање или одговорности за стање иза владања. (...) Наше компетенције су мјерило свих ствари. Ова генерација је овлаштена за демократију. Демократија је најбоље мјерило свих друштвених послова, свих наших текстова, наших изговорених ријечи. Ово је историјски тренутак и сви можемо бити на тој висини.

Не заборавимо на чињеницу да ми можемо постати задња генерација Југославије, али исто тако и генерација обновитеља ове земље, Југославије. За све што долази иза нас одговорни смо ми сами, као што су досадашње генерације одговорне за оно што јету и сада.”

Градећи надаље излагање на наглашеним контрастима и метафорама („вријеме размишљања – вријеме свађа, ограничење власти – успостављање власти, демократија – деспотија, истина – тиранија лажи, провалија пакла – провалија неба, лажно чудо поретка – истинско чудо демократије”), Рашковић идеје *ethosa* политичке комуникације и идеализам који се појављује као њихов пратилац супротставља популистичкој реторици која „заноси масе” и у супротности је са демократским вредностима.

Рашковићеве речи звуче пророчки. Њиховој сугестивности додатно доприносе елементи невербалне комуникације, крупна беседничка фигура, дуга брада, разбарушена коса, али и варирање говорне интонације, интензитета изговора појединих речи и реченица. Овог говорника одликује и добра дикција и стилско-језички артизам који се огледа на плану функционалне распоређености метафора, симбола и параболоа (Гримова бајка о храбром кројачу) у структури беседе:

„Магла лажне свијести покривала је све истине. Густа магла лажи се разређује, њени творци се претварају у гониоце магле, одричу се неправедности, али и даље задржавају битне симболе лажне свијести: социјализам, самоуправљање и вођу. Строго чувају инструменте из којих ће се подизати нове магле лажне свијести. Партија постаје странка препорода, њено недоношче, Социјали-

стички савез постаје нека врста Социјалистичке странке. Обје су чувари старог поретка у неким новијим одорама.

Постоји Гримова прича о томе како је лукави кројач надјачао снажног дива. Див је својим снажним шакама размрвио камен, из њега исциједио воду. Бацио је камен толико високо да га нису могли ни видјети. Кројач је лукаво гњечео у шакама сир и исциједио га с лакоћом. Из руку је пустио птицу која је полетјела у небо и није се вратила. Слабији и лукавији је поразио дива. Ако је у овој причи див народ са својом отвореном и незаобилазном моћи, онда је лукави кројач нека врста странке која побјеђује дива и долази до краљевске кћери. То је модел односа лукаве странке и народа и он остаје као симбол свих малих и великих идеологија које су увијек и поновљено лажна и редуцирана свијест."

Поистовећујући дива из Гримове бајке са народом и његовом отвореном моћи, а лукавог кројача са политичком странком, способном да, иако скромније снаге, ту моћ искористи и потчини је сопственим идеолошким циљевима, Рашковић на пријемчив и поучан начин, доприноси деидеологизацији и буђењу свести слушалаца. „Мудри кројач“ и „снажни див“, односно „лукава странка“ и „див народ“, постају модел односа, тј. симбол потчињености појединаца, јавности и друштвених група политичкој идеологији.

У завршном делу беседе, Рашковић износи критику на рачун хрватских републичких руководилаца, говорећи о њиховој прошлости, годинама слављења и оспоравања политичких ауторитета, заговарајући идеју да за „робијаше са политичким претензијама“ нема места у политичкој будућности:

„Они који су робијали седамдесетих и осамдесетих година у ово садашње вријеме промјена исказују изнимно високе амбиције. По ономе што говоре и како говоре наглашавају више своја саосјећања него своје политичке замисли. У томе се битно разликују од средњеевропских робијаша који су дошли на власт и показали високу толеранцију, чак и према дојучерашњим тамничарима. Имам утисак да ови наши робијашаи с политичким претензијама пребројавају непријатеље и припремају чистке. Као психијатар за све то имам и људског разумијевања. Били су оштећени и сада не скривају свој бијес. Трагика је у томе што се баш у том бијесу види слика једне будуће политике. Ако је бијес и освета критериј за политику, за неразумни приступ, онда оваквим робијашима не би требало бити мјеста у политичкој будућности.“

Посебно убедљиво, логично и ефектно делује Рашковићев закључак да се са „воћама“ који припадају трећој животној доби, са старцима, како их он назива, не креће у „освајање“ будућности.

Упркос чињеници да је у својим политичким беседама прецизно предвидео шта ће се догађати у Хрватској и Југославији, Рашковић „оперету проливања крви“ није успео да спречи помиритељском речју.

Пребегавши у Београд пред вихором рата, умро је 1992, изгнан, одбачен, понижен, сломљен и разочаран.

Иако је по основној вокацији био хемичар и технолог, **Александар Деспих**, редовни професор Београдског универзитета, истакнути научник, академик и председник САНУ од 1994. до 1998, остаће запамћен и као мудар беседник, свестрани интелектуалац и „човек са визијом“.

Не потцењујући важност политичког ангажовања, али сматрајући да је „политика ретко била узор за моралност“, и да „постоји огроман простор живота изван политике“¹ у којем се трудио да делује, Александар Деспих је 9. јуна 1996. одржао уводну беседу на Годишњој скупштини САНУ у којој је проблем Косова и Метохије означио као „најзначајнији стратешки проблем са становишта српског народа.“

Био је то, свакако, један од храбријих идејних искорака у ондашњој интелектуалној и политичкој јавности, усмерен ка подстицању рационалног размишљања и проналажењу алтернативних могућности у вези са решавањем косовске кризе и уређењем будућих односа између Србије и Косова и Метохије.

По основним идејама и начину њиховог реторичког представљања ову политичку беседу можемо сврстати у круг демократске парадигме политичког беседништва, са осетним примесамa либерално-демократског говорништва.

Као заговорник доследног поштовања воље народа изражене на изборима, признавања грађанских, људских и демократских права, принципа толерантности, идеја демократског дијалога, Деспих у духу реторске запитаности, увођењем мотива историјског раскршћа, покушава да пронађе одговоре, отклони дилеме, предочи реалност, разбије илузије и предвиди будућност:

„Налазимо се на још једној историјској раскрсници са које воде два могућа пута у будућност: један пут је пут инсистирања на територијалном интегритету Србије који не оставља места за нову

---

1 Разговор са Александром Деспихем, *Зашто академија ћути*, недељник НИН, 24. јануар 1997, Београд.

сецесију; други пут је пут пристанка на тежњу Албанаца да створе независну земљу путем отцепљења дела територије Србије.

Забринуло ме кад сам видео да политичари земаља чији владајући кругови у непосредној, па и даљој прошлости, из неких себи знаних интереса, несумњиво више пута нису деловали као пријатељ српског народа, веома одлучно инсистирају да Албанци на Косову не треба ни да размишљају да могу да постану независна земља.

Треба се веома озбиљно замислити зашто они то чине. Дали се то они поново враћају принципу неповредивости државних граница сада, пошто су допустили, а понеки и помогли, да се распадне једна велика и моћна земља и две наизглед стабилне и напредне мале земље? Да ли је то због изненадног разумевања за историју и емоционалне разлоге Срба да задрже Косово, или су по среди друге врсте разумевања и антиципације будућности?"

Своје идеје говорник поткрепљује разложном аргументацијом, супротстављањем појмова „демографске рецесије“ и „демографске поплаве“ и проблема на који се односе, не занемарујући, притом, историјске околности, однос Србије и Југославије са другим државама, искуства модерних вишенационалних и вишејезичких држава са националним мањинама и лепену различитих чинилаца:

„Врло је јасно да, уколико се оствари та жеља да то буде јединствен простор, веома брзо, у времену од само неколико деценија, потпуно ће се изменити етничка структура наше земље. У ситуацији сопствене демографске рецесије суочени смо на другој страни са демографском поплавом у коју нико не треба да сумња и да претпоставља да она може да се савлада у догледном времену. Какав ће бити њен резултат? Кроз двадесет година или тридесет Србија ће постати земља са два народа сличне бројности — двојезична земља са два језика који немају исти корен. Немачка влада се управо одлучила да тај етнички преображај Србије помогне и убрза шаљући назад у Југославију 120.000 углавном албанских азиаланата.“

Покушавајући да се суочи са „стварним стањем ствари“, предвиђајући да долази време када ће се потпуно изменити етничка структура Србије, и да је „време апартхејда који су албанске вође наметнули српском народу, а српске вође прихватиле, прошло чак и у Африци, да би се могло одржати у Европи“, Деспих проблему етничке, језичке и културне двојности приступа опредељењем за једно од два могућа решења.

То би, према његовим речима, подразумевало, останак Косова и Метохије у границама Србије, уколико би Албанци то прихватили, или започињање разговора „са онима који инсистирају на сецесији Косова о мирном цивилизованом разилажењу и разграничењу, како се не би поновила трагична искуства из непосредне прошлости“, уколико би се проценило да останак у заједничкој држави не би био добар за српски народ.

Александар Деспих је своју беседу завршио следећи линију рационалних аргумената, личних уверења и етичких принципа, неспутаван ограничењима која произилазе из страначке припадности и онима која су у вези са обављањем појединих државних функција:

„Албански народ има времена, јер време ради за њега и може да сачека ситуацију када ће бити снажнији, када постане народ по бројности сличан српском /.../ Српски народ за своје коначно опредељење има много мање времена. Пред нама је можда и читава деценија у којој ће још бити могуће определити се за једно или друго решење. После тога питање опредељења се више неће ни постављати. Ми ћемо живети у земљи етничког двојства.“

Прихватајући ризик да буде проглашен националним издајником, свесно се излажући критици власти и опозиције, Деспих је у својој беседи предвидео оно што су можда могли и други, али је било мало оних који су били спремни да то изговоре јавно.

Оно што је тада наговестио, почеће да се догађа у непосредној будућности, а кулминираће после његове смрти.

Чини се, међутим, да ће тих година постати мањом храброшћу говорити о ономе о чему је он тада говорио, и да ће бити све више оних који су спремни да решење косовског проблема потраже тамо где је Александар Деспих усамљенички за њим трагао.

•

Тројицу беседника, **Косту Чавошког**, **Борислава Михајловића Михиза** и **Драгослава Михаиловића**, чини се, више тога повезује него што их раздваја. Као убеђене антикомунисте и „контраше“ аутократском режиму Јосипа Броза током седамдесетих година, срећемо их и током деведесетих у улози оштрих критичара власти Слободана Милошевића.

Поред чињенице да је реч о свестраним интелектуалцима чије се поље деловања простире на различите професије, од професора универзитета до афирмисаних уметника, културних и јавних радника, ову тројицу повезује и дисидентска прошлост, бунтовнички

став према тоталитарном режиму, титоизму, идејама југословенства, националсоцијализму Слободана Милошевића.

У својим политичким беседама и говорима, залагали су се за уважавање политичких, грађанских, социјалних, националних права и слобода, парламентарну демократију, слободан проток политичких идеја. Поједине није мимоишла ни судбина оних који су зарад својих идеја и израженог слободоумља били осуђивани и прогоњени од стране власти, остајали без посла и робијали.

Током деведесетих година њихов јавни и политички ангажман се појачава, а на бројним грађанским и студентским протестима од 1990. до 2000. често су међу говорницима који се стављају на страну опозиционих политичких странака, студената и критичара власти Слободана Милошевића. Говоре и на страначким конвенцијама, трибинама, скупштинама САНУ и осталим јавним скуповима. Неретко, њихова критика је усмерена и против спољне политике појединих европских држава према Србији и америчког хегемонизма и империјализма.

Од важнијих политичких беседа и јавних наступа, поменућемо беседу Косте Чавошког одржану на митингу на Тргу републике 1. јуна 1995, беседу Борислава Михајловића Михиза на конвенцији Демократског покрета Србије 10. октобра 1992. и беседу Драгослава Михаиловића одржану на годишњој скупштини Српске академије наука и уметности 24. јуна 1999.

Коста Чавошки своју беседу почиње тезом да је Хрватска над Србима у Западној Славонији извршила злочин, оптужујући Слободана Милошевића да је саучествовао у томе:

„Страшан злочин који је Хрватска извршила над Србима у Западној Славонији имао је, нажалост, саучесника и на нашој, српској страни. Када су највиши црквени великодостојници усрдно замолили Слободана Милошевића да и он помогне да се Западна Славонија изнова прогласи заштићеном зоном Уједињених нација, он је одговорио да је то дугачка процедура, а да то ионако није потребно, јер „ауто-пут је отворен, а народ се евакуише уз пратњу УН“ и да „све тече по плану“. Нисмо, међутим, очекивали да ће по том, Туђмановом и Милошевићевом плану, Западна Славонија нестати у крви своје деце, а да ће наш председник пилатовски прати руке том истом крвљу.“

Износећи низ аргумената који подржавају истинитост тврдњи, Чавошки увођењем „негативног јунака“ и посредством контрастних слика заснованих на експресивној лексици подстиче емоционално-афективне реакције слушалаца:

„Милошевић се, међутим, и томе противи. Он неће да Србима преко Дрине помогне, али хоће да им одмогне. Он неће свесрпско државно уједињење, али хоће да спречи уједињење Републике Српске Крајине и Републике Српске. Он неће да те две западне српске државе призна, али хоће да призна независну државу Хрватску и Изетбеговићеву Босну у њиховим комунистичким, авнојевским границама. Он неће да Републику Српску Крајину и Републику Српску прими у Југославију, али хоће да их натера да живе у државама које су над Србима већ починиле страшне, непојмљиве злочине.“

Додатној сугестивности доприносе реторска питања, која подстичу рационалну спознају проблема и интелектуални потенцијал слушаоца. Из стања запитаности и сумње, говорник слушаоце градацијским поступком преводи у стање одлучности и спремности на акцију. Питања смењују узвици, позиви на бунт и побуну:

„А када је Милошевић већ наумио да наше сународнике преко Дрине препусти најстрашњој судбини, коју је само наговестила трагедија Западне Славоније, зар ми можемо остати равнодушни?

Зар можемо прихватити границу на Дрини која дели један те исти народ? Зар можемо стегнута срца и мирне савести да гледамо како наши сународници преко Дрине гладују и како их бомбардују?

Зар можемо одобрити намеру наших властодржаца који хоће да нашим сународницима преко Дрине буде још теже и горе, да би нама у Србији било нешто мало боље? Зар сви ми, и с ове и с оне стране Дрине, нисмо синови и кћери исте српске мајке?

Драги пријатељи, напоследку се морамо питати: докле ћемо још трпети на власти Слободана Милошевића, који је Србима нанео више зла него што је то учинио иједан српски владар током последња два века?

Стога, доле Слободан Милошевић!

Живело српско уједињење!”

Ову беседу одликује сажетост и динамичност израза, једноставан стил, јасна уочљивост основне идеје за коју се беседник залаже (идеја српског уједињења). Њеној персуазивности доприноси чврста аргументација, навођење примера који појачавају тврдње, беседничко поентирање које има за циљ изазивање емотивних реакција („стања шока“) код слушаоца и ефектан закључак.

Борислав Михајловић Михиз у уводном делу беседе, позивањем на разборитост и прибраност, покушава да објасни разлоге оснивања Демократског покрета Србије, одговарајући на питање

за шта се залажу његови чланови и шта суштински значе речи демократија, политички покрет и Србија, садржане у називу овог опозиционог политичког покрета.

Позивајући се на већ постојећу демократску традицију у Србији са почетка XX века и налазећи њене корене у народним устанцима, иноваторским идејама кнеза Милоша и Вуковој реформи писма и језика у XIX веку, Михиз узроке затирања демократије у Србији и Црној Гори види, најпре, у стварању заједничке државе са Хрватима и Словенцима 1918, а потом и у социјалистичкој револуцији и комунистичкој диктатури.

Говорећи о режиму Јосипа Броза и његових наследника, Михиз у средишњем делу беседе чини то на оштар и заједљив начин, критикујући такав начин владавине, разобличавајући и морално срознавајући комунистичку доктрину. Као рушитељ мита о комунизму и прецизни тумач актуелних друштвено-политичких процеса, Михиз посредством низа погрдних епитета и метафоре која властодршце изједначава са „кормиларима бродолома” своје излагање чини сликовитим, а тиме и пријемчивијим:

„Комунистичка диктатура саможивог узурпатора и сваковрсне штеточине Јосипа Броза, необразоване, лукаве и лење памети, споре на напредак, брзе за самовласт и грабеж, одузела је грађанину сва политичка права и слободе, а када се мегаломански идеолошки пројекат у Источној Европи најзад и неповратно зарушио сам у себе, ми нисмо учинили оно што смо били дужни себи па и савременом свету. Нисмо успели да, као други народи, са чела земље уклонимо кормиларе бродолома и пошаљемо их тамо где и спадају, у пензионерску забит једног улудо протраћеног полувека.

Разједињени и збуњени гледали смо Брозове наследнике, дојучерашње саучеснике у затирању слободе и разграђивању нашег народа, како се, да би се одржали на власти, преоблаче у националне борце, навлаче на себе панцире, мажу се ратничким бојама и увлаче српски народ, обезбраћен од савезника по оружју и по души, у све суровије, узастопне и промашене ратове, а земљу у свеопшту осуду и изолацију.”

У завршном делу беседе, Михиз историјску перспективу замењује сликањем актуелних друштвено-политичких догађаја, а навођењем хронологије грађанских протеста започетих 9. марта 1991, он оштрицу своје критике усмерава према Слободану Милошевићу и његовим следбеницима. Умањујући њихов значај погрдним именовањем („мали паракомунистички властодржац и његова камарила политичких шепртљи”), Михиз Демократски

покрет Србије проглашава одговорним и способним да заустави даље пропадање Србије и Црне Горе:

„Зато, и не само зато, политички покрет демократске Србије дужан је да покаже земљи и свету једно друго лице Србије и Црне Горе, неизнакажено гримасом рата и разарања. Да учврсти своје јединство и на предстојећим изборима иступи са заједничком листом и јасним, савременим и народу прихватљивим политичким програмом и омогући новим младим снагама обновљене демократије да заједничку државу Црне Горе и Србије учине прихватљивом за свет и врате је давно разбаштињеном власнику – слободном грађанину.“

Заузимањем очински брижног става, Михиз своју беседу завршава мишљу да је свет који његови савременици и он остављају будућим генерацијама гори од оног који су затекли. Позивањем на осећање дужности, опомињањем оних који су за то одговорни, Михиз изриче апел, не губећи наду да је идеја о „бољем свету“ могућа:

„И на крају: ми, дедови и очеви, оставили смо својим кћерима, синовима и унуцима гори свет но што смо га ми затекли. Учинимо све што нам је у моћи да бар они својој деци оставе бољи.“

Говорећи на годишњој скупштини САНУ 24. јуна 1999, Драгослав Михаиловић заступа оне политичке идеје које су препознатљиве у његовом говорништву, било да говори на опозиционим митинзима као независни интелектуалац и књижевник или на званичним скуповима Српске академије наука и уметности.

Углавном је реч о критици комунистичке власти, аутократије Јосипа Броза, идеја југословенства и титоизма и залагању за легитиман, демократски излазак Србије из Југославије и захтевању оставке Слободана Милошевића. Неретко, Михаиловићева критика је усмерена и против европске политике према Србији и анти-српског расположења у појединим државама.

Стога се између ове и његових ранијих политичких беседа могу повући бројне паралеле и уочити сличности на идејном и концепцијском нивоу, као и у начину реторичког представљања основних идеја.

Драгослав Михаиловић често говори о потреби да се изврши реконструкција државних органа Србије и да се у руководећем кадру смањи удео оних који су пореклом из Црне Горе и Херцеговине. Он је мишљења да су управо они, у име Србије преговарајући о опстанку заједничке државе током деведесетих и диктирајући курс њене међународне политике и односа са другим државама, нанели Србији непроцењиву штету:

„Јао си га земљи којој поруке из демократизма дају сепаратистички црногорски либерали и бивши титовски министри, дојучерашњи градоначелници, удбаши и јавни тужиоци, чланови градских и централних комитета Савеза комуниста и разнобојни мајстори личних каријера у државној режији, а управо то Србија, захваљујући свом добротвору Слободану Милошевићу, ових дана доживљава.“²

Управо на овим идејама израста и његова беседа на годишњој скупштини САНУ 1999. Сумирајући оно што је ранијих година говорио о томе, Михаиловић ироничну критику овог пута усмерава и према републичком руководству Црне Горе, оптужујући га за капитулацију и изневеравање државне заједнице са Србијом за време тромесечног бомбардовања СРЈ 1999:

„За време овог тромесечног рата црногорски председник Мило Ђукановић је трчкарао по свету, уверавајући све и свакога да Црна Гора и Србија немају ништа заједничко и мољакајући да се његова република поштеди од бомбардовања, нудећи при том, вероватно, некакве узвратне политичко-стратегијске услуге. И авиони Северноатлантског савеза нису ни летели преко Црне Горе нити су је бомбардовали. То је само још један доказ да је Црна Гора у овом рату капитулирала и да у њему није ни учествовала.“

Заступајући надаље чврста становишта да је Југославија „промашена и разваљена држава која вуче Србију у пропаст“ и да је „паразит Србије“, Михаиловић у завршном делу беседе излаз из ситуације види у оставци југословенског председника Слободана Милошевића, стварању самосталне, независне, демократске државе Србије коју неће предводити „насилни, подмитљиви и нерадни каријеристи са стране“, већ „људи који боље схватају њене интересе“.

ФОКУС

Двојица истакнутих песника и академика, **Магија Бећковић** и **Љубомир Симовић**, такође припадају беседницима чије се политичко говорништво може посматрати у оквиру демократске парадигме политичког комуницирања. Поезија и политика, уметничко стваралаштво и јавни ангажман, урођеност у свет маште и суочавање са актуелним друштвеним и политичким догађајима, обележили су њихов живот дајући му основне смернице.

Уздизани у очима једних захваљујући својој поезији, унижавани од оних других због својих политичких уверења и јавно из-

2 Беседа у Београду, 10. XII 1996.

говорених ставова, били су и остали „глас друге стране“, онај који, иако мањински, стиховима исцељује и даје нови смисао животу, а мудрим речима политику чини моралнијом и достојнијом.

Очигледно свестан ових супротности и ризика који носи истовремено бављење уметношћу и политиком, **Матија Бећковић** сматра да поезију, уметност и културу треба поставити изнад политике, а сопствени политички ангажман на духовит начин изједначава са „покушајем да се нешто промени“, не сматрајући да је реч о „бављењу политиком“:

„Мени су људи говорили како им се свиђа моја песма, али им се не свиђа моја политика, па не знају како да ту песму одбране од мене. А ја сам уверен да увек говорим исто – само је то исто у песмама увек боље, и да се не бавим политиком, и да то чиме сам се бавио није политика. Да је то био само покушај да се нешто промени, а честити људи увек верују да је нешто могуће променити, па их је врло лако упецати на тај позив. Међутим, показује се да њима манипулишу и једни и други, а да је на штети наше позвање, оно због чега смо рођени. И власт и опозиција слушају шта говорите, али нико неће да послуша. Тиме што су вас пустили да говорите, они остављају утисак да сте ви учествовали у ономе што су они одлучили и да делимо одговорност. Мислим да се и од власти и од опозиције дистанцирају баш људи културе.“³

Као политички беседници, Бећковић и Симовић покушавају да у својим беседама премосте јаз између „језика поезије и политике“; зато њихове речи, чак и када говоре о актуелним догађајима и личностима, одступају од језика свакодневне политичке комуникације, звучећи проповеднички свечано, поетски сликовито, мисаоно богато и духовито.

Наглашена стилогеност и фигуративност проистичу из посебног односа према језику који се у политичкој комуникацији огледа у прожимању поетско-естетске и рационално-логичке димензије комуницирања. На тај начин њихово политичко беседништво, поред персуазивне (убеђивачке), остварује и поетско-естетску функционалност. Оно обилује метафорама, персонификацијама, хиперболама, поређењима, реторским питањима, анафорама, контрастима, парадоксима, иронијом, садржи реминисценције из књижевних дела и историјске паралелизме. Једном речју, овакво политичко беседништво представља уметност усменог приповедања, спајајући у себи поетски, прозни и драмски начин изража-

3 „Ми нисмо бирали да будемо Срби“ (разговор са Матијом Бећковићем 15. 7. 2000.), *Казивања*, Радмила Станковић, http://news.beograd.com/srpski/clanci_i_misljenja/stankovic/000715_mi_nismo_birali_da_budemo_srbi.html

вања мисли и идеја; политичку теорију и аналитику, разбијајући предрасуде да су између „језика поезије“ и „језика политике“ границе непремостиве.

Говорећи о ораторским особинама које Бећковића и Симоновића чине истакнутим беседницима, Тихомир Петровић сматра да „Матију Бећковића издвајају ораторске особине као што су мудрост, знање, стил, дикција, мелодија и гест. Снага погледа, моћ логике и креативна усмереност мишљења, култивисана интелигенција, радозналост, слобода, стваралачко посматрање, имагинација, елоквенција и однеговане посебности иманентне су његовој личности“. (Петровић, 2006 : 1125-1126).

Када је реч о Љубомиру Симовићу, Милентије Ђорђевић сматра је он „иако познатији као песник, драмски писац, есејиста и романсијер и у својим говорима био на линији својих поетичких начела. Националне, историјске теме, народно стваралаштво, религија и митологија преливају се из његове поезије у беседу ненаметљиво и неприметно.“ (Ђорђевић, М., 2007 : 263)

Као политички говорници, Бећковић и Симовић изражавају негативан став према комунистичкој идеологији, подједнако критикујући тоталитарни режим Јосипа Броза, али и национални социјализам и изолациону политику Слободана Милошевића. Оно што, такође, повезује ове говорнике је указивање на бројне парадоксе на којима почива време ових властодржаца и иронијско разобличавање њиховог „владарског култа“.

Бећковићева и Симовићева критика често је усмерена против дволичне и непријатељске политике најмоћнијих европских држава и Америке према српском народу, а приметна је и окренутост традиционалним српским вредностима, историји, обичајима, вери и култури. Док Бећковић у својим политичким беседама заговара идеје уставне монархије, Симовић излаз из несрећних прилика које су задесиле српски народ неретко види у окретању идејама светосавља и српској средњовековној духовности и култури.

Где год да су говорили, а у времену поновног успостављања вишепартијског система у Србији, у периоду од 1990. до 2000, говорили су често и различитим поводом, ова двојица беседника изазивали су велику пажњу јавности. Њихова реч имала је одјека не само у интелектуалним и књижевним круговима већ и власт пред њом није остајала глува и равнодушна. Иако су медији масовног комуницирања, а посебно телевизија, у овом периоду били знатно отворенији за интелектуалце и политичке говорнике који су подржавали Слободана Милошевића, та реч је налазила начина да се прошири и доспе до оних који су желели да је чују. Неспутавана

реч живела је на трибинама, митинзима, скупштинама САНУ, различитим културним и научним скуповима у земљи и иностранству.

Управо такве су две политичке беседе које су Бећковић и Симовић одржали на Сентандрејском сабору 13. новембра 1999. и у манастиру Жича 20. августа 1995. Иако су место, време и повод њиховог одржавања различити, њиховом стилско-реторичком анализом могуће је сагледати особености беседничког поступка, уочити тачке укрштаја и најзначајније политичке идеје, као и начин њиховог реторичког представљања.

Бећковић своју беседу почиње причом о вери и страдању. Инспирисан догађајима који су се одиграли 1945, када су у словеначким шумама партизани извршили напад на четничке јединице у повлачењу, стрељајући заробљенике, он, посредством персонификованог говорног излагања, њихову смрт праћену покличем „Живео краљ“ изједначава са „нестанком Србије у полувековном ропству“.

Прелазећи са догађаја из прошлости на 1990, Бећковић време „слома комунизма“ проглашава временом у коме је „све што је било јасно постало нејасно“, и када „све што се знало као да се заборавило“. Износећи мишљење да је увођење вишепартијског система у Србији био лажан и симулирани процес, он излагање заснива на парадоксалним закључцима да је пропаст комунизма са појавом нових властодржаца означила његову поновну победу:

„После слома комунизма све што је било јасно постало је нејасно, све што се знало као да се заборавило. И као да ничег другог више није ни било. Као да се цео српски народ био учланио у комунистичку партију која се распала јер више није могла да издржава толико чланство. Увођење вишепартијског система била је прилика да бивши чланови комунистичке партије оснују десетине партија под различитим именима, борећи се да поврате изгубљене привилегије. Тако су комунисти постали нада друге Србије и алтернатива самима себи.“

Тако је постигнута сагласност и да власт не ваља и да алтернативе нема. Као да је тек пропашћу комунизма извојевана највећа победа оне идеологије која је пола века уништавала сваку другу мисао. Као да смо уместо власти и опозиције добили неку врсту мафије и мафијашких односа у којој таква власт даје таквој опозицији нешто попут рекета, а тај рекет је већи што је странка гласнија и безочнија. Часни изузеци су ту зато да се све види јасније.“

Заговарајући тезу да се спасоносно решење „крије“ у успостављању уставне монархије и враћању старом српском државном

имену и националним симболима, Бећковић ослањањем на идеју о постојању „две Србије”, немањићке и Титове, додатно учвршћује своје аргументе и доприноси њиховој убедљивости.

Његово излагање обogaћено је метафорама и симболима („Тито је Стеван Немања Републике Србије”), а критика републиканских и комунистичких идеја заснива се на разобличавајућем дејству ироније. („С таквим свецем у својим темељима није могла бити другачија ни грађевина.”)

Као додатни аргумент за успостављање уставне монархије, Бећковић истиче да је „република Србија основана да би дала за право другима”, и да „монархију у Србији нису укинули Срби, монархија је укинута Србима”. Супротстављајући републиканском уређењу нових комунистичких властодржаца српске националне и духовне симболе и знамења (Косово, Видовдан, Хиландар, цар Лазар), Бећковић призивањем здравог разума и персифлирањем републичких симбола („ћелави двоглави орлови”) апелује на ројалисте, демократе и читаву јавност да се уједине и прихвате чињеницу да је успостављање уставне монархије суштински важно за опстанак државе и народа:

„Спајајући републику и српске светиње и знамења – она данас на својим барјацима има ћелаве двоглаве орлове, за какве не зна ни зоологија ни хералдика, а који се рађају само из идеолошког Чернобила. Оно о чему данас говорим није расправа о монархији. Расправе о монархији су писали Данте и Елиот и толики други песници и мислиоци. Реч је о здравом разуму и опстанку не српске државе него српског народа. О принципу, а не да ли је неко за монархију или није. Зато за успостављање краљевине Србије нису само ројалисти – него све демократе, јер како бити демократа а помирити се с насиљем као начином успостављања власти и мирити с безакоњем као свршеним чином? Ко се саглашава с тим насиљем, залуду осуђује друга, неуверљива је његова демократија!”

Бећковић у завршном делу беседе низом реторских питања доприноси развоју привидног дијалога са слушаоцима, подстичући њихов мисаони потенцијал и сугеришући им да су одговори на многа наизглед нерешива питања једноставни и да их је могуће пронаћи.

Износећи виђење односа политичких партија у Србији према идејама уставне монархије, Бећковић излагањем заснованим на парадоксима, применом поступка ретардације (понављања основне идеје) и метафоричким карактером ставова („српска држава – увећана Карађорђева кућа”, „српска земља – проширено Карађорђево имање”), беседу завршава на ефектан и делотворан начин.

Љубомир Симовић своју беседу одржану приликом уручивања Жичке хрисовуље, 20. августа 1995, започиње прилагођавајући излагање месту и поводу (прослава празника Преображења Господњег у манастиру Жича). Осврћући се на ратна дешавања у Хрватској и страдања која су задесила српски народ кроз XX век, он своју беседу заснива у форми импровизоване молитве.

Представљајући посредством персонификованог говорног излагања и ироније XX век као „век Аушвица и Гулага, век Шумарица и Јасеновца, век мржње и патње“, Симовић имплицитно критику усмерава према креаторима глобалних политичких дешавања и најмоћнијим светским државама. Оне персонификују век који под маском борбе за људска права, жели да себе представи бољим него што је био, а да кривицу за своја недела, пребаци на друге:

„Ово је век крвавих светских ратова и револуција. Век Аушвица и Гулага, век Шумарица и Јасеновца, век мржње и патње. И тај век сада, на свом измаку, покушава да поправи утисак и да се, бар у својим последњим годинама, представи бољим но што је био: као век борбе за људска права. Међутим, борбе за људска права показале су се као веома згодан облик борбе за државне интересе. Чини се да су људи данас много беспомоћнији него што су били у временима и свемоћне међународне организације. Што је више заштитника, све је више незаштићених. Јер, обраћања тим заштитницима никоме не доносе никаквог добра, остаје нам да се опет, као у давна времена, обратимо нашим Свецима.“

Осликавајући парадоксалност и апсурдност живота у савременом свету, у ком „што је више заштитника, све је више незаштићених“, Симовић прелази на оно што се догађало некада, заговарајући повратак српској традицији и духовности. Он то чини служећи се реминисценцијама из српске средњовековне молитвене књижевности, закључујући да се несрећне околности које су сназиле српски народ вековима нису промениле, већ да се променио народ:

„С обзиром на околности у којима смо се нашли, за нашу бисмо молитву могли позајмити речи из молитве којом се негде око 1241. године неки непознати калуђер из Милешеве обратио Светом Сави: ‚Пожури се, Саво свети, и пакости избави нас, јер јади велики и ратни рабе твоје обузимају‘. Не с мање разлога, могли бисмо се послужити и речима којима је негде око 1330. године вероватно Данило Старији молио Богородицу да Христа ‚умоли да се избавимо од најезде паганске и од сваког вреда и међусобног рата‘.

Очито је да бисмо ми данас пред наше Свече могли изаћи са истим овим жалбама и молитвама са којима су пред њих излазили

наши несрећни преци пре седам или осам стотина година, што значи да се несрећне околности за нас ни током толиких стотина година нису промениле. Међутим, ако се нису промениле те околности, променили смо се ми. Променили смо се толико да би нам се могло десити да Свети Сава, кога призивамо, чује наше молитве и одазове се нашим вапајима и пожури да дође да нам у невољи помогне, али да нас, дошавши међу нас, такорећи не препозна.”

Симовић поставља питање личне одговорности, прелазећи на суштинску критику власти која је заснована на причи о „слепом вођи” и о властодршцима који су злоупотребили националне митове и симболе и допринели њиховом изобличењу. Поред тога што приступа деконструкцији њиховог култа иронијским разобличавањем њиховог ауторитета, Симовић поставља и питање колективне одговорности, упозоравајући слушаоце да је српски народ почео „да се поноси оним од чега би требало да се лечи”.

Оптужујући и најмоћније светске државе због дволичности, алудирањем на актуелне догађаје у Хрватској и страдање српског народа (војна акција „Олуја”), Симовић сматра да оне „то гледају мирно и без протеста јер сматрају да и ми сами, друге народе подижући у бежаније, ништа боље нисмо ни заслужили”.

Заснивајући надаље излагање на наглашеним контрастима и антиметаболама, Симовић употребом архаичне и емоционално-експресивне лексике и развијањем мотива патње и страдања, појачава стилогеност исказа, доприносећи убедљивости својих ставова:

„Оно што се нама не опрашта, другима се допушта. Другима се и злочин оправдава као нужна одбрана, а нама се и за нужну одбрану суди као за злочин. Захваљујући том дволичном кантару са тим теговима чија је тежина релативна, ми нисмо само поражени него смо и понижени и прокажени и изоштени и требаће нам много деценија да се, ако будемо имали среће и снаге, са ове међе помакнемо и да се од оволиког и оваквог страдања опоравимо.”

Завршни део беседе представља импровизовану молитву коју је Симовић идејно наговестио у уводном и средишњем делу беседе. Настала по узору на српске средњовековне молитве, она садржи анафорска понављања која доприносе посебној ритмичности и мелодичности, градациони распоред песничких слика, молитвену жељу и топику које, иако прилагођене савременом беседничком стилу и околностима, садрже неке од жанровских специфичности карактеристичним за средњовековне молитве:

„Тај опоравак треба да почнемо и исповешћу и молитвом. Молитвом у којој ћемо молити Бога да нам помогне да прогледамо и да видимо где смо, да нам помогне да видимо цео пут којим смо

довде дошли и да препознамо лица онима који су нас доведе довели, да нам покаже где ћемо стићи и да нам покаже како ћемо завршити, ако наставимо овим путем за овим путовођама. Да нам помогне да се избавимо из руку ових трговаца који криво мере и из руку ових судија које криво суде. Да нам помогне да се ослободимо ових газда са свих страна, које газдују по нашој кући без домаћина. Да нам помогне да се суочимо са чињеницом да су моћници овог света баш нас изабрали за највеће кривце и грешнике, али и са чињеницом да смо им и ми сами помогли у таквом избору. Да га молимо да нам буде ослонац који ће нас у овом падању зауставити и да нам буде крило које ће нас из новог падања понети увис. И да Га молимо да нам помогне да после свих ових црних гласова који нас одасвуд салећу доживимо дан у којем ће до нас као једина вест допрети она песма која се некад у овим крајевима певала у ово доба године: „Иде јесен, иду благи дани“.

Политичке беседе Матије Бећковића и Љубомира Симовића, захваљујући свом идејном богатству, формално-естетској унапређености, избрушености стила, милозвучности језика, композиционој усклађености, као и посебним вербалним и невербалним способностима ових говорника, значајно су допринеле иновирању политичке комуникације и негацији ауторитарног реторичког наслеђа у Србији.

У политичким беседама Николе Милошевића, Косте Чавошког, Драгослава Михаиловића, Александра Деспића, Борислава Михајловића Михиза, Матије Бећковића и Љубомира Симовића доминирали су умерени политички ставови, засновани на демократским принципима и окренути идејама слободе, истине, социјалне правде и економског препорода, у којима се изражавала потреба за успостављањем уређеног друштва, ослобођеног самовоље аутократа и савремених тирана.

Њихове политичке беседе унутар демократске парадигме политичког говорништва одликује богатство мисли и развијени идејни и емотивни ниво. Томе, извесно, доприноси специфичан однос према језику, употреба реторичких фигура и избрушеност стила. У реторичко-стилском погледу, говорништво интелектуалаца и уметника било је ослобођено демагошких својстава, еристике, вербализма, фразирања и особености бирократског језика, те стога представља квалитативно нову развојну фазу у историји српског политичког беседништва.

Могло би се, такође, рећи да је политичко говорништво интелектуалаца и уметника, поред тога што је представљало идејну основу за настанак и развој модерних политичких беседа у оквиру демократске парадигме политичког беседништва, успоставило линију континуитета са развијеном праксом политичког говорништва и парламентарне говорне културе у Србији са краја XIX и почетка XX века.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ђорђевић, М. (2007): *Беседништво код Срба*, Центар за црквене студије, Ниш.
1. Милошевић, Н., Чавошки К., Ђуришић П., Недић, А., Божић В. (2005): *Одабрани текстови академика Николе Милошевића и академика Косије Чавошкије*, издање СЛС, Београд.
1. Михаиловић, Д. (2001): *Црвено и џлаво*, НИН, Београд.
1. Милић, Д. (2006): *Српски јолићички јовор модерној доба*, Службени гласник, Београд.
1. Михајловић-Михиз, Б. (2000): *Казивања и указивања*, Бигз, Београд.
1. Петровић, Т. (2006), „Умеће говорења“, у: *Лейолис Мајице српске*, књ.477, св. 6, Матица српска, Нови Сад.
1. Рашковић, Ј. (1990): *Луда земља*, Акваријус, Београд.
1. Рашковић, Ј. (1995): *Душа и слобода*, Нови Сад.
1. Чавошки, К. (1996): *Зайирање српсјива*, Универзитетска библиотека / Православни богослови / Хиландарски фонд - Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“, Београд.
1. Чавошки, К., „Тамна страна људске душе“, *Политика*, Београд, 17. 02. 2007.

Мирослав Лазич¹

ОД ARPANET-А ДО ПРЕТРАЖИВАЧА ИЛИ ПРВИХ ПОЛА ВЕКА ИНТЕРНЕТА

*„Људи ме изнова зајичкују шта мислим о њему
(Вебу, ой. ауи.) сада када је завршен. Због тога
прошћујем: Веб није завршен!“²*

*Сер Тимоџи Џон Бернерс-Ли
(Sir Timothy John Berners-Lee),
изумио World Wide Web-а
или скраћено Веба*

Историја будућности

Двадесетпетогодишњица Интернета прослављена је 1994. године догађајем који је оглашаван као „историја будућности“ (према Hefner and Lyon; цит у: Green, 2010 : 21). Домаћин славља била је америчка консултантска компанија BBN³, која је на овај начин желела да истакне сопствене заслуге за оно што се данас сматра каменом темељцем пројекта развоја Интернета⁴. Ова компанија је 29. октобра 1969. успела да инсталира први ARPANET⁵ линк између два компјутера, једног који се налазио на Универзитету Калифорније (UCLA) и другог на Истраживачком институту Универзитета Стенфорд (SRI) (Green, 2010).

Ипак, прича о Интернету почела је неколико година раније. Данас се највеће заслуге за развој Интернета приписују Агенцији за пројекте напредних истраживања Министарства одбране САД, познатијој под акронимом ARPA⁶. Технологија из које је касније настао Интернет развијала се у сенци могућности избијања нукле-

1 Аутор је дипломирани комуниколог – мастер и кустос Музеја у Смедереву задужен за односе са јавношћу. Контакт са аутором: supergile@yahoo.com

2 (Цит у: Levene, 2010:1)

3 Bolt Beranek and Newman Inc.

4 О историји Интернета написано је већ много прегледних, али и контроверзних студија, од којих су многе доступне на Вебу. Иако у академској јавности још увек не постоји нека врсте коначно усаглашене, „званичне“ верзије историје развоја Интернета, главни актери и најважнији догађаји су познати. Овде се нећемо бавити свим детаљима, јер би то изискивало много више времена и простора од једног кратког прегледа какав овај рад нуди. Додајмо да то није ни циљ овог рада. Ипак, једну од бољих верзија можете пронаћи на следећој Веб адреси: <http://www.internetsociety.org/internet/what-internet/history-internet/brief-history-internet>

5 Advanced Research Projects Agency Network или Мрежа Агенције за напредне истраживачке пројекте.

6 Advanced Research Projects Agency.

арног рата. Почетне иницијативе треба посматрати у светлу развоја војне технологије. Циљ пројекта био је да се омогући комуникација у евентуалном постнуклеарном свету. Међутим, расплет ове приче добио је потпуно неочекиван обрт.

Историчар Интернета Рајан (Ryan) своју прегледну студију започиње констатацијом како је Интернет, попут многих читалаца његове књиге, „дете индустријског доба“ (Ryan, 2010 : 7). Прича о Интернету јесте прича о крају идеја о централизованом и свету организованој хијерархије. О информационим технологијама, и међу њима најважнијом, Интернету, можемо да размишљамо као о савременом еквиваленту електричне струје индустријског доба (Castells, 2001 : 1). Импликације нове технологије су револуционарне. Интернет је израстао у технолошку основу за нову организациону форму информационог доба. Ова форма је мрежа, а наше савремено друштво обликовано овом мрежом попримило је облик умреженог друштва (*network society*) (Castells, 2001; Castells (ed.), 2004).

Разматрајући *state of the art* Интернета Маркс и Лозано су историју компјутеризације, која, наравно, имплицира и Интернет, поделили у три доба (Marks and Lozano, 2010 : 6-15):

1. Прво доба, хронолошки гледано, покрива око четири деценије XX века, од почетка предузетничке компјутеризације током 50-их до успона Интернета средином 90-их. У својој најранијој историји Интернет није био попут мреже међусобно повезаних сајтова, каквим га подразумевамо данас. У ствари, на самом почетку Интернет је био скуп FTP⁷ веб-сајтова којима су корисници приступали како би преузели или послали фајлове.

2. Друго доба компјутеризације је „стварно прича о успону Интернета“, тачније појави и вртоглавом успону значајних компанија попут Јаху (*Yahoo*), Ибеј (*eBay*), Мајкрософт (*Microsoft*) и других. Међутим, овај период је уједно и прича о драматичним догађајима попут *dot-com* мехура⁸.

Највећи технолошки допринос другог доба вероватно је сама мрежа, тј. Интернет. Суочени са могућностима пропасти мреже услед евентуалног нуклеарног напада, истраживачи су уградили своју инвентивност у мрежу у виду способности да се самоорганизује, да проналази алтернативне правце за дистрибуцију саобраћаја и да се прилагоди многим непредвиђеним околностима. Феномен

7 FTP (*File Transfer Protocol*) или *Протокол за трансфер фајлова* (компјутерских информација).

8 Период историје Интернета између 1997. и 2000. називан још и *dot-com bubble*, *dot-com boom* или *Internet bubble* када је комбинација берзанских спекулација и повећаног интересовања за покретање пословања преко Интернета изазвала крах тадашњег модела пословања путем Интернета.

*World Wide Web-a*⁹ је изграђен на темељу физичке инфраструктуре Интернета и радикално је променио доступност информација – омогућио је убрзану дисеминацију дигиталних информација широм планете. Док Интернет представља мрежу у физичком смислу, Веб (*Web*) је виртуелна глобална мрежа која повезује масивну количину информација. Мобилни уређаји уносе нову димензију у разумевање значаја Веба, с обзиром да су мали, лагани за пренос и свеprisутни.

3. У почетном периоду другог доба чувена компанија Јаху је направила име од свог брeнда образлажући јавности посао којим се бави као „индексирање Интернета”. Велики посао индексирања и уређивања информација на Интернету испрва је обављан мануелно. Међутим, са невероватним порастом количине информација на Интернету, ово више није било довољно. Компанија Гугл (*Google*) је прва успела да својим напредним технолошким и математичким решењима постави ствари на своје место. Амбициозни студенти са Универзитета Стенфорд Лери Пејџ (*Larry Page*) и Сергеј Брин (*Sergei Brin*) креирали су машину за претраживање Веба из које се касније изродила компанија која је израсла у синоним за Веб (*Girard, 2009; Jarvis, 2009*).

Осим Гугла, још једна компанија усвојила је многе од ових принципа и начинила корак даље – компанија Амазон (*Amazon*) је понудила бројне услуге и компјутерске ресурсе на располагање корисницима (компјутере, сториџ или складиште, комуникационе ресурсе...), по невероватно ниској цени. Све то уводи нас у нову етапу развоја – компјутеризације у облацима (*cloud computing*).

Много је узajамно повезаних фактора који су омогућили појаву компјутеризације у облацима, а међу њима најзначајнији су: хардвер за широку потрошњу, брзина мреже, виртуелизација, архитектура апликација за коришћење Веба, архитектура за складиштење података, прожимајући висок квалитет приступа, али и фундаментална промена културних образаца, у смислу како чланови друштва остварују интеракцију (*Marks and Lozano, 2010 : 15-19; Carr, 2008*).

Неухваћљива акцелерација промена

Интернет од пре пет година и Интернет данас много се разликују, не само по брзини протока бајтова, начинима програмирања, дизајну, апликацијама..., већ због другачијег поимања и начина његовог коришћења. Дошли смо до момента када Интернет по-

---

9 Данас се користи скраћени облик Веб (*Web*).

стоји довољно дуго да се могу уочити неке од најважнијих етапа у његовом развоју. Како Рајан примећује, три су карактеристике Интернета које су се издвојиле током његове вишедеценијске историје: Интернет представља центрифугалну силу, обликују га корисници и отворен је. Ове карактеристике ће одредити дигитално доба којем ћемо морати да се прилагодимо (Ryan, 2010).

Революционарне промене десиле су се много раније: за нове генерације, одрасле уз Интернет, тзв. *digital natives*¹⁰, годину дана је временски период довољно дуг да се догоде значајне промене на Интернету. Интернет онаквим каквим га ми данас познајемо, уз ограду да овај назив, иако је у широкој употреби, никада није званично прихваћен, можемо именовати термином *Web 2.0*¹¹. Прекретница се догодила након *dot-com* краха почетком новог миленијума. Са технолошким рафинманом и појавом нових корисничких платформи, које омогућују партиципацију корисника на Вебу на потпуно нов начин, долази до другачијег схватања, али и, нарочито, у употребе Веба као нове комуникационе платформе¹².

Овакав развој догађаја визионарски је предвидео један од пионира Интернета, Хауард Рејнголд, и поетичније именовао Веб као електронску агору (Rheingold, 1993). Веб схваћен у смислу *Web 2.0* доноси неке од следећих могућности: додавање тзв. тагова или ознака (*tagging*), блоговање (*blogging*), радикалну децентрализацију, могућности ремиксовања садржаја, недетерминисано понашање корисника, софтверски подржану партиципацију корисника и друго (O'Reilly, 2005). Важно је да препознамо чињеницу да *Web 2.0* није ништа друго до Веб који еволуира, то је Интернет каквим га ми данас познајемо. То је исти Веб који је постојао од почетка. Међутим, изазови и питања из домена информационих технологија са којима се данас суочавамо вишеструко су другачији и захтевнији од оних са почетка ере Интернета. Отуда жеља одређених ИТ стручњака да, увођењем новог термина попут *Web 2.0*, свет призна да је Веб у стању константне промене, као и да смо закорачили у ново доба – еру умрежене партиципације (Lazić, 2011).

10 Можемо их назвати дигиталним староседеоцима или дигиталним домороцима, како их је 2001. године први назвао Марк Пренски (Mark Prensky) у својој књизи *Digital Natives, Digital Immigrants*. Више информација на: www.markprensky.com

11 *Web 2.0* означава обједињујући термин за нову форму Веба. Популарисао га је Тим О'Рајли (Tim O'Reilly) на сесијама и дискусијама на конференцији одржаној у САД 2004. године. Међутим, термин се први пут појављује у тексту „Фрагментирана будућност“ (*Fragmented Future*) аутора Дарсија Динуџија (Darcy DiNucci), објављеном још 1999. године. О овој теми се већ доста писало. За додатне информације о феномену *Web 2.0* погледати литературу (O'Reilly, 2005; Richardson, 2005; Anderson, 2007).

12 *Web As Platform* (Веб као платформа) наслов је једног од поглавља у чувеном тексту Тима О'Рајлија (O'Reilly, 2005).

Веб заокупља нашу пажњу и држи је прикованом за ову глобалну, свеприсутну комуникациону мрежу. Веб је место где се забављамо, послујемо, дружимо, учимо, делимо, купујемо..., а оно што је омогућило невероватан успон Веба није само количина информација без преседана у људској историји већ и фантастична нова технологија која је свој израз нашла у машинама за претраживање Веба (Witten et al., 2007).

Претраживачи¹³ – најбројнији корисници Интернета

Машине за претраживање Веба, а међу њима нарочито Гугл, у великој мери су одговорне за нову генерацију корисника Веба – претраживача – која се радије опредељује за једноставност машина за претраживање Веба у склопу отвореног и бесплатног концепта Веба него за традиционални концепт комплексних библиотекарских услуга. Сведоци смо процеса при којем Веб превазилази традиционалне чуваре трезора људске културе и знања. Не само по питању квантитета већ и у квалитативном смислу, Веб надмашује некада недодирљиве улоге традиционалних институција попут библиотека, архива, музеја, школа и других у којима се чувало, проучавало и делило знање. Веб је постао место „где друштво чува укупан збир људског знања” (Witten et al., 2007 : XV).

Два су разлога што је тако: први лежи у чињеници да су понекад довољна два или три клика мишем како бисмо дошли до жељених информација, а други у чињеници да су, уколико прихватимо да је приступ Интернету подразумеван и готово прокламован за универзално људско право данашњице, новије генерације мобилних телефона, као и таблет рачунари и слични мобилни уређаји данас у широкој употреби, тако да су машине за претраживање Веба практично непрекидно уз нас.

Као што су показали резултати истраживања коришћења Веба у САД, број корисника Интернета који користе претрагу током уобичајеног дана у сталном је порасту (Fallows, 2008). Разлоге за увећану употребу машина за претраживање Веба ауторка види у порасту масе Веб садржаја, али и у побољшаним перформансама и свеприсутности машина за претраживање Веба.

Још једно, нешто новије истраживање, спроведено у оквиру пројекта *Pew Internet* (Pew Internet & American Life Project)¹⁴, по-

---

13 Под појмом претраживача у овом раду се мисли на кориснике (појединце) машина за претраживање Веба, а не на саме машине, како се колоквијално често називају машине за претраживање Веба попут Гугла.

14 Овај пројекат представља један од седам пројеката независног америчког истраживачког центра: Pew Research Centre-a. Више информација на: <http://www.pewinternet.org/>

тврђује претходно уочене трендове – пораст употребе машина за претраживање Веба и високо позиционирање ових активности корисника Интернета на скали најчешће реализованих уобичајених активности на Вебу (Zickhur, 2010). За нас је још важнији закључак да су резултати истраживања *Generations 2010*¹⁵ показали како, без обзира на генерацијске разлике, одређене активности на Интернету постају равномерно популарне широм свих старосних група. Од свих тих активности најчешћи облик онлајн сесија јесте употреба електронске поште (*e-mail*), а одмах иза ње је коришћење машина за претраживање Веба.

Овакви трендови уочени су и код нас. Истраживање под називом Употреба ИКТ у Републици Србији показало је да скоро 1.700.000 лица користи Интернет свакодневно, а најучесталији „типови коришћења Интернета (у приватне сврхе)” су: на првом месту „слање/примање *e-mail*-ова”, на трећем „тражење информација о роби и услугама”, док је релативно висок проценат корисника који Веб користе за „тражење информација на Интернету у сврхе учења” или „тражење информација у вези са образовањем, обуком или курсевима” (Vukmirović et al., 2010).

У таквим околностима разумљиво је што јавне библиотеке више не могу да пруже одговарајуће услуге „људима који желе брз, лаган приступ неограниченом садржају са пуним текстом, користећи интерфејс који не захтева критичко промишљање или евалуацију” (Bell, 2004; цит. у: Brophy and Bawden, 2005 : 499). Према Белу, јавне библиотеке су угрожене од стране нових Веб компанија које пословање највећим делом заснивају на брзој и квалитетној претрази информација: „Гугл је постао симбол надметања са академском библиотеком” (Исто : 499). Овакав исход је разумљив, јер информације на Вебу, иако увек нису одговарајућег квалитета или у потпуности употребљиве, привлаче кориснике својом доступношћу. Линија мањег отпора у виду ослањања на првих десет резултата упита на Гуглу представља „природан људски импулс” у друштву „подстакнутим културом тренутног задовољења” (Stoffle et al, 1996; цит. у: Brophy и Bawden, 2005 : 499).

Међу бројним неологизмима, насталим услед жеље да се приближе нови феномени узроковани одређеним начином употребе Веба, издваја се термин Џејмса Морисона (James Morrison) *infobesity*¹⁶, који он користи како би упоредио начин на који студенти данас трагају за информацијама са модерним конзумирањем брзе хране (Brophy and Bawden, 2005). Конкретно, он се односи на

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Овај неологизам је spoj речи *information* (информација) и *obesity* (гојазност).

уверење да претраживање Гугла у потрази за информацијама резултира информационом дијетом здравом по корисника онолико колико и брза храна по људски организам. Критикујући напречац освојену доминантну позицију машина за претраживање Веба код корисника Интернета, холандски критичар нових медија Ловинк (Lovink) истиче како смо „заглављени у добу проналажења информација на Вебу” (Ловинк, 2008 : 4).

Истраживачи корисника машина за претраживање Веба понудили су тумачење према којем су „претраживачи Интернета самопоуздани, задовољни и поверљиви, али су такође и несвесни и лаковерни” (Fallows, 2005). Кратак преглед резултата истраживања понудио је занимљиве закључке према којем изгледа да се „претраживачи одлучују на претраживање веома брзо, сматрајући себе успешним чак иако нису самоуверени као искуснији претраживачи”. Занимљиво је и то да у одређеним случајевима постоји утисак како је „претраживање Интернета врло лако, као и да је осећај успешности претраге толико достижан” да је последица таквог схватања губитак или компромитовање легитимних стандарда истраживања. Сумирајући резултате, истраживачи истичу да се студенти у највећем броју заустављају код првих десет резултата претраге, занемарујући трагања за вишеструким изворима информације (Fallows, 2005:11). Додајмо још и да је овакво понашање условљено и предрасудама самих корисника машина за претраживање Веба, који су, као што су емпиријска истраживања показала (Van Couvering, 2009 : 13), превише под утицајем примамљивих маркетиншких слогана који промовишу поверење у машине за претраживање Веба¹⁷.

Међутим, осим критичких, па чак и веома песимистичних гласова, у стручној и академској јавности јављају се и другачија мишљења, која, попут Марка Пренског, истичу да се „дигитални домороци”, тј. генерације које су расле уз Интернет не баве теоретским разматрањима у вези са преоптерећењем информацијама (*information overload*) или квалитетом доступних информација, већ су у сталној потрази за новим информацијама. Интернет ентузијаста Клеј Ширки (Clay Shirky) сматра да је много важнији списак позитивних тековина развоја технологија, нарочито оних заснованих на Вебу, од страхова које оне генеришу (Shirky, 2008a; Shirky 2008b).

Уместо закључка или време је за нове моделе њисменосији

Како бисмо у будућности успешно одговорили на изазове превазилажења информацијског преоптерећења уз помоћ машина за

---

17 Мото чувене компаније Гугл је „Не будите зли” (*Don't be evil*) (www.google.com).

претраживање Веба, неопходно је развити нове форме дигиталних писмености. О неопходности „нових писмености“ и њихове шире употребе говоре и бројни учесници у недавном истраживању о будућности Интернета. Сумирајући одговоре испитаника на ову тему, истраживачи истичу да ће поменуте „нове писмености бити обавезне за функционисање у овом свету“, даље напомињући како би, „у суштини, Интернет могао да промени саму суштину разумевања оног што сматрамо паметним. Проналажење добрих информација ће бити цењено. Можда ће раса екстремних гуглера¹⁸ заживети“ (Rainie and Anderson, 2010 : 13).

Закорачили смо у нову етапу развоја Веба у којој је претраживање Веба постало „више од неопходног алата за проналажење и приступање информацијама онлајн“ (Spink and Zimmer, 2008:3). Претраживање је постало важна компонента која одређује стање у којем се налази савремени човек. Како примећује Цимер, „машине за претраживање Веба су се појавиле као свеприсутни и витални алати за успешну навигацију растуће онлајн информационе сфере“ (Zimmer, 2008 : 77-99).

Значај проблема машина за претраживање Веба не лежи само у изазову управљања знањем. Монополизација приступу големим количинама информација, изворима знања и културе у глобалним оквирима, представља велики изазов и са гледишта комуникационих права. Свепрожимајуће присуство на Вебу моћних компанија какве су Гугл, Јаху или Мајкрософт није у складу са преовлађујућом идеолошком матрицом према којој је Веб јавно добро. У том смислу овај рад покушава да наметне тему даљег проучавања утицаја машина за претраживање Веба, јер оне представљају важне факторе савременог социјалног окружења које је тако снажно обликовано Интернетом, тачније Вебом. Како бисмо одговорили на ове и многе друге изазове живота у савременом дигитализованом окружењу, неопходно је да оживимо старе и постулирамо нове концепте дигиталне писмености, који ће бити алати за наше лакше сналажење у „друштву претраге“¹⁹. Али, то је већ тема за нека нова промишљања и будуће текстове.

¹⁸ Неологизам *Googlers* се односи на кориснике машине за претраживање Веба Google.

¹⁹ Термин „Друштво претраге“ (*Society of the Query*) популарисао је холандски критичар Интернета, интелектуалац и хуманиста Херт Ловинк (Geert Lovink). Иако би, можда, било исправније да термин преведемо као „друштво упита“, одлучили смо се за постојећу варијанту, јер се у нашем колоквијалном језику одомаћио назив претрага (претраживање) за све активности које су у вези са претраживањем Веба уз помоћ машина за претраживање Веба. „Друштво претраге“ имплицира доминантну улогу великих играча на Вебу – машина за претраживање, који својим начинима рада обликују навике корисника, претварајући их у некритичну масу која је савршен производ за препродају оглашавачима. „Друштво претраге – зауставите претраживање, почните са пропитивањем“ (*Society of the Query – Stop Searching, Start Questioning*) назив је конференције одржане у Амстердаму 2009. године на

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. Anderson, P. (2007). *What is Web 2.0? Ideas, technologies and implications for education*. JISC Technology and Standards Watch, February 2007. Посећено 15. 05. 2010. URL:
  1. <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/techwatch/tsw0701b.pdf>
1. Brophy, J. and Bawden, D. (2005). Is Google Enough? Comparison of an Internet Search Engine with Academic Library Resources, *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, Vol. 57, No. 6, 498-512.
1. Carr, N. (2008). *The Big Switch. Rewiring the World. From Edison to Google*. New York, NY: W.W.Norton and Company Inc.
1. Castells, M. (2001). *The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business, and Society*. New York, NY: Oxford University Press, Inc.
1. Castells, M. (ed.) (2004). *The Network Society. A Cross-cultural Perspective*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, Inc.
1. Fallows, D. (2005). *Search Engine Users*. Pew Internet and American Life Project. Посећено 23. 12. 2010. URL: http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2005/PIP_Searchengine_users.pdf.pdf
1. Fallows, D. (2008). *Search Engines Use*. Pew Internet and American Life Project. Посећено 14. 09. 2010. URL: http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2008/PIP_Search_Aug08.pdf.pdf
1. Girard, B. (2009). San Francisco, CA: No Starch Press, Inc.
1. Green, L. (2010). Oxford, UK & New York, NY: Berg.
1. Jarvis, J. (2009). Harper Collins Publishers.
1. Lazić, M. (2011). Web 2.0 kao izazov on-line izdanjima najznačajnijih dnevnih novina u Srbiji. *CM*, br. 18, godina VI, 77-106.
1. Levene, M. (2010). . Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
1. Lovink, G. (2008). The Society of the Query and the Googlization of Our Lives. *Eurozine*. Оригинално објављено на немачком језику у часопису *Lettre International*, 81 (2008). Посећено 19. 06. 2010. URL: <http://www.eurozine.com/articles/2008-09-05-lovink-en.html>
1. Marks, E. and Lozano, B. (2010). *Executive`s Guide to Cloud Computing*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
1. O`Reilly, T. (2005). *What Is Web 2.0 Design. Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*. Посећено 26.06.2010. URL: <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html>
1. Rainie, L. and Anderson, Q. J. (2010). *The Future of the Internet IV*. Pew Research Center`s Internet & American Life Project and Elon University`s Imagining the Internet Center. Посећено 14.03.2010. URL: <http://pewinternet.org/~media/Files/Reports/2010/Future%20of%20internet%202010%20-%20AAAS%20paper.pdf>

1. Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community*. Електронска верзија. Поцећено 14.09.2010. URL: <http://www.rheingold.com/vc/book/intro.html>
1. Richardson, S. (2005). *What Does Web 2.0 Mean?* Поцећено 23.02.2010. URL: <http://www.joiningdots.net/downloads/WhatDoesWeb20mean-Joining-Dots-Oct05.pdf>
1. Ryan, J. (2010). London: Reaktion Books Ltd.
1. Shirky, C. (2008a). *Here Comes Everybody*. New York, NY: Penguin Press.
1. Shirky, C. (2008b). *Why Abundance Is Good: A Reply to Nick Carr*. Encyclopedia Britannica Blog: Where Ideas Matter. Поцећено 1.12.2010. URL: <http://www.britannica.com/blogs/2008/07/why-abundance-is-good-a-reply-to-nick-carr/>
1. Spink, A. and Zimmer, M. (ed.). (2008). *Web Search. Multidisciplinary Perspectives*. Berlin: Springer-Verlag.
1. van Couvering, E. (2009). *Search Engine Bias: The Structuration of Traffic on the World-Wide Web*. Докторска дисертација. Поцећено 7.09.2011. URL: <http://drvancovering.wordpress.com/phd-thesis/>
1. Vukmirović et. al (2010). *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji, 2010*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije. Поцећено 1. 02. 2013. URL: <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/10/39/PressICT2010.pdf>
1. Zickuhr, K. (2010). *Generations 2010*. Pew Internet and American Life Project. Поцећено 22.07.2011. URL: http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2010/PIP_Generations_and_Tech10.pdf
1. Zimmer, M. (2008). The Gaze of the Perfect Search Engine: Google as an Infrastructure of Dataveillance, 77-99. У књизи: Spink, A. and Zimmer, M. (ed.). (2008). *Web Search. Multidisciplinary Perspectives*. Berlin: Springer-Verlag.
1. Witten, H.I, Gori, M. and Numerico, T. (2007). *Web Dragons. Inside The Myths of Search Engine Technology*. San Francisco, CA: Morgan Kaufmann Publishers.

ГОДОВИ

MONS AUREL

КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ И МИЛАНСКИ ЕДИКТ

Иако је о Константину Великом као римском цару доста писано, ипак се не могу прецизно утврдити поједини сегменти из његовог живота, међу које на првом месту спада сама година његовог рођења. Поједини истраживачи су на основу података са којима су располагали годину рођења Константина Великог различито одређивали.

Према сведочењу Јевсевија Памфила, потоњег епископа кесаријског,¹ Константиновог савременика, Константин је рођен око 272. године, од оца Констанција Хлора,² грчкоилирског или римско-илирског порекла из околине данашњег Ниша, и мајке Јелене, Гркиње из места Дрепанона у Витинији, близу Никомидије. Убрзо по доласку овог брачног пара у град Ниш, ту се родио мали Константин. И поред тога, поједини истраживачи, нарочито они који своје тврдње темеље на подацима старијих историчара, мишљења су да је Константин рођен у Дрепанону код Никомидије. Ова тврдња је у потпуности одбачена на основу резултата новијих истраживања и њиховим сучељавањем са сачуваним писаним изворима. У том погледу најдаље је отишао А. Јовановић, који је доказао да је Константин рођен у Нишу, и то 273. године.³ До оваквог закључка дошао је на основу најновијих археолошко-историјских истраживања, упоређујући их са сазнањима добијеним током детаљне анализе сачуваних писаних података, а који се односе на време живота Константина Великог. Када је у питању само место његовог

1 Јевсевије Кесаријски био је савременик цара Константина. Рођен је око 260. године, а од 315. па до 340. био је епископ у Кесарији Палестинској. Као хришћанин, уз Божију помоћ, успео је да преживи гоњења хришћана за време римских царева Диоклецијана, Галерија, Максенција и Максимиана Даје. Као епископ често је присуствовао гоњењу хришћана, али је био без икаквих шанси да било шта помогне. Написао је два капитална дела, због једног понео је епитет „отац црквене историје“. *Црквену историју* и *Живот цара Константина* написао је по узору на познате историчаре Рима и Грчке. С обзиром да је био лични пријатељ цара Константина, није имао потребе да дело шминка, односно да се служи разним заобилажењима. Поред ова два капитална дела, написао је још неколико расправа и чланака, у којима се није показао као добар теолог. Уп. Ј. Кесаријски, *Црквена историја*, РГ 20, 46-906. *Црквену историју* са руског језика на српски превео је владика шабачки Гаврило Поповић 1871. године, у даљем тексту: Ј. Памфило, *Црквена*. Исти аутор је написао и Константинов живот, РГ 20. 906-1232. Дело није у целости преведено на српски језик. У овом раду користили смо делове преведене на српски језик. Уп. А. Јевтић, *Патрологија*, 13

Римски писац и реторик Лактанције описивао је живот цара Константина све до 316. године, док је био у животу. Његово дело носи назив *De la mort des persecuteurs* (*О смрти њиховишљива*). Дело није преведено на српски језик, сем делова које је превела М. Милин, објављених у *Источнику* бр. 41 и 42 за 2002. годину.

2 Надимак Хлор добио је од византијских писаца, по боји лица, пошто је био бледолик.

3 А. Јовановић, *Тло Србије завичај римских царева*, Београд 2006, 250

рођења, Р. Петровић је отишао и даље, тврдећи да је знаменити цар рођен на Чаиру у Нишу, у некој од значајнијих палата.⁴

Сви истраживачи су у потпуности сагласни да је рану младост Константин провео у Нишу и да је тамо, у кругу породице, стицао основно образовање. Најелементарнија сазнања из војно-бориличких вештина стицао је код свога оца, који је био високи војни функционер, док је опште образовање стицао од мајке Јелене, која га је упознала и са основним мерилима хришћанске доктрине. С обзиром на то да је растао у веома богатој породици, могао је имати и приватне учитеље. Међутим, ако се обрати пажња на неке сегменте његовог раног детињства, неизбежно се запажа да је он растао и развијао своја знанствена чула у два правца. Отац је желео да од њега створи војника достојног себи, а мајка је настојала да од њега направи доброг и честитог хришћанина. У тим околностима, обоје су покушавали да му укажу на то да је лично опредељење најбитније, а мало се обраћала пажња на опште образовање. Зато су поједини истраживачи потпуно у праву када кажу да је његово литерарно образовање било запостављено (*literis minus instructus*). Тај његов недостатак долазио је до изражаја приликом писања разних указа, писам или неких других аката. Такође, може се тврдити да није довољно познавао Библију, нити је био упознат са теолошким проблемима, мада се у укључивао у њихово решавање и о њима водио расправе равноправно са саговорницима. То наводи на закључак да је био природно обдарен и да је скоро сва сазнања стицао на основу искуства, те тако извлачио веома уверљиве поуке, јер је тако показивао своју самоувереност. Ако се томе дода још и то да је био гипког духа и да је живео у синкретичком деизму, онда је сасвим очекивано што је увек био за одговарајући компромис. То се најбоље види из представе његовог лика и осталих атрибута који су приказани на новцу који је ковао.⁵ Јасно је да је за династичке култове имао одређено разумевање, али је сасвим извесно да је посебну пријемчивост неговао према хришћанству.

Његову верску опредељеност из младалачких дана чини нам се да је најбоље схватио и описао Буркхард, давне 1898. године: „За човека генија, чије успехе ограничава мир, нема велике разлике између хришћанства и паганства. Код таквих типова људи јавља се осећај да учествују у црквеној заједници, иако су у суштини не-

4 Р. Петровић, *Цар Константин и царица Јелена*, Београд 2002, 215-217.

5 На новцима које ковао приказан је лик цара Константина са свим атрибутима и различитим божанствима. На новцима из доба друге тетрархије срећемо га изједначеним са Херкулијем, у време треће тетрархије јавља се са Марсом, а периоду самосталне владавине углавном се среће са Солом.

религиозни.”⁶ Схватање његове верске опредељености допунио је Алфелди, тврдећи да Константина није одушевљавало хришћанско учење о мистицизму, ни теолошки систем Цркве, ни узвишени морал који је проповедао Нови завет, већ веровање у безграничну Христову моћ, коју је спознао у сновиђењима.⁷ У духу тих сновиђења доносио је и одлуке, које, засигурно се зна, нису биле исхитрене. Сваки планирани подухват разматран је са свих аспеката, пропуштан је кроз све перспекције и проскрипције. У свом животу није имао алтернативних момената, увек је био јасан, вођен војничким духом, духом правог војсковође. Желео је победе и славу, али за сваки рђаво изведен подухват имао је адекватно објашњење, што га је омилило војницима и римским грађанима.

Политичка каријера Константина Великог започиње 293. године, односно оног момента када је цар Диоклецијан именовано Констанција Хлора за цара западног дела Римског царства. Та ситуација била је пресудна и за брачну заједницу Констанција Хлора и Јелене, јер по тадашњем праву римски војни функционери нису могли узимати за жене девојке из нижег staleжа. То је значило да се Констанције морао растати са тадашњом супругом, а за жену је морао узети Теодору, усвојеницу Максимијана Херкулија. Женидбом са Теодором Констанције је ушао у оквире династије Херкулија.

Од тог момента млади Константин је морао боравити као талац у Никомидији, у окружењу цара Диоклецијана, који је увео тетрархијални систем владавине, и Галерија, цара источног дела Римског царства, који је био ожењен Валеријом, Диоклецијановом кћерком. Године 305, када је цар Диоклецијан заједно са својим савладарем абдицирао са власти, на место источног августа дошао је његов зет Галерије,⁸ а Констанције Хлор постаје август Запада. Чим је Констанције постао августом Запада, одмах је позвао и сина Константина да дође код њега. Овим чином Галерије, који је себе сматрао главним владарем, није био задовољан, јер је био свестан да би истом методом на власт могао доћи Константин, а не његов син. Такав закључак произлази из чињенице да је Галерије Константинов одлазак код оца отежавао, што је приморало Константина да се тајно пресели.

Констанције Хлор није дуго није био цар западних делова Царства, јер је 26. јула 306. године, по повратку са успешно окончаног похода, умро. Када је војска сазнала да је Констанције умро, од-

6 J. Burckhardt, Die Zeit Constantins des Grossen, Leipzig 1898, 38.

7 A. Alföldi, The Conversion of Constantine and Pagan Rome, Oxford 1969, 23.

8 Галерије је био родом са наших простора, тачније из Ромулијане, где је подигао чувену палату коју је назвао по својој мајци.

мах је за његовог наследника извикала његовог сина Константина. Са оваквим чином војске Галерије се није сложио, већ је одмах цезара Севера именовоао за августа Запада, а Константин је признао за цезара. Константин се са тиме сложио јер није хтео никакве сукобе.

Сачувани писани извори су сагласни да је Константин извикан за цара у моменту када му прилике нису биле наклоњене, јер Галерије, у жељи да овлада целим царством, није уважавао проглашење Константина за цара. У остваривању Галеријеве идеје, Максимијанов син Максенције био је једна од озбиљнијих претњи. У тим политичким околностима, римски цар Галерије је послао свога заменика Севера да реши питање Константина Великог. Прилике су биле такве да се сукоб између Севера и Константина није могао избећи, јер извори говоре да је у директном сукобу као победник изашао Константин, док је Север избегао најгоре бежећи у Равену. Овакав развој ситуације на ратном бојишту није ишао у прилог Максимијану, који је, не желећи да јавност помисли да подржава издајницу, издао наредбу да му се син убије. Таква ласкава политика Максимијана није пријала Галерију, који је видео једино решење у објављивању рата Максимијану.

Када је за ово сазнао Максимијан, одмах је почео да тражи савезнике за сопствену одбрану. У том плану предвидео је да своју малолетну кћерку Фаусту уда за Константина, и да на тај начин придобије његову наклоност.

С обзиром да је Фаустина била млада и лепа, њеној лепоти није могао одолети ни Константин, што се види из чињенице да је одмах започео развод са женом Минервом, са којом је стекао сина Криспа. Одмах потом почео је да ствара услове да се несметано ожени Фаустином, а то је и учинио оног момента када је она постала пунолетна. Писани извори наводе да је са њом изродио троје деце.

Сачувани писани извори указују да Максимијан удајом своје кћерке за Константина није имао намеру да му помогне да што лакше освоји царство, већ је намеравао да га само привремено обузда у залету, а да затим себе учврсти на власти. То се најбоље види из чињенице да се Максимијан одмах по обављеном венчању окренуо против свога зета. Сазнавши за то, Константин је променио свој став према њему, а то је довело до тога да је Максимијан спас видео једино у извршавању самоубиства.

По одласку Максимијана са историјске позорнице, сам Галерије је схватио да су му дани одбројани, па је преостало време проводио на најбезобзирнији начин. Римски савременик историчар Лактанције записао је да је умро од најтеже болести и да су га

први живог појели, а да се од њега ширио велики смрад по палати. У тим најтежим данима о њему се бринула жена Валерија, хришћанка. После Галеријеве смрти о њој се почео старати Лициније, Галеријев заменик, који је убрзо постао заповедник Запада, док је Истоком владао Галеријев усвојеник Максимин. О свим овим збивањима Константин је био добро обавештен, што му је био довољан разлог да са великом опрезношћу крочи на европски континент и да посвети доста пажње подизању, односно преношењу своје престонице у Трир у Немачкој.

Лициније, као и његов претходник Галерије, у савладару Константину није сагледавао озбиљну претњу, па му није ни посвећивао било какву пажњу, сву енергију је усмеравао на освајање источних територија. У реализацији те тежње, повољно средство видео је у младој и лепој Валерији. То је код њега пробудило жељу да се њоме и ожени. После извесног заједно проведеног времена, Валерија је схватила каква је личност Лициније. У жељи да сачува независност од њега, затражила је помоћ од свог усвојеника Максимиана, нудећи му олакшице за долазак на престо. Када је Лициније схватио да му је долазак на власт преко женидбе са Валеријом пропао, сам је схватио да се на неки начин мора приближити Константину. То је паганском ласкавцу било довољно да започне преговоре о женидби Константиновом сестром Констанцијом. Константин и Лициније желели су да на венчању буде присутан и Диоклецијан, па су га позвали обојица. Међутим, Диоклецијан је био тешко болестан и није могао доћи. Када су то сазнали Константин и Лициније, који су његов недолазак протумачили као протест, написали су веома тешко и претеће писмо Диоклецијану. Добивши писмо, Диоклецијан се уплашио и извршио самоубиство.

Диоклецијанова смрт подстакла је Максимиана да крене у обрачун са Лицинијем. До сукоба је дошло код Адријанопоља у Турској, где је Максимин претрпео пораз, а потом је отишао у Кападокију, где се и убио.

Ако се узме у обзир шта се све збило са Максимином, стиче се утисак да су за Валерију и Приску наступили бољи дани. Међутим, даљи след збивања то не оправдава. Историчари бележе да се усвојени син Кандидијан појавио код Лицинија да моли милост за своју усвојитељку. Пошто је Лициније у њему видео извесну конкуренцију, донео је одлуку да се убије на месту. Да би се ослободио било какве претње, Лициније је послао потеру за Валеријом и Приском у намери да их лиши живота. Потрага је трајала око 15 месеци, када су пронађене и ухваћене. Пошто није било елемената за осуду, код лажног судије изрежирао је разлоге због којих би

требало да буду осуђене на смрт. Успео је да убеди судију да су се њих две бавиле проституцијом, а то је био довољан разлог судији да донесе смртну пресуду.

У датом часу Константин је био свестан да то што га је војска извикала за цара није у сагласности са договором који је 311. године склопљен између њега и Галерија. У веома тешким тренуцима, а не желећи да погази вољу војника, тај чин почео је да правда претећом инвазијом Франака. У сусрету са Галеријем прихватио је предлог источног владара да му буде потчињен. У овом, као и у другим сличним моментима, до изражаја је долазила Константинова благост и мудрост. Константин је знао да још није дошао прави тренутак да се успротиви жељама Галерија, који је уживао пуну славу и подршку војске због победе на источном фронту; затим, знао је да он има и пуну подршку цара Диоклецијана. Пошто је то добро проценио, није дуго маштао шта даље да чини, већ се одмах латио посла око сређивања и економског јачања царства, односно сређивања војно-административног стања у западним провинцијама Царства. Ради што ефикаснијег успеха, био је приморан да ступи у корисно савезништво са Максимијаном Херкулијем, који у Риму није био омиљен, јер је на власт дошао као узурпатор. Да би му тај план био што реалније испуњен, био је приморан да се ожени Максимијановом кћерком Фаустом, која је била изузетно лепа и привлачна. Тим чином Константин је ушао у династију Херкулија.

Уласком у династију Херкулија Константин је имао прилику да се подробније упозна са начином владања и понашања самог Максимијана. Пошто се уверио у насилничко понашање, није му ништа друго преостало но да му се супротстави. До сукоба је дошло око 310. године. С обзиром да је из сукоба изашао као победник Константин, Максимијан Херкулије то није могао прежалити, већ је убрзо потом извршио самоубиство. Тај сукоб био му је непобитан разлог да изађе из династије Херкулија и да се на неки начин приближи својој династији, која вуче корене од Клаудија Готског. За сада није јасно који су били прави разлози да се приближи династији Клаудија Готског. Међутим, треба узети у обзир да је Константин био поборник култа Сунца (Сола), култа који је увелико цењен код ове готске династије. Нема никаквог спора да је Константин, у оквирима својих могућности и сазнања о хришћанству, од свих култова изабрао култ који је у неким сегментима најближи религији која још није имала статус грађанства. У тим околностима можемо схватити зашто се Константин приклонио култу Сунца, у коме није дуго ни остао, јер је већ 313. године обнародован указ о толеранцији хришћанства. Пошто је Константин средио стање

у Шпанији и Галији, није дуго размишљао у ком правцу треба усмерити своје акције. И лично се упознао са тиранијом у Италији, баханалијама које је спроводио узурпатор Максенције. Пошто је био васпитаван у сасвим другом правцу, није могао да поднесе да Римом влада тиранија, насиље и безвлашће. Одмах је одлучио да крене у Италију са основним циљем да среди стање. У остваривању тога циља, знао је да мора да има пристанак и свог савладара Лицинија, који је управљао источним делом царства. У складу са ранијим договорима, Константин је 311. године издејствовао пристанак и источног савладара, а одмах потом је објавио рат Максенцију. Пошто је обавио све те формалности, а у међувремену је и спремао војску, када је сакупио одређени број војника, с пролећа 312. године кренуо је ка Италији. Када је Константин сагледао стање и број војника са којима располаже, и поред тога што је један део војске морао да остави у Галији да је чува од евентуалне инвазије Германа, био је свестан да су његове наде у победу над Максенцијем, који је имао бројнију војску, стварно биле минималне.

Када је Константин, по своме плану попунио све обавезе, њему је остало око 40.000 војника са којима је могао располагати у сукобу са Максенцијем. Сумња у победу код Константина је постојала све већа и већа, поготово што је знао да Максенције има на располагању око 180.000 војника. Ипак, ниједног момента није помислио да одустане. Чињеница је да су великог стратега и неустрашивог ратника храбриле вести које је често добијао из Рима о моралном стању Максенцијеве војске.⁹ Био је свестан да је Максенцијева војска у расулу и да њом командује слаб командни кадар. Војне старешине и бројни војници били су незадовољни блудним радњама самог Максенција и његових непосредних сарадника, па нису били одушевљени да зарад њега ратују ни против кога. Максенције се није превише оптерећивао будућим сукобом, јер се велико ослањао на бројно стање своје војске и на несавладиве бедеме Рима. Осим тога, обезбедио је и северне прилазе ка Италији, јер је одређене гарнизоне војске поставио у Верони и осталим градовима на северу. Пошто је био убеђен да је све урадио по захтевима тадашње војне стратегије, преостало му је само да безбрижно чека сам моменат сукоба, тренутак када ће једини непријатељ Рима бити побеђен. Из свега тога јасно се види да је Максенције недвосмислено очекивао победу и да је већ започео славље.

На основу сачуваних писаних и других извора не може се прецизно утврдити да ли је Константин Велики био обавештен о концепцији одбране коју је припремио Максенције, или је до из-

⁹ Јевсевије Кесаријски, *Живот Константина*, 1, 27-29.

ражаја дошла његова мудрост и стечено искуство у ратовању и у примени освајачке тактике. Из Константинових поступака и примењеног правца надирања ка Италији стиче се утисак да је био свестан да је Максенције утврдио северне, у географском смислу лаке, прилазе ка Италији. У жељи да то избегне, своје надирање ка Италији усмерио је преко Алпа, поред брда Геневре. Изменом правца надирања своје војске изненадио је одбрамбени гарнизон Максенцијевих војника стационираних у Сусију. После лаког и брзог заузимања града Сусија, Константинова армада је убрзо стигла и до Торина. Огромна војска од око 40.000 војника која се обрела испред града изненадила је градску посаду, која је предала град без борбе. Слично је било и са Медиоланумом (Миланом). После овако брзих заузимања северних делова Италије, следећа препрека у даљем напредовању била је Верона. У краћем сукобу пала је и Верона, где је погинуо и заповедник одбране Рурик. После заузимања Вероне пут Константиновој армади према Риму био је отворен. После дужег путовања војска је стигла до самих зидина Рима, где је Константин планирао да војску одмори за предстојеће одлучујуће окршаје.¹⁰

Сачувани писани извори јасно говоре да је Максенције био крут према Римљанима и да је више заводио тиранију и насиље него што је царао. У том времену одао се разврату, силовању жена угледних Римљана, чак је понекад вршио и убиства. Таква влада није се допала римском становништву а ни савладару Константину, који је почео да смишља начин како да ослободи Римљане од тога тиранина. У том дугом и исцрпном размишљању долазиле су му разне идеје на памет. Између осталог, питао се кога бога да призове у помоћ. Тако се присетио да је Диоклецијанова војска поштовала грчке богове, који му нису помогли. Сем тога, његов отац је био против јелинских богова, а срећно је живео. У том напетом моменту, када је био свестан да се ради о бити или не бити, на небесима је угледао неку нејасну појаву. Према Сократу Схоластику, то се десило око поднева, у моменту када је сунце било у силазној путањи. Тада је Константин видео на небу веома бљештав крст на којем је писало: „Овим побеђуј“.¹¹ Даље Схолстик пише како је Константин, не верујући самом себи шта је видео, у страху запитао своје окружење шта они виде. Када су му најближи ратници потврдили да виде крст, Константин је схватио поруку. По истом историчару, Константину се у сну јавио Христос са речима да направи исти знак и да стално буде уз њега и да ће тако

10 А. Јевтић, *Свети цар Константин и Милански едикт*, Трбиње 2010, 67.

11 Сократ Схолстик, *Историја Цркве*, Шибеник 2002, 4.

победити непријатеља. Константин је одмах наредио да се направи барјак у облику крста и да се са њим крене у одлучујућу борбу са Максенцијем.

По једној другој легенди, Константину се у сну јавио Христос, који му је рекао да стави његов знак на штитове војника. Тако направљена застава добила је назив Лабарум.

Јевсевије Кесаријски је забележио да му је ову причу испричао лично Константин Велики. Ово Јевсевијево сведочење, иако се заклео да му је то испричао сам Константин, изазива извесну сумњу, поготово што Лактанције износи друго казивање. Према Лактанцијевом сведочењу, цар Константин је дошао до зидина Рима, где је заспао док се војска одмарала, спремајући се за завршни јуриш. Тада му се у сну јавио Исус Христос, говорећи да направи лик Божији и да га стави на штитове војника, што је Константин и учинио.

Лактанцијева прича везује се за време пред сам почетак битке са Максенцијем, што изазива извесну сумњу. Јер, просто је било немогуће да Константин Велики испред зидина Рима, пред сам почетак битке, искује толики број штитова са урезаним ликом Божијим. Ова сумња увелико даје предност причи коју је забележио Јевсевије Кесаријски, јер, по њој, ти су се догађаји десили у неком неодређеном времену и на неком неутврђеном месту, а никако испред зидина Рима и пред сам почетак битке, како то тврди Лактанције. Док се војска одмарала, Константин је даље разрађивао војне стратегије, јер му се стално у глави врзмао број Максенцијевих војника. У тим размишљањима и тражењу правих потеза Константин је доживео историјско сновиђење, о коме су његови савременици различито писали.¹²

С обзиром на то да Максенције није слутио шта се све збива, није био оптерећен страхом од пораза, јер је имао неограничено поверење у бројност своје војске и непобедивост римских зидина. Његово чврсто уверење у победу појачавало је и тумачење Сибелиног пророчанства да ће на дан оснивања Рима, 28. октобра, једини непријатељ Рима бити поражен. Из даљих поступака самог Максенција јасно се види да је сматрао да се став да ће „једини непријатељ Рима бити поражен“ односи на Константина. Ниједног трена није помишљао да се те речи односе управо на њега. Тумачење пророчанства схватио је као наклоњеност богова њему, што га је посебно охрабрило, па је без поговора напустио спокојну безбедност коју су му пружали римски бедеми. Напустио је град, прешавши реку Тибар код Милвијевог моста, упутио се ка пла-

¹² Ј. Кесаријски, *Живот Констанцијев*, 1, 28.

нинском теснацу са намером да се ту улогори и да сачека Константинову армаду.

Константин Велики убрзо је стигао до подножја Рима. Док се војска одмарала, разматрао је терен и положаје које је заузела Максенцијева војска. Закључио је да је Максенције са војском заузео положаје између брда и реке, а затим и да није у довољној мери обрађена пажња на одбрану од непријатеља преко левог крила. Константин је издао наређење да се са те стране изврши силовит напад, што је благовремено и учињено. Такво изненађење и тако силовит напад Максенцијева војска на левом крилу није очекивала, па је Максенцијев пораз био неизбежан. У том нападу Максенције је пао у воду, а потом био погубљен.

Нема никаквог спора да је Константинова победа била одлучна и веома брза, а пад Максенција и његове гарде у воду навео је савременике сукоба да ову победу почну поредити са Мојсијевом победом и потапањем фараонових кочија. После ове победе Константин је тријумфално ушао у Рим, где га је са одушевљењем дочекао Сенат и грађани Рима. Чим је Константин ушао у Сенат, одмах је поништио све одлуке које је донео Максенције, уништио је у граду сваку успомену на њега, ослободио све кажњенике који су осуђени по његовом закону, распустио је преторијанску гарду. У знак захвалности за улазак у Рим подигао је познати Славолук, на коме је између осталих успеха приказана и битка код Милвијевог моста.

Хришћански писци, и савременици и они који су живели непосредно после ових збивања, Константинову победу над Максенцијем почели су да тумаче као победу хришћанства над паганизмом. Потврду такве констатације налазимо и на статуи цара Константина, која је подигнута у Риму у част његовог уласка у Рим и збацивања тиранина. Константин је приказан како у десној руци држи крст као знак победе.¹³

Према сведочењу Јевсевија Кесаријског, на тој статуи је, поред крста, постојао и натпис: „Захваљујући овом спасоносном знаку, који је прави доказ вредности, сачувах и ослободих град од тиранског јарма. Успоставих слободу Сенату и народу и повратих им превишни сјај и углед.”¹⁴

Наведена прича потврђује Константинову наклоњеност хришћанству. Ипак, очигледно је да Константин све ово није радио из хришћанских побуда, више је то чинио из жеље за победом, односно да би дошао на римски трон, па да онда спроведе у дело

¹³ Јевсевије, *Историја цркве*, 9 и 10, *Животи Константинов*, 1, 40.

¹⁴ А. Јовановић, *Тло Србије*, 263.

хришћанско учење. Потврду такве тезе видимо и у самом чину подизања статуе у Риму у част победе над Максенцијем. Њоме је цар Константин приказан како у руци држи царски знак, а не обележје хришћанско, иако Јевсевије тврди да га је вера у Бога инспирисала да на статуи уреже знак крста. Међутим, треба рећи да ни текст на статуи, ни текст исклесан на тријумфалном луку поводом прославе десетогодишњице владавине цара Константина немају никаквих индиција да је био хришћанин. Без обзира на све то, ипак се може поверовати да је Константин био наклоњен хришћанству и да своје расположење из оправданих разлога није смео јавно манифестовати, јер је знао да није савладао све противнике који му стоје на путу. Међу великим препрекама, после Максенција налазио се Лициније. Сви историчари су сагласни да победа Константина Великог над Максенцијем означава апсолутну победу хришћанства над паганизмом; на то су указивале бројне околности, али сам Константин био је другачијег мишљења. Константин је био убеђен да је остваривању његове замисли велика препрека Лициније, владар источног дела Царства, где су прогони хришћана били жестоки и учестали. После победе над Максенцијем и сређивања односа у Риму, цар Константин је почео да размишља како да се ослободи Лицинија и преузме власт над целим Царством.

Нема никаквог спора да је победа над Максенцијем код Милвијског моста испред Рима, 28. октобра 312. године, омогућила Константину да несметано уђе у Рим и да на тај начин постане старији, односно главни владар. Римљани су били одушевљени што их је ослободио великог тиранина, у ту част подигли су му велику статуу, на којој Константин држи велико копље у виду крста. Јевсевије Кесаријски тврди да је изнад крста био натпис: „Овим спасоносним знамењем, симолом истинске храбрости, спасих и ослободих ваш град од јарма тирановог, и још, ослободивши Сенат и римски народ, повратих пређашњи сјај и славу.”¹⁵ Мора се истаћи да је по доласку на власт Константина у западном делу Царства престало гоњење хришћана само зато што су присталице Христа, за разлику од источног дела Царства, где су прогони били све јачи и свирепији. Константин је тражио начина како да се престане са прогоном присталица хришћанства и у источном делу Царства, где је владао август Лициније. Константиново тражење модуса како да обустави прогоне хришћана и на истоку трајало је све до фебруара 313. године, када се по другом основу састао са Лицини-

15 Ј. Кесаријски, *Живот Констанцијин* 1, 40; по преводу А. Јевтића, *Свети цар Констанцијин и Милански едикт*, Ниш 2013, 14.

јем у Милану. Разлог састанка ове двојице владара у Милану била је женидба Лицинија Констанцијом, сестром цара Константина.

Цар Константин је овај састанак са Лицинијем искористио да са источним савладарем реши и нека верска питања која су била кључ за решавање многих политичких проблема. На том неформалном састанку усагласили су текст указа који је данас познатији као Милански едикт или Едикт о толеранцији хришћанства. Доносимо га у целини:

„Када смо се срећно састали у Милану, Ми – Константин Август, и Ми – Лициније Август, да размотримо све што се односило на опште добро и безбедност, онда смо, између осталог за оно што смо сматрали корисним за већину људи, посебно нашли потребно да донесемо одлуку, усмерену на очување поштовања према Божанству; то јест: да дарујемо и хришћанима и свима другима слободу могућности да следеју религији свако како пожели, да би Божанство, Које је на престолу небеском, било милостиво и благонаклоно Нама и свима који се налазе под Нашом влашћу. Зато смо веровали, вођени здравим и најправилнијим расуђивањем, да донесемо такво решење, да уопште никога не лишавамо могућности да следеју и држи веру коју држе хришћани, да би свакоме била дата слобода да следеју оној религији коју сам мисли најбољом за себе, да би Врховно Божанство, које поштујемо по слободном уверењу, могло пројављивати у свему обичну милост и благовољење према Нама. Ту Нашу вољу требало је изложити законом писмено, да, после уклањања свих уопште ограничења, која су се налазила у раније послатим од Нас твојој посвећености писмима, односно хришћана, а која су се показала врло лоша и несаобразна са Нашом кротошћу, да би то било укинуто, те да сада сваки од желећих да држи религију хришћана може то чинити слободно и без препрека, без сваког за себе стешњења и тешкоћа.

Ми смо сматрали нужним да то потпуније објавимо са сваком пажњом твоје старању, да би ти знао да смо тим истим хришћанима даровали могућност слободног и апсолутног (неограниченог) држања (исповедања) своје религије. Видећи, пак, да је то њима дозвољено од Нас, твоја посвећеност ће потпуно схватити да је и другим људима такође остављена, ради мира нашег времена, слична потпуна слобода у држању своје религије, тако да сваки има могућност да слободно изабира и поштује оно што му је угодно. То је од Нас одређено с тим циљем да не изгледа да смо Ми нанели икакву штету било којем култу или религији.

Осим овога, односно лица хришћана, Ми смо решили да одредимо: да она места у којима су (хришћани) имали раније обично

(богослужења) сабрања и за која је у претходним писмима твојој часности била садржана извесна форма (упутства), ако се иста (места) покажу да су купљена раније од неких лица, или од Нашег трезора, или било ког другог, да би их та лица одмах без одлагања вратила хришћанима без новца и без потраживања било какве одштете. Такође и они који су та места добили на дар, нека (их) колико је могуће пре предају хришћанима. Притом, и они који су купили та места и они који су их добили на дар, ако буду тражили нешто од Нашег благовољења, нека се обрате викару, да они по Нашој милости не остану без задовољења. Све ово, уз твоје посредништво, треба одмах бити предато друштву хришћана, без сваког одлагања.

Но, пошто је било познато да су хришћани имали у поседу не само та места где су се обично сабирали, него и друга која чине сопственост не појединих лица него друштва њиховог (мислећи на цркве), све то, ти ћеш наредити да се преда хришћанима, тј. друштву и сабрањима њиховим, по сили напред одређеног закона, без икаквог колебања или противљења, уз очување једино напред узаканог правила, да би они који их бесплатно поврате добили награду од Наше добротe.

У свему томе ти си дужан указати напред названом друштву хришћана сву могућу сарадњу, да би наша наредба била испуњена у најскорије време, да би се и у томе изразило старање Наших милости о друштвеном спокојству. Те тако, с тим циљем, како је напред било примећено, да Божанско Благовољење према Нама, које смо у тако великој мери већ доживели,¹⁶ остане свагда садејствујући Нашим успесима и општем благостању (државе).

А да би тај Наш милостиви закон (наредба) могао постати свима познат, ово овде написано ти си дужан да у своме јавном прогласу истакнеш свуда и свима обзнаниш, да овај закон (наредба) Наше Благонаклоности никоме не остане непознат.¹⁷

То практично значи да се хришћанство изједначаје са осталим државним религијама. Овим актом хришћанство је добило статус римског грађанства и његовим присталицама не може се судити само зато што су хришћани. Овог пута треба рећи да су у погледу овог указа сагласни сви савремени хроничари. О садржају

16 Овде Константин вероватно мисли на Божију помоћ у ратовањима против својих непријатеља, исказану кроз сновиђења.

17 Текст овог договора на латинском језику у целости доноси Лактанције у делу *De mort. Pers.* 48, 2-12, а на грчком Јевсевије у *Сл.* 10, 5, 2-14. Овај договор уз паралелни текст превода на руски језик доноси А. И. Брилијантов, *Император Константин Велики и Милански едикт 313*, Санкт Петербург 206, 82-93. Текст овог договора појавио се и на српском језику у преводу М. Милин, *О смрти ироинијева*, уз увод и неопходне напомене и коментаре, у издању Академије СПЦ за уметност и конзервацију, Београд 2011, 100-103.

Едикта казали су издавачи Константин и Лициније следеће: „Ми, императори Константин и Лициније, у бризи за добробит поданика, одредили смо да, што се тиче богопоштовања, и хришћанима, и свима осталим буде дата потпуна слобода да живе у вери коју сами изаберу, како би небеско божанство било наклоњено и према свима који се налазе под нашом влашћу. Одређујемо да хришћанима буде враћена имовина која им је била одузета у корист државне благајне и приватних лица, као и да им се врате првобитна места њиховог окупљања. Приватним лицима штета мора бити надокнађена из државних средстава.”¹⁸

Овим едиктом Хришћанство није добило никакве привилегије у односу на остале паганске религије, оно је само изједначено са њима, односно било је изједначено са осталим веровањима у Римском царству. Поменути указ суспендовао је све раније указе које је издао цар Диоклецијан против хришћана. Међутим, треба имати на уму да издавање тога едикта не значи истовремено и обуставу гоњења хришћана на целом простору Царства, јер је познато да је било мучења и после овог указа. Чињеница је да је Римско царство било велико и да је требало доста времена да указ стигне до свих области. Постоји могућност да су поједини обласни заповедници скривали тај указ, ради спречавања измиривања својих дугова према хришћанима. У том периоду страдало је доста хришћана, где су до изражаја дошли лични обрачуни, а многобошци искористили наклоњеност обласних господара и свој бес спроводили у дело. Такав однос према хришћанима у источном делу Царства није био по вољи цара Константина, који је настојао да исти закони владају на целој територији.

Ако се пажљивије размотри сам текст, лако се долази до сазнања да је текст указа претходно договорен између Лицинија и цара Константина, али је исто тако јасно да одредбе тог договора на истоку царства нису примењиване. Поједини сегменти договореног споразума – указа наводе на закључак да је овај едикт упозорење Лицинију да под пресијом хитности почне са његовом применом, како би се донети закон поштовао на територији целог Римског царства. Оваква претпоставка произлази из дела текста који каже: „У свему томе ти си дужан указати напред названом друштву хришћана...”, јер је очигледно да се ово не може односити на цара Константина, пошто су у његовом делу царства прогони хришћана били су обустављени, па је онда сасвим вероватно да се то односило на Лицинија.¹⁹ Из овога произилази да је Лициније тражио

---

¹⁸ Лактанције, 48; Јевсевије, *Историја Цркве*, 10, 5.

¹⁹ Да је стварно био у питању Лициније, потврђују и завршне речи указа: „А да би Наш

разлоге да одуговлачи са применом овог договора, а то само указује на то да он није био поборник хришћанства, већ је свој опортунизам, своју одбојност веома вешто скривао. Његова подлост ишла је до те мере да је чак био спреман да се ожени Константиновом сестром Констанцијом, која је била велики поборник хришћанства, само да би поткрепљивао своју лажну маску. Нема никаквог спора да је Лициније живео у страху од Константина. Из неких његових поступака може се јасно сагледати да је свакодневно очекивао револт и освету цара Константина. Његова зебња и страховање нису били дугог века, јер је следеће године Константин био приморан да му објави рат. Потребно је такође истаћи да овај споразум у западном делу Римског царства није био обнародован, јер за то није било ни потребе, јер су ту прогони хришћана са доласком Константина на власт били суспендовани. Наиме, он је суспендовао примену свих указа које су донели његови претходници, док на истоку државе није било тако. Ако се узме у обзир таква ситуација, онда је сасвим и оправдано што Константин инсистира да се указ обнародује и да се отпочне са његовом применом. Лициније се понашао веома лукаво, што се најбоље види из чињенице да донети указ није обнародовао у свом делу царства, пошто сличне церемоније није било ни на западу; али, није био спреман да каже да то не чини зато што није био присталица поштовања хришћанства. Јер, тада би вероватно забранио да се прогоне његове присталице, као што је то било на западу. До цара Константина допирале су вести да се хришћани прогоне на истоку и после указа донетог 313. године, о чему најбоље сведоче речи самог указа: „Ти си дужан да у своме јавном прогласу истакнеш свуда и свима обзнаниш...”

Нема никаквог спора да поменути указ, закон или царска наредба преставља велики допринос у даљем развоју не само хришћанства већ и Римског царства у целини, јер оно почиње да се развија по једној другој основи, којој су темељи хришћански принципи и схватање света и живота. Указ не само у правно-формалном смислу већ и у практичном погледу одражава велики напредак у развоју Царства, јер он показује да је оно сазрело да дозволи слободу за све своје житеље, без обзира на верску опредељеност. То практично значи да су римски цареви схватили да им је власт одржива ако подједнако буде примењивана на све, односно ако у њој учествују сви житељи. На овај начин римски цар Константин је показао да у довољној мери поштује људска права и људске слободе, али све са циљем очувања и сопствене превласти над поданицима.

ГОДОВИ

милостиви закон могао постати свима познат, ово овде написано ти си дужан да у своме јавном прогласу истакнеш свуда и свима обзнаниш...”

Таква квалификација произилази из текста самог Едикта, где се каже: „Хришћанима и свима осталима потпуну слободу припадања оној вери коју свако жели и сматра за себе најбољом, да би свако Божанство које постоји на небеском престолу било милостиво и благонаклоно њима и свим поданицима.” Из овога, а и из других радњи, јасно се види да је слобода хришћанству дата са намером да се себи обезбеди чвршћа власт у односу на савладара. Морамо узети у обзир и разлог доношења Галеријевог акта о ограниченој слободи датој хришћанству 311. године. Галерије је био свестан да све позиције преузима Константин, савладар Запада, који је успео да суспендује све указе које су издали његови претходници у вези са прогомом хришћанства. У жељи да парира Константину, Галерије је донео указ о слободи хришћанства, мада су сви знали да је био велики њихов прогонитељ.

У правно-формалном смислу текст Миланског едикта опонаша праве законске акте, јер решава све проблеме везане за хришћане и њихову слободу. Он не само да даје хришћанима, а и другима, слободу вероисповедања већ и забрањује да их неко прогони због припадности другој религији. Осим тога, хришћанима се и показује начин како ту слободу да спроводе, односно предвиђа да се хришћанским заједницама врати сва насилно одузета имовина.

Тако је Милански едикт донео свима бољитак, осим гонитељима хришћана, јер им је одузето право да се прогоне хришћане ради сопственог задовољства.

Цар Константин је знао да ће у испуњењу свог циља наићи на разне препреке, али је исто тако знао да оне могу бити савладане само под условом да не направи ниједан погрешан потез. Био је убеђен да ће му највеће проблеме правити његови најближи сарадници, међу којима је првенствено мислио на Лицинија. То му је било очигледно, јер су њихови међуодноси често били у успону и паду. Да би те односе држао на неком нивоу, Константин је 313. године удао своју сестру Констанцију за Лицинија, а потом му је дао на управу источне области Римског царства. Тиме је Константин повукао прави потез у остваривању својих планова – знао је да би овим областима управљао Лициније јер их је освојио у борби против Максимијана Даје. У овом периоду, Царством су управљала два човека: источним делом Лициније, а западним Константин. Оваква двојна управа трајала је скоро десет година.

Константин је знао да је Лициније непоправљиви прогонитељ хришћана и само је чекао моменат да га се реши, док је Лициније владао у страху да ће његову подлост Константин открити и да ће кренути у освету. У вези са тим треба имати на уму да се Лицини-

је до те мере претварао да је чак истицао да је и сам хришћанин. Међутим, своју мржњу према хришћанима је потајно спроводио. Лициније је, као човек лошег карактера, живео у пуноћи своје незасићене страсти и све је томе подређивао. Толико је огрезао у томе да се ни од чега није устручавао. Чак је ишао тако далеко да је тражио од младе служавке која је била хришћанка да са њим проводи дане у уживању. Констанција, позната хришћанка, није могла да дозволи да се њена сестра у Христу Глафира силом ода развратном животу, па је смерала да је од тога спасе. Једног трена на памет јој је дошла идеја да је преобуче у младог мушкарца, војника, и да је пошаље у Амазију, престоницу Понта у Анадолији. Када је дошла до циља, локални цар јој је понудио царске одаје. У жељи да некеме исказе своје тајне, запитала је непосредне пролазнике да ли у Анадолији постоје неки хришћани. Добила је одговор да тамо живи веома поштовани и граду предани епископ Василије. Пошто је пажљиво у хришћанском духу саслушао младу Глафиру, схватио је да су јој потребни услови за живот. Одмах је написао писмо Констанцији, али писма су дошла до руку Лицинија, који их је прочитао и одмах послао потеру за Глафиром. Међутим, Глафиру нису ухватили, јер је она убрзо умрла. Пошто Лициније није могао да се освети Глафири, ухватио је епископа Василија, кога је довео у Никомидију и подвргао га тешким мучењима.

Договор постигнут између ова два владара одисао је разним преварама, подвалама, оговарањима и интригама. Сви су знали да међу њима нема никакве сличности и да се за раскид договора чекао одређени моменат. До сукоба, односно коначног обрачуна између њих дошло је оног момента када је Лициније порушио статуе цара Константина у Емони (Љубљани). Нагађања су се убрзо и обистинила, јер је убрзо дошло до личног обрачуна. Пошто је Константин то већ дуго очекивао, могао је да направи план ратовања. Њиме је било предвиђено да Константин заузме Подунавске области пре него што Лициније дође са војском у њих. За овај сукоб Константин је успео да сакупи око 20.000 војника, док је Лициније имао знатно бројнију војску. На страни Константина били су мудрост и ратно искуство. Средином 314. године кренуо је у Подунавље. Када је Лициније сазнао да је Константин већ у Подунављу, кренуо му је у сусрет са око 35.000 војника. До сукоба је дошло 8. октобра 314. године код Цибала (Винковаца). Након краће битке, Константин је изашао као победник.²⁰ После тога, Лициније је наставио са повлачењем своје војске у правцу Сирмијума. Правац његових кретања може се и археолошки пратити на основу налаза

20 Детаљне описе овог сукоба оставио је Еутропије, 10,5.

војних шлемова и остале ратне опреме (нпр., налаз шлема у Беркасову). Рушевине митровачких мостова сведоче о Лицинијевом покушају да онемогући или успори Константинову потеру. Такав војни маневар омогућио је Лицинију да стигне до Тракије, где је започео припреме за нови сукоб. До другог сукоба, иначе окончаног мировним договором, дошло је крајем године у Тракији.

Суштина овог договора била је да сваки владар за своје области издаје прописе, указе и законе, односно да се један владар не меша у области другог владара. Затим, договорено је да заједнички дејствују у случају напада Гота или других варвара на Римско царство и да учествују заједнички у учвршћивању зидина у Подунављу. Доказ добре сарадње до изражаја је дошао 317. године, када су именовани и проглашени нови цезари. Константин је именовao Криспа и Константина II, док је Лициније именовao свог сина Лицинија II. Ипак, даља збивања показују да праве слогe међу овом двојицом владара никада није било. Наиме, сукоби су убрзо обновљени. Један од разлога обнове сукоба био је религиозне природе, јер је Лициније одустао од договора да не гони хришћане. Уместо да обустави гоњење, он је прогон хришћана знатно поштрио, јер је схватио да су хришћани присталице Константина Великог. Писани извори помињу да су у том периоду страдали многи угледни хришћани. Према писаним подацима поуздано се зна да су тада страдали Ермил и Стратоник из Сингидунума, Лавр и Флор из Улпијане, бројни хришћани из Ниша, а за које историја није забележила имена.²¹

Константин Велики није се могао помирити са оваквим зверствима Лицинија и започео је озбиљно да кује план како да га уклони са положаја. У том смислу, Константин је именовao за конзуле своје синове: Криспа и Константина II, а за исте положаје Лициније је именовao себе и свог сина Лицинија. Такав став изазвао је Константина да поново објави рат Лицинију. У овој ситуацији Константин је био у знатно слабијој позицији, јер се суочавао са упадима Сармата у северне делове царства. Мудром ратном тактиком успео је да одбије напад Сармата и да многе зароби. Међутим, ни Лицинију нису цветале руже јер су Готи претили да упадну у Тракију. Пошто су Готи ушли у Тракију, Константин је ту стигао са својом армадом да, у складу са договором из 314. године, помогне свом савладару. Лициније је одбацио такво објашњење, тако да је 324. године поново дошло до рата.

Према писаним изворима, за овај сукоб Константин је располагао са око 120.000 војника и око 10.000 коњаника, док је Лициније

---

21 Р. Прица, *Хришћански мученици у Сирмијуму, Зборник радова*, Сремска Митровица 2004, 28.

имао око 150.000 војника и 15.000 коњаника. До сукоба је дошло 18. септембра 324. године код Хрисипоља, где је Лициније убрзо поражен, а потом ухваћен и убијен.

После Лицинијеве смрти, његова жена, сестра цара Константина Констанција дошла је на двор код свог брата и наставила са християнизацијом Римског царства. То је доста помогло самом Константину, који је још од детињства омрзнуо бахати живот римских императора. У том смислу доносио је строге законе који су забрањивали разне отмице, силовања и узимање конкубина од стране ожењених мушкараца, што је била окосница живота у Риму. Цар Константин је још од младих дана имао негативан став према агресивној политици Рима. О томе најбоље сведочи чињеница да је одмах после Лицинијеве смрти, тачније 8. новембра 324. године, положио темеље својој новој престоници. То практично значи да није желео у урбаном смислу да развија Рим, већ да му је била урођена тежња да владавину над целим царством премести на исток, у стари град Византион, који је преименовао у Константинопољ (данас је то Истанбул). Зидине новог града, нове престонице Римског царства, завршене су 328. године, а град је био посвећен 11. маја 330. године. Град Византион имао је дугу традицију, био је подигнут на веома занимљивом и стратегијски важном месту. Град су подигли морнари из Мегаре давне 657. године пре Христа на месту где Босфор прелази у Мраморно море.

Првобитна основа старог Византиона није се много разликовала од планске концепције Рима, јер су се оба града оснивала у духу задовољавања паганских схватања. Константин је уместо паганских храмова почео да подиже хришћанске цркве. У самом центру Константинопоља почео је да подиже цркву Свете Софије и Свете Ирине, као и цркву Светих апостола. И поред свега тога, ипак извесни западни историчари тврде да се Константин крстио тек 337. године, што је у сваком погледу тешко прихватљиво, јер је невероватно да је као паганин подигао толико цркава.

Сви су сагласни да је после Ускрса 337. године Константин Велики почео да побољева. У жељи да што пре оздрави, отишао је у Хеленопољ – Трапини на Сицилији, где се налази гроб светог Лукијана, омиљеног мученика његове мајке, коме се она често молила. После тога вратио се у Никомидију, где је и умро, непосредно после Духова 337. године.

Константина Великог наследио је његов син Констанс, који је тада имао седамнаест година. Будући млад, био је недорастао задатку, више је био склон пороку и паганском начину живљења. Враћање на пагански начин живљења, Констансово окружење није

могло да прихвати, већ је почело да спрема његово убиство. После погибије Констанса на престо је дошао млађи син Константина Великог Констанс II. Ни овај није био одан хришћанству, више је уживао у разврату паганског царства. То га је коштало живота, јер је убрзо убијен. За синове великог владара познати историчар Гибон каже да су „својим пороцима и слабостима убрзо изгубили поштовање и оданост својих сународника.“

Милански едикт пружа доста елемената за проучавање и сагледавање односа цара Константина према хришћанству. Указ показује Константинову оданост хришћанству и пре његовог обзнањивања, мада је јасно да он то није јавно манифестовао. У недостатку података, на основу расположивих детаља, могло би се схватити да је Константин пришао хришћанству из личног интереса, јер су му биле јасне историјске прилике, био је свестан јачине хришћанских заједница и хришћанског учења, које је било привлачно за све пагане јер им је нудило знатно повољније разлоге живљења. То све говори да је пришао хришћанству да би имао подршку грађанства, а то је, са друге стране, био основни мотив да многобошци пређу у хришћанство као будућу религију државе. Да Константин није био наклоњен хришћанству, вероватно да не би био донет ни Милански едикт ни други укази о приоритету хришћанства. На основу учесталих похвала Светих Отаца сазнајемо да је Константин имао добар однос са свим хришћанским епископима и да су га епископи уважавали.

Када је учврстио своју власт на римском царском трону, Константин је своју оданост хришћанству показао приликом подизања цркве Свете Констанције у Риму, која је грађена у стилу античких грађевина, украшена портицима и мозаицима. Њему се приписује и Велика базилика у Риму, познатија као Константинова базилика, која се одликује сводовима ослоњеним на пилоне.

Ваља на крају истаћи да је за хришћане знатно важнији едикт који је Константин Велики издао 324. године у знак победе над Лицинијем. По овом указу хришћанство је проглашено једином и истинитом вером, а паганство заблудом. Међутим, овај едикт није имао ту снагу да се на основу њега прогоне пагани. То је урађено да би се у империји сачувао мир.

За све што је учинио за хришћанство, Константин Велики је проглашен за светитеља и слави се 21. маја /3. јуна.

MONS AUREUS

ДОБРО

Градимиp Стoјковић

ШТА ЧИТА ПИСАЦ

Градимиp Стојковић (пре)поручује деци

Важан податак, за почетак ове приче: рођен сам у банатском селу Мраморак, у прошлом веку. Тада је моје родно село било велико. Али – у њему није било много књига...

Прва књига коју сам упамтио била је *Краљевић Марко и вила Равијојла*, брошурица у меком повезу, с изванредним илустрацијама Ђорђа Лобачова. Ту су ми књигу читали сви редом: мати Мирјана, отац Боривоје, баба Драга, брат Александар... толико колико је било потребно да је научим напамет. Онда сам је „кобајаги“ сам читао, окрећући странице тачно по тексту.

Пре школе, већ у четвртој години, пошао сам у забавиште. Прегурао сам прву годину, па следеће и другу. Но, кад је требало и трећу да проведем у забавишту, ударио сам у кукњаву: понављао сам забавиште једанпут и понављања ми је било доста. Здушно сам желео да кренем већ једном у праву школу, а не да губим време у оној кобајаги, оној за неуку децу. Уписали су ме те јесени у први разред. Пресудило је то што сам већ у петој години живота знао да читам и пишем.

Моје умеће читања и писања открили су мештани, на изборима. У то доба тек се почело с течајима описмењавања дођоша, махом неписмених, којима сам читао све оне прогласе, летке, упутства, речју – све што би ми поднели под нос. А оно најневероватније у свему било је што сам читао наопачке: с десна на лево, одоздо на горе. Научио сам да читам гледајући у књиге мог старијег брата, док смо седели један наспрам другог, за кухињским столом, па сам, повремено га запиткујући, учио и научио читање наопачке.

У мраморачким данима читао сам много. Имали смо, за оно време, велику кућну библиотеку. Моји родитељи су волели да читају. А и нама, брату и мени, књига је била најдражи и уобичајени поклон, кад се отац враћао с путовања, из Панчева или Београда. Но, догодило се оно што је морало да се догоди: једнога дана прочитао сам све кућне књиге намењене деци и младима. Омиљене су ми биле Музеусове *Бајке о Рибецалу, Ветар у врбаку, Карик и Ваља, Чика Јовина ђесмарица, Ђопићева Исидор змајевих крила, Робин Худ, Винетиу, Чудодворно око* Чеде Вуковића, *Водойловци* Глише Бабовића, али ми је најдража била и остала Милнов *Вини Пу*. Тој књизи се и дан-данас често враћам...

Елем, кад сам прочитао све дечје и омладинске књиге, дохватио сам се оних осталих. Тако сам лепо прочитао, негде у четвртој основне, и Игоове *Јаднике*, и *Браћу Карамазове* Достојевског! Како сам читао, благи Бог ће знати. Тек, годинама потом, кад сам их читао као младић, уопште нису личиле на оне, из детињства.

У септембру, кад сам пошао у пети разред, одселили смо се у Вршац. Е, ту је било књига и књига за читање! Да се разумемо: ни сам ја био од оних клинаца који забију нос у књигу и ништа друго не раде. Напротив, јурцао сам по Мраморку и Вршцу с друштвом, ишао редовно у биоскоп – филм је моја велика љубав од најранијег детињства, у позориште – у Мраморку је постојала аматерска позоришна група, тренирао лаку атлетику у Вршцу, купао се у језеру, витлао по Брегу, мувао се по свему што је било не само за децу него и за старије... и дан-данашњи, кад се, они који су још живи, сећају породице Стојковић, имају обичај да кажу: „Што је учитељ Бора имао два сина! Онај старији је био много паметан... а и онај млађи – паметан, али немиран, спадало и базало!”

У Вршцу сам почео да читам неке друкчије књиге, које су писали савремени писци. Вршац је био и остао песнички град. У њему сам прочитао први пут песме Васка Попе, *Кору* и *Нејочин-иоље*, роман *Љубашка на тужној врби* Михаја Аврамескуа, песме Мака Диздара, Стевана Раичковића, Весне Парун, Богдана Чиплића... У Вршцу сам и сам почео да пишем песме... таква је то, заразна, средина била.

Али ни ту се породица Стојковић није задржала. После само четири године одселили смо се у Панчево. Ту сам постао истински читач. Потом и писац. Први пут сам прочитао Стари и Нови завјет, што баш и није било препоручљиво у то доба. Упознао сам стихове Јесењина, Мајаковског, Блока, Превера, Брехта, *Чаробни бреј* Томаса Мана, роман који сматрам највећим прозним делом свих времена, дохватио се Достојевског, Хесеа, Граса, Фокнера, Жида, Бабеља, Малапартеа, наших писаца који баш и нису били у школској лектури тог доба: Црњанског, Драинца, Растка Петровића, Десимира Благојевића, а онда Бранка Миљковића и Мирослава Антића. Е сад, замислите шта се догодило кад сам упознао Мику Антића лично! Зараза се коначно уселила у мене. И још ме није напустила.

Данас се трудим да прочитам готово све савремене књиге намењене младима. И пробране остале. Заиста, ко да стигне све да прочита?! А волео бих да могу. Тренутно, ових дана ишчитавам, замислите, комедије Бранислава Нушића! И учим, опет, од њега...

Оно што је оставило најјаче трагове у мени, што се тиче домаће литературе последњих деценија прошлог века, јесу књиге По-

ход Драгутина Илкића, *Дорошцеј Добрила Ненадића*, књиге Данила Николића (посебно збирка прича *Улазак у свети*), збирке песама *Вајира и нишија* Бранка Миљковића, *Псовке нежности* и *Плави чујерак* Мике Антића... А из светске литературе, то су писци Јевтушенко, Маркес, Толкин и Енде.

Напокон, дозвољавам себи да препоручим за читање (уколико их већ нисте прочитали) наше сјајне ововремске писце који пишу управо за вас, а нису у лектури: Драгомира Ћулафића, Мошу Одаловића, Лидију Николић, Бранка Стевановића, Игора Коларова, Гордану Тимотијевић, Милоја Радовића, Весну Видојевић Гајовић, Владу Андрића и једног заиста необичног песника – Душана Поп Ђурђева. Њихове књиге су често у мојим рукама.

У ствари, читајте, као што сам и ја чинио у вашим годинама, све што вам прија. Зар ја да вас томе учим?!

А за ову прилику одабрао сам два потпуно различита писца, али оба су толико добра да им је заиста овде место. Песник Власта Ценић је већ дуго познато име наше књижевности намењене деци. А Тајана Дан Ракић је закуцала на врата те исте књижевности.

Нека им ове буде ДОБРО...

Власија Н. Ценић

И ШТРАПКЕ И БАТЕ

УСПАВАНКА

Дете спије. Мајка неће.
С њума лампа, верна друшка.
Брине мајка кво да ради
да не тропка, да не шушка.

У колевку поглеђује,
једно слунце тамо мртка.
И ноћас је мајка добра,
и ноћас ће само вртка.

Вретено се врцка, врцка.
Нежно крцка пређа танка,
пређа танка крцутанка
за детенце успаванка.

И НА ПАРЕ ОВЧАР ТРЕБА

Дође ујка. Да ми банку.
 Од радос' до небо рипкам.
 Турим гу у лево џепче
 и док шетам, ја гу пипкам:
 - Туј је, туј је!

Дође баба. Из пешкирче
 да шићерче, банку да ми.
 И њум турим у џеп леви
 туј си играв и звецкав ми:
 - Туј смо, туј смо!

Кво да купим? Свашта 'оћу,
 све ми мило и све драго.
 Жеље крупне, паре ситне.
 ... Чек' да избројим моје благо.
     А бре, кам ги?
     А бре, кам ги?
     Леле, леле,
     изгубија сам ги!

ВРЧКА

Мајка тражи неку врчку,
 да ме врже - немам свртку.

Кô да седим на вр' иглу!
 Не мож с очи да ме стигну.

Некад штукнем. Сва претрне,
 земљу, небо, све обрне.

А ја ћутим на вр' сливу
 док не дође са коприву!

ПЦУВАЛО

Кад мој деда почне пцује,
тој је да се записује!

Те ти треба
цело блокче
док дође до – мило бокче!

Те истропиш
три писаљке
док дође до – триста мајке!

Он си пцује,
пцује, пцује...
Кô да чита, рецитује,

из бисази
кô да сеје.
Тој му личи, жена неје.

Тој ћу и ја
саг сам дечко.
Пцувало ми још малечко!

БАТЕ ЋЕ СЕ ЖЕНИ

На одело пази, бира кво да му личи.
Огледалце носи, сваки дан се бричи.
Чим помену свадбу, одма' удремени.
Све ми тој мерише:
бате ће се жени!

Неки пут узврцка, недосед га ваћа,
с татка се споречка, смићава му и браћа.
И на мен удара квокавци жежени
кад му најмикујем:
– Бате ће се жени!

Ја сам још малечак, још за свадбу несам.
А бате је таман: убав, млад и бесан!
Ја ћу буднем девер сас пешкир везени.
Једва чекам кад ће
бате да се жени!

ШТРАПКЕ

Снег разгрђа за путинку
па разгрну стару слику:
... Татко напред,
ја по њега,
крупно шкраца
кò да бега.
Ја се не дам,
па све пазим,
по његове
штрапке газим.
Малецка ми
нога рипка.
Поза нас се
везе чипка...

И саг зима. Снег, Ветрови.
Бело – бело. Исто све је.
Ал теј штрапке моје ситне
не мож ништа да завеје.

Власта Н. Ценић рођен је 1957. године у Топличком Кочану. Професор српског језика у основној школи у Дољевцу. Сакупља народне умотворине дољевачког краја. Пише поезију за децу. Објавио десет књига поезије, а најпознатије су му *Штрапке* и *Бајне ће се жени*, које имају неколико поновљених издања. Добитник је и неколико књижевних награда, од којих су најзначајније награда „Булка” (Црвенка, 2002. г.) за песму *Прво бријање* и награда „Гордана Брајовић” компаније *Новосћи* за збирку песама *Крилати камен* (Алексинац, 2009. г.) за најбољу књигу намењену деци и младима.

Тайјана Дан Ракић

ТРИ ПРИЧЕ

А ШТО НАС ПИТАШ, КАД ЗНАШ?

Учитељицу сам знала још од пре, и сваки пут кад је видим на улици, стезала бих мајци руку шапућући:

- Види, ено моје учитељице.

Свиђала ми се, изгледала је некако благо, а посебно су ми били интересантни њени дугачки нокти. Кад бих се играла, лепила сам латице руже на нокте, замишљала да сам она и да учим Марка. Онда бих му задавала тешке задатке и говорила:

- Ако не научиш, даћу ти кеца у дневник!

Марко се није превише бринуо, а ево сада смо заједно у разреду. А знала је и учитељица мене, у ствари, ако ништа друго, знала је бар како се зovem. Зато сам се врло изненадила када ме први дан у школи упита пред свима:

- Како се зовеш?

- А, што ме питаш, кад знаш? - као из топа одговорих.

Учитељица се насмеја благо и рече:

- Било би лепо да се сви представите, да упознате једни друге.

Тако и би.

- Пошто сте се упознали, да видимо сада ко зна да ми каже како се зове наша школа? - упита учитељица.

Помислих, ова моја учитељица ама баш ништа не зна, чим дођем кући то ћу рећи мами. Питаћу и Миљана из друге собе, ма разреда, стално грешим, остало ми из вртића, да ли и његова учитељица тако ништа не зна.

- Учитељице, а знаш ли ти то? - некако ми излете.

- Знам, Ташо.

- Па зашто онда нас питаш?! - зачудих се и помислих како су одрасли много чудни.

Ништа ми није одговорила, само се насмешила.

Када сам дошла кући, на питање како је било у школи, одмах сам рекла да је учитељица цео дан питала ђаке оно што она већ зна и да је то баш без везе, и да ми није јасно зашто су одрасли тако необични. А ко зна, сад више и нисам сигурна, можда учитељица и не зна, можда брзо заборавља па хоће да чује од нас.

ДОБРО, ДОБРО, УЧИТЕЉИЦЕ

Јуче смо радили контролну вежбу из математике. Припремала сам се за проверу неколико дана, тата ми је задавао „проблемчиће“, а ја сам их са задовољством решавала.

Тата је рекао да је најважније да неколико пута прочитам задатак, да добро схватим шта се тражи, а да бих то разумела, прво треба да видим шта ми је познато у задатку, шта је непознато и да размислим како ћу да дођем до тог непознатог. Увек је добро забележити све што је дато, ако треба и да нацрташ, то је најсигурније.

Чула сам како тата каже мами и баки да ја имам неки „кликерчић“ за математику, а мени то тако лепо звучи да одмах „порастем“, још више него кад обујем мамине штиклице.

На контролном су задаци били лаки, иако је Марко рекао да није знао да уради пети задатак. Била сам потпуно сигурна да ћу добити добру оцену.

Данас је учитељица донела свеске и почела да их дели ђацима.

– Таша, четири – рече.

Нисам могла да верујем.

– Погледај шта си урадила – погрешно си записала број – рече ми.

– Децо, колико пута сам вам рекла да пажљиво погледате, да преконтролишете шта сте урадили?

Гледала сам, гледала, али што сам се више трудила да видим који сам број погрешила, све више сам видела чврљотине црвеном оловком. Једва запазих да сам уместо броја осамнаест написала тринаест, чудећи се и сама како. Тај број тринаест је изгледа стварно баксузан. А цео задатак би ми био тачан! А Марко, није ни знао последњи задатак, а опет је добио четири, исто као ја!

Моја свеска је изгледала толико ружна да сам једва чекала да је затворим и да је више не гледам. Е, колико сам се само трудила да све у њој буде уредно, са каквим задовољством сам је узимала у руке, пажљиво, да је не изгужвам или не испрљам. Ником нисам хтела да је дам да је узме док не опере руке, трудила се да цртежи у њој буду најлепши, а сада ми ју је учитељица сву упропастила. Отварала сам је, затварала, стављала у торбу, поново вадила, просто нисам знала шта ћу с њом и није требало много да ми крену сузе, а онда више нисам могла да се зауставим. Сви су ми били криви, и учитељица што ми није признала задатак и што ми је зачврљала свеску, и Марко што је добио исту оцену као ја. Јецала сам тихо, а онда више нисам могла да престанем, кукала сам из свег гласа:

- Добро, добро, учитељице, ја теби увек све лепо, а ти мени тако! Добро, добро, нека те, нека... Ја те све слушам, и све лепо, а ти мени тако, шта ћу сад са овом свеском, видиш каква је?! Нека те, нека... Целу свеску си ми упропастила! Да знаш да ћу те рећи код мог тате!

Учитељица је нешто говорила, али ништа нисам могла да чујем од сопственог плача, углавном, ово је био мој најружнији дан у школи.

А свеска? Ето, догодило се то да сам морала да научим да и овакву свеску носим у торби, јер тата каже:

- Ташо, све су оцене за бака, ти се углавном труди, а учитељица мора да исправи грешке ако их има, то је њен посао и њена обавеза.

„Како је то ружан посао, да неком упропастиш онако дивну свеску, тај посао никад не бих радила“, размишљала сам тако једно два сата, док нисам мало заборавила.

НЕЗГОДА

Часови су се завршили. Кренула сам кући, али пошто видех да је утакмица, реших да се мало задржим у школском дворишту.

Ни сама не знам како, али када сам се окренула, никог од мојих другара више није било ту. Сви су отишли. Морала сам да пожури.

Да бих се вратила до капије, требало ми је доста времена, јер је чак на другој страни. Двориште је било заграђено повисоком металном оградом. Помислих да ћу брже стићи ако је прескочим. Поред стубића су биле пречаге и у два скока се нађох на оградџи. Таман кад сам прекорачила преко металне шипке и замислила како ћу сад полако да се спустим на тротоар, ташна коју сам носила на леђима, или можда јакна, запе за стуб и остадох онако окачена да висим.

Покушавала сам да се искобељам, али узалуд, млатарала и рукама и ногама, али нисам могла да сиђем. Погледах на пут помисливши „Јоој, ако ме неко види! Добро је, срећом никог нема да иде путем.“

Вртела сам се тамо-амо, ослонца нигде није било, само сам могла да се окрећем. „Тако се и Земља окреће око своје осе, као ја око овог стуба“, прође ми кроз главу јер смо то данас помињали у школи.

Време је пролазило, и даље сам висила окачена о стуб. У двооришту више није било никог, само сам ја унезверено гледала на

пут на коме није било, што би rekла моја бака, „ни живе душе“. Почех да плачем, већ сам замислила да ћу вечно да останем овде да висим. Онако уплакана, једва спазих у даљини прилику која се креће. Старији човек, који је у рукама носио две пуне торбе, кретао се према мени. Ишао је полако. Није ме приметио, замало још и да прође.

– Чико, скини ме, молим те, с ограде – скоро плачући повиках.

Он подиже главу, погледа у мене, а затим спусти торбе на плочник.

– Чекај! – рече.

Насмеја се, ухвати ме испод пазуха, мало подиже и час посла се набох на тротоару.

– Немој више да се пењеш, можеш да се повредиш – објасни.

– Јој, чико, хвала ти много! – из пуног срца сам изговорила и понављала ову реченицу све док нисам стигла до куће.

Више се ни не сећам да ли сам брже трчала или гласније изговарала: „Хвала ти, чико, хвала ти, чико!“

Татјана Дан Ракић рођена је 1962. године у Пожеги, где живи и ради као учитељица. Пише прозу и поезију за одрасле, као и прозу за децу, ликовну критику и стручне радове из области васпитања и образовања. Песничку збирку *Пасиџрма испод коже* објавила је 2012. године („Прометеј“, Нови Сад). За рукопис исте збирке награђена је 3. наградом „Раде Томић“ (Књажевац, јун 2012. г.). Књигу за децу *Ташин дневник њрилаиођавања* објавила је 2013. године („Свен“, Ниш). За циклус песама *Круи се њише бесконачно* награђена је 3. наградом „Гордана Тодоровић“ (Сврљиг, новембар 2012). Ушла је у *Анџолоију балканској сублимизма* у Бриселу (поезију са биографским и библиографским подацима превео на француски језик Томислав Дретар). Приповетке, кратку причу, делове романа, поезију, есеје, ликовну критику, стручне радове из области образовања и васпитања објављивала у многим часописима и зборницима.

ЕКCЛИБРИC

Биљана Живановић
Јелена Јерemiћ

MEETING POINT SRPSKOG BIBLIOTEKARSTVA: СЕДАМ ГОДИНА БИБЛИОНЕТА

Повезивање матичних библиотека Србије

Заједница матичних библиотека Србије је асоцијација основана у циљу изградње јединственог библиотечко-информационог система у Републици Србији, унапређивања остваривања матичних функција и матичности у библиотекарству, као и унапређивања библиотечко-информационе делатности и управљања библиотекама.¹ Правни је наследник Заједнице матичних библиотека СР Србије, која је, након формирања у октобру 1967. године, активно деловала пуне тридесет три године, бавећи се широким спектром питања од стратешког значаја за различите области библиотекарства, на начин и средствима примереним времену у коме се њен рад одвијао. Рад Заједнице обновљен је, након петогодишњег прекида, 26. децембра 2005. године, када је на седници одржаној у Библиотеци града Београда потписан Уговор о замени Самоуправног споразума о удруживању у Заједницу матичних библиотека СР Србије и приступању нових чланова, у коме је констатовано да су Заједницу матичних библиотека Србије основале Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Народна и универзитетска библиотека Иво Андрић Приштина са привременим седиштем у Београду, Народна библиотека Вук Караџић из Крагујевца, Народна библиотека Стеван Сремац из Ниша, Народна библиотека Смедерево, Матична библиотека Љубомир Ненадовић Ваљево, Библиотека шабачка, Народна библиотека Ужице и Народна библиотека Стефан Првовенчани Краљево, а у својству оснивача јој приступиле и Библиотека града Београда и Градска библиотека у Новом Саду.² Конституисани су нови органи управљања Заједницом: Управни одбор састављен од пет чланова бираних на четири године, на чијем се челу, по функцији, налази директор Народне библиотеке Србије, трочлани Надзорни одбор

ЕКСПЛИРИС

- 1 Драгана Милуновић, „Модерна историја Заједнице“, Панчевачко читалиште 8, 14 (2009): 109.
- 2 Заједница матичних библиотека Србије, „Уговор о замени Самоуправног споразума о удруживању у Заједницу матичних библиотека СР Србије и приступању нових чланова“, <http://zajednica.nb.rs/scc/statusni-dokumenti.html> (преузето 10. 06. 2013).

и Скупштина коју чине овлашћени представници матичних библиотека. У септембру 2006. године, на седници Управног одбора одржаној у Народној библиотеци Смедерево, Заједници у својству члана приступа још 17 библиотека.³ Исте године она обнавља чланство у организацији IFLA и укључује се у рад њене Секције за јавне библиотеке, Секције за статистику и евалуацију и Секције за управљање библиотечким удружењима.

Овако обновљена, реформисана и ојачана, Заједница настоји да међу српским библиотекама успоставља и развија сарадњу, солидарност и осећање међусобне припадности и стара се о остваривању заједничких интереса, међу које, поред изградње јединственог библиотечко-информационог система и бриге о реализацији матичности, спадају и унапређивање управљања и пословања у библиотекама, израда предлога законских и подзаконских аката из области библиотечко-информационе делатности, координација обједињене набавке публикација, унапређивање статуса библиотека и промоција библиотекарства, примена савремених технологија у библиотекарству, унапређивање положаја књиге и културе читања, сарадња са издавачима и утицај на издавачку политику, побољшање материјалног и статусног положаја библиотека, остваривање регионалне и међународне сарадње, додељивање награда и признања, реализација заједничких пројеката у области библиотечко-информационе делатности.⁴

Библионет

Најзамашнији поухваћени на пољу програмских активности иза која је као оснивач стала Заједница матичних библиотека Србије свакако је годишњи стручно-научни скуп Библионет, манифестација која окупила стручњаке са историје читаве Републике Србије, који се на различите начине баве разнородним аспектима библиотечко-информационе делатности. Манифестација има републички карактер, али је отвореног типа, те у њој редовно узимају учешће и истакнути стручњаци за ову област из земаља у окружењу.⁵ Циљеви Библионета су промовисање делатности матичних библиотека, подстицање развоја научно-истраживачког и стручног рада у српским библиотекама, развијање креативности и иницирање размене

3 Заједница матичних библиотека Србије, „Одлука о приступању матичних библиотека Републике Србије Заједници матичних библиотека Србије“, <http://zajednica.nb.rs/scc/statusni-dokumenti.html> (преузето 10. 06. 2013).

4 Драгана Милуновић, „Модерна историја Заједнице“, Панчевачко читалиште 8, 14 (2009): 110.

5 Љубица Спасеноска, „Библионет“, Панчевачко читалиште 8, 14 (2009): 113.

идеја у савременој библиотечкој теорији и пракси. У оквиру реализације програмских активности ауторима се пружа могућност да пред најкомпетентнијом публиком презентују резултате свога рада, научно-истраживачког или практичног, као и да прикажу своје програме или пројекте на задату тему.

Извршни организатори Манифестације су Заједница матичних библиотека Србије и матична библиотека – домаћин за текућу годину, а организациони одбор именује Заједница. Програмски садржај манифестације предвиђа одређене компоненте које чине окосницу скупа (саветовање, портрет библиотеке, портрет библиотекара, предавање госта, промоције, издања).⁶

Први Библионет, Крушевац 2007.

Заједница матичних библиотека Србије и Народна библиотека Крушевац у периоду од 4. до 6. јуна 2007. године у Народној библиотеци у Крушевцу организовале су први стручно-научни скуп под називом Библионет 2007: дани матичних библиотека Србије. Тема скупа била је Колекције у библиотекама: формирање, заштита, богаћење, одржавање, ревизија и коришћење. За учешће на скупу пријављено је више од четрдесет радова, а Скупу је присуствовао велики број библиотекара из библиотека са територије читаве Србије. Излагања су са теоријског и научног, али и практичног аспекта представила питања и проблеме који се јављају у свакодневной пракси. Представљене су богате колекције наших водећих библиотека, као и низ мање познатих, необичних збирки којима располажу наше библиотеке. Истакнут је значај очувања традиционалних вредности али и праћења савремених трендова у библиотекарству, који подразумевају дигитализацију библиотечке грађе. Програм је, поред излагања на наведену тему, обухватио и представљање библиотеке домаћина, промоцију књиге Питера Брофија Библиотека 21. века: нове услуге за информационо доба (Београд: Народна библиотека Србије, 2005), предавање специјалног госта Ирене Сешек, начелнице Одељења за попуњавање фондова Народне и универзитетске библиотеке у Љубљани, две изложбе књига, као и представљање лика и дела знаменитог српског библиотекара Лазара Чурчића. У издању Заједнице матичних библиотека Србије и Народне библиотеке Крушевац 2008. године објављен је зборник радова са скупа под насловом Колекције у библиотекама: формирање, заштита, богаћење, одржавање, ревизија и коришћење.

ЕКСПЛИРИС

⁶ Заједница матичних библиотека Србије, „Библионет“, <http://zajednica.nb.rs/scc/biblionet.html> (преузето 10. 06. 2013).

Дрући Библионет, Суботица 2008.

У организацији Заједнице матичних библиотека Србије и Градске библиотеке Суботица 2–3. јуна 2008. године одржан је Библионет 2008: дани матичних библиотека Србије. Тема Скупа била је Библиотечке услуге. Излагало је 20 библиотекара из Србије, чија су излагања сврстана у четири радне сесије, подељене по тематима (Токови савременог библиотекарства, Хуманистички аспект библиотекарства и каталог по мери корисника, Унапређивање библиотечких услуга, Актуелна искуства јавних библиотека). Кроз радове засноване на праћењу нових техничких и технолошких достигнућа и могућности њихове примене у библиотечко-информационој делатности, представљени су токови савременог библиотекарства и примери из непосредног искуства у стручном раду домаћих библиотека. Иностранци гост предавач била је проф. др Борјана Христова, директор Народне библиотеке Св. Ћирило и Методије у Софији. Отворена је изложба Библиотечке услуге кроз векове. Представљено је дело академика Александра Младеновића, а у делу програма предвиђеном за промоцију нових издања из области библиотечко-информационе делатности представљена је књига Мајкла Хила Утицај информације на друштво: испитивање њене природе, вредности и употребе (Београд: Народна библиотека Србије, 2008). У издању Заједнице и Градске библиотеке Суботица 2008. године објављен је зборник радова са скупа, под насловом Библиотечке услуге.

Трећи Библионет, Сомбор 2009.

Трећи Библионет одржан је 4–5. јуна 2009. у Сомбору у Градској библиотеци Карло Бијелицки. Тема Скупа била је Најбољи пројекти библиотека у Србији 2006–2009. Представљено је десет најбољих пројеката српских библиотека реализованих у овом периоду, који су изабрани међу тридесет пријављених. Пројекти су се односили на дигитализацију библиотечке грађе, формирање архива звучних записа у библиотекама, обнављање рада огранака, анимирање ромске популације, рад са децом предшколског и школског узраста и децом ометеном у развоју. У складу са концепцијом овог скупа, након представљања изабраних пројеката, стручни жири је изабрао најбоље пројекте и најбоље постере Библионета 2009. У категорији пројеката награде су додељене за најбољи пројекат у целини, са становишта актуелности, целовитости и применљивости у другим библиотекама и за најбољи иновативни пројекат. По оцени стручног жирија, прва награда за најбољи пројекат у цели-

ни додељена је Градској библиотеци Владислав Петковић Дис из Чачка за пројекат Дигитална библиотека 2006–2008: *развој, резултати и перспектива дигитализације у Градској библиотеци Владислав Петковић Дис* и Градској библиотеци у Новом Саду за Пројекат за инклузију Рома: библиотека је право место и за мене, зар не? За најиновативнији пројекат проглашен је пројекат Тајна Библиотеке града Београда. У категорији постер-презентације награда је додељена за визуелно најупечатљивији и естетски најуспелији постер, који језгровитом комбинацијом садржаја и начина на који је он представљен преноси јавности поруку која промовише књигу, библиотеку, читање и коришћење електронских медија, и за постер који на занимљив, професионалан и допадљив начин јасно и концизно преноси поруку конкретног пројекта који представља. У првој категорији за најбољи постер жири је једногласно прогласио постер Књига Градске библиотеке Карло Бијелицки из Сомбора, а у другој, Краљево чита Народне библиотеке Стефан Првовенчани из Краљева. Народна библиотека Смедерево учествовала је у раду скупа постер-презентацијом часописа *Mons Aureus*. У оквиру дела програма предвиђеног за промоцију књиге из савремене продукције литературе из области библиотекарства представљена је књига Унапређивање библиотечких услуга за особе са инвалидитетом (Београд: Народна библиотека Србије, 2009), а у оквиру пратећег дела програма представљена је књига добитника НИИ-ове награде Владимира Пиштала Тесла, портрет међу маскама. Све представљене презентације пројеката, као и постер-презентације, доступне су у електронској форми на адреси <http://zajednica.nb.rs/scc/izdanja-sa-bibliioneta.html>.

Четврти Библионеј, Пожаревац 2010.

У оквиру свог четвртог годишњег стручно-научног скупа, одржаног 2–3. јуна 2010. године у Народној библиотеци Илија М. Петровић у Пожаревцу, Заједница матичних библиотека Србије је, као допринос очувању, афирмацији и промоцији српске писане баштине, организовала изложбу под називом Скривено благо библиотека Србије: најдрагоценији експонати из завичајних збирки јавних библиотека у Србији, на којој је, први пут у историји српског библиотекарства, на једном месту окупуљено и јавности приказано најзначајније писано завичајно наслеђе. Поред физичке поставке, коју је чинило 26 одабраних примерака грађе из фондова српских библиотека, по један за сваки политичко-територијални округ, ова изложба је имала и додатак у електронској форми, пу-

тем којег је виртуелно представљен по један примерак из завичајних збирки свих јавних библиотека у Србији. Изложба је праћена истоименим штампаним каталогом, чији су издавачи Заједница матичних библиотека Србије и пожаревачка Библиотека. Поред представљања збирки, на скупу су одржана и предавања по позиву на тему принципа и проблема формирања, вођења, обраде, презентовања и заштите ових збирки, а посебна пажња је посвећена реализацији пројекта Српска дигитална библиотека, који се бави дигитализацијом завичајних збирки библиотека у Србији. Гост из Британске библиотеке, мр Милан Грба, водитељ збирки југоисточне Европе, говорио је о Фонду сербике у Британској библиотеци. На четвртом Библионету додељена је награда Заједнице матичних библиотека Србије Ђура Даничић. За допринос развоју библиотекарства и културе у Србији у 2009. години награда је додељена Весни Ињац Малбаши.

Народна библиотека Смедерево је, као представник Подунавског округа, на изложби Скривено благо библиотека Србије приказала роман Јакова Игњатовића Ђураћ Бранковић (Јковъ Игњатовићъ: Ђураћъ Бранковићъ, Карловци, 1859). У електронској презентацији Подунавског округа, коју су припремиле Јелена Јеремић, Драгана Илић и Марина Лазовић, представљени су Глас Подунавља (Народна библиотека Смедерево), електронско издање књиге Смедеревско Подунавље и Јасеница аутора Боривоја Дробњаковића (Установа Народна библиотека Смедеревска Паланка) и монографија Моравска свитања Боривоја Перића (Библиотека Радоје Домановић Велика Плана). Изложба Скривено благо библиотека Србије представљена је и смедеревској публици у Музеју у Смедереву.

Пети Библионет, Јагодина 2011.

Тема петог *Библионета*, одржаног од 22. до 24. јуна 2011. године у Народној библиотеци Радислав Никчевић у Јагодини била је Циљна група: недосегнути корисници. Међу 26 пријављених стручних радова жири је одабрао 10, колико их је приказано у радном делу Скупа. Радови су груписани у категорије Библиотечке услуге за особе са инвалидитетом, Библиотечке услуге за затворенике, Библиотечке услуге за националне мањине и сеоско становништво, и Библиотечке услуге за старе и младе. Као инострани гости предавачи у раду Скупа су, представљањем својих награђених пројеката, учествовале Иванка Соколова из Општинске народне библиотеке Браћа Миладиновци из Радовиша у Македонији (Улогата на јавни-

те библиотеке во локалната заедница и развивањето на нови услуги за поврзување на граѓаните) и Амела Хоџић из Јавне библиотеке Завидовићи у Босни и Херцеговини (*PLIP* пројекат Јавне библиотеке Завидовићи). Народна библиотека Радислав Никчевић, домаћин скупа, представила је свој награбени пројекат Нове услуге у јагодинским сеоским библиотекама. У посебном делу скупа под називом Презентација *„Библиобуса“* приказана су искуства Народне библиотеке Пријепоље, Библиотеке Центра за културу Кладово и Народне библиотеке Алексинац. Жири за доделу награде за најбољи пројекат и науспешнији библиобус, представљене на Библионету 2011, одлучио је да награду у категорији најбољег пројекта додели Градској библиотеци у Новом Саду за пројекат Библиотека за све, а да за најуспешнији библиобус прогласи Инфобус Библиотеке у Пријепољу.

Народну библиотеку Смедерево је, радом и презентацијом Ревитализација библиотечких огранака у сеоским насељима: искуство Народне библиотеке Смедерево, приказаним у категорији Библиотечке услуге за националне мањине и сеоско становништво, представила Јелена Јеремић.

Шести Библионет, Ниш 2012.

Шести годишњи стручно-научни скуп Заједнице матичних библиотека Србије одржан је од 6. до 8. јуна 2012. у Народној библиотеци Стеван Сремац у Нишу. Тема скупа је била Библиотека као културни центар. У конкуренцији 35 пристиглих радова одабрано је и представљено осам најбољих из прве категорије – искуство из праксе, као и три програма из друге категорије – конкретан културни програм који је требало да библиотека изведе на самом скупу. Предавање по позиву одржала је др Калина Иванова из Регионалне библиотеке Петко Р. Славејков из Великог Трнова у Бугарској. У оквиру пратећег дела програма представљен је нови број часописа за библиотекарство, информатику и културу Библиозона. Жири скупа је повељу за најбољу презентацију културних програма доделио Библиотеци града Београда, док је за најбољи програм изведен на Скупу награбена Народна библиотека Вук Караџић из Крагујевца.

Народна библиотека Смедерево је у раду шестог Библионета учествовала презентацијом Култура у средишту града аутора Биљане Живановић и Јелене Јеремић.

Седми Библионет, Смедерево 2013.

Тема седмог Библионета, одржаног 6–7. јуна 2013. године у Смедереву била је Издавачка делатност библиотека Србије. Јавне библиотеке су позване да електронским презентацијама, које ће бити представљене на скупу, и избором својих најуспелијих издања прикажу своју издавачку продукцију. За учешће у раду скупа, у обе категорије, пријавио се велики број библиотека различитих типова са територије читаве Републике Србије. Жири је одлучио да све приспеле презентације буду приказане, што је и учињено. У две радне сесије, 6. и 7. јуна, 27 библиотека је приказало оно што сматра најуспелијим резултатима своје издавачке делатности. Публикације које су библиотеке, по сопственом избору, послале као илустрацију свог издаваштва, приказане су на изложби Издавачка делатност библиотека Србије, отвореној у Народној библиотеци Смедерево. Изложбу је отворио академик Миро Вуксановић. Поставаку ове изложбе чинила су сва пристигла издања, 652 публикације које су, међу својом новијом продукцијом, по сопственом нахођењу, одабрале и послале 44 библиотеке. Изложбу прати истоимени штампани Каталог, који обухвата све изложене публикације, а у уводном делу у најкраћим цртама представља библиотеке учеснице. Аутори изложбе и Каталога су библиотекари Народне библиотеке Смедерево Биљана Живановић, Јелена Јеремић и Софија Грба, а као издавачи потписују га Заједница и смедеревска Библиотека. Пре почетка прве радне сесије инострани гост Библионета, Чедомир Вишњић, председник Српског културног друштва Просвјета из Загреба, говорио је о раду овог Друштва и представио нека његова издања. На крају друге радне сесије представљен је портал *Велики рај* (*velikirat.nb.rs*).

Смедеревска библиотека је своју издавачку делатност представила у обе категорије. На изложби су приказана њена најзанимљивија издања, а у другој радној сесији приказана је презентација *Едиција Библиографије* аутора Марине Лазовић, Мирјане Радовановић и Драгане Илић.

На скупу је додељена награда Заједнице матичних библиотека Србије Ђура Даничић, која се од 2007. године, када је установљена у част знаменитог српског писца, преводиоца, културног прегаоца и значајног управника Народне библиотеке Србије, додељује за целокупан допринос библиотекарству и култури Србије.⁷ На

---

7 Заједница матичних библиотека Србије, „Награда Ђура Даничић“, <http://zajednica.nb.rs/scc/nagrade-djuro-danicic.html> (преузето 10. 06. 2013).

основу одлуке жирија, Награду су ове године равноправно понели Јасмина Нинков и Мирко Демић.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Заједница матичних библиотека Србије. „Библионет”. <http://zajednica.nb.rs/scc/biblionet.html> (преузето 10. 06. 2013).
1. Заједница матичних библиотека Србије. „Награда Ђура Даничић”. <http://zajednica.nb.rs/scc/nagrada-djuro-danicic.html> (преузето 10. 06. 2013).
1. Заједница матичних библиотека Србије. „Одлука о приступању матичних библиотека Републике Србије Заједници матичних библиотека Србије”. <http://zajednica.nb.rs/scc/statusni-dokumenti.html> (преузето 10. 06. 2013).
1. Заједница матичних библиотека Србије. „Уговор о замени Самоуправног споразума о удруживању у Заједницу матичних библиотека СР Србије и приступању нових чланова”. <http://zajednica.nb.rs/scc/statusni-dokumenti.html> (преузето 10. 06. 2013).
1. Милуновић, Драгана. „Модерна историја Заједнице”. Панчевачко читалиште 8, 14 (2009): 109-112.
1. Спасеноска, Љубица. „Библионет”. Панчевачко читалиште 8, 14 (2009): 113.

Миро Вуксановић

КЊИГА СВЕ ДАЉА

Прихватио сам лепу обавезу да, овде, у Смедереву, у Библиотеци која примерно делује на више начина, на скупу *служитеља књижи*, како би рекао Григорије Возаровић, на радном почетку, кажем отварачку реч. У први мах, као и увек у сродним приликама, учинило ми се да је задатак једноставан, јер сам мноштво година дао књигама и њиховим кућама, писању и читању, уређивању и објављивању.

Али, у оном што нам је најближе, што најдуже познајемо, чему смо одани без застајкивања, баш тамо лежи скружена тешкоћа. У њој се речи ускомешају. Дижу се у ројевима. Одатле се прекоредно утркују питања.

Како свечарским начином отворити изложбу издања библиотекâ у Србији када знамо да су за тако корисне радње дале и црно иза нокта, да су одвајале од новца који су саме зарадиле и који ће чим протекне баксузна тринаеста година, као божићни дар, морати да уложе у трезор, у буџет, у државну касу која, ето, мора да узима и ситнину из прихода библиотека?

Како у оваквој прилици поручити свим библиотекама које објављују књиге да ће их оснивачи умотрити по добру, да ће их наградити и подстаћи новим конкурсима, када се конкурси за куповину објављених књига гасе, у Београду па редом, када постају одложена обећања, када је републички новац за програме у култури ухватио широк друм, едиктански и царски, као што је потребито, али се не одржавају редовно прилазни друмови ка књигама?

Како рећи да смо радосни што су библиотеке у Србији данас окупиле књиге, часописе, каталоге, листове, плакате, дигиталне приказе и отиске када нам пада на ум колико је одлука, комисијских, понуда и папира, параграфских, колико је времена потребно уложити да би нека од понуђених публикација била купљена и читаоцима на полице остављена?

Како оставити овако непријатне чињенице без допуне да на пут према културном добру, у набавку, библиотеке не могу ни кренути без новца за такав посао, а да им три прста из којих новац дотиче не траже „спроведен поступак“ због којег могу бити одговорни спроведени ако су га без унапред обезбеђеног новца спровели?

И како ћемо, притом и потом, објављене књиге отворати, у стотинама примерака, на стотинама места, ако морамо о умноже-

ним тешкоћама мислити и у тренутку када у себи понављамо да књиге нису само за гледање, да су књиге за отварање, због чега је и ова изложба - отворена?

(Реч на отварању изложбе Издања библиотеке у Србији, изговорена у Народној библиотеци Смедерево 6. јуна 2013. г.)

Мирко Демич

ЂУРА ДАНИЧИЋ – ЈЕДАН ОД НАЈСВЕТЛИЈИХ ПУТОКАЗА НАШЕ ПРОСВЕЋЕНОСТИ

(Беседа поводом доделе награде „Ђура Даничић“)

Уважени чланови жирија, поштовани колегинице и колеге, драги пријатељи!

Почашћен сам што је ваша одлука допринела да огромна сенка Ђуре Даничића падне и на моја нејака плећа, приморавши ме да се пред вама и пред собом браним и оправдавам указано поверење и част којом ме обасипате, присећајући се, барем на час, неумрлог дела овог великана наше културе.

Посебно ми чини част што је иницијатива да ми се ова награда додели дошла из Новог Сада, од колега библиотекара, издавача и књижевника, дакле, из родног града Ђуре Даничића, који је српској култури подарио многе личности чији допринос чини темељ наше просвећености. Међу њима, свакако да је Ђура Даничић један од њених најсветлијих путоказа и звезда водиља. А он је, да се подсетимо, сваки посао којег се лаћао схватао као мисију, као служење. Ево како је то објашњавао:

„Што год да сам радио, радио сам по дужности својој. За отаџбину се не гине само на бојном пољу... За отаџбину се може умирати на сваком корисном раду. И оно што смо узели на се, или што нам је пало у део, дужни смо радити свом снагом својом, свом крепосћу своје воље. И кад тако извршимо сваку своју дужност, онда ћемо одужити дуг који народу дугујемо.“

И данас стојимо запањени и задивљени над разноврсношћу дела Ђуре Даничића и неизбрисивошћу трагова које је за собом оставио. Многи од тих трагова имају пионирски карактер, трасирајући магистралне путеве којима и данас ходимо, а да је од његовог одласка са животне позорнице прошло више од 130 година. Ма шта да је радио – чинио је то у језику и са језиком, са речима и њиховим значењима. Обогаћивао је нашу културу сваким својим делом и прегнућем. Зато и не покушавам да се у било чему поредим са таквом громадом наше писмености.

Оно у чему ми је близак јесте његова способност да се радујем свакој доброј књизи и да искрено тугујем над онима које то нису. Блиска ми је, такође, и његова спремност да се буде сурово искрен,

кад каже: „Докле год ми не признамо пуку своју сиротињу, и докле се год од свега дојакошњега крпежа и шарлатанства не прекрсти-мо, па савијем на нови посао не прионемо, дотле неће бити од нас ништа.”

Ову награду осећам, пре свега, и као признање генерација-ма библиотекара и културних радника Крагујевца и Шумадије, који су се безмало два века бавили књигом у данашњем значењу те речи, ширећи је и популаришући без грцања, радећи тихо и не очекујући признање ни од кога – али зато дубоко уверени да служе а не заповедају, да чине, не очекујући да им се чини, макар се то чињење свело на лепу реч или пуко тапшање по раменима.

И коначно, још једном желећи да се захвалим свима вама, а поготово Заједници матичних библиотека која додељује ово при-знање – позивам вас да поделимо ову готово тестаментарну поруку Ђуре Даничића, изречену непосредно пред смрт, 1881. године; као да говори из нашег времена, он пише: „Пазите и настојте да радња књижевна не застаје. Политика одвлачи и сатири многе силе, које би у књижевности више користи доносиле народу. Новинарско писање, ако такво потраје какво је сада, постаће гад, и поред све-га добра које може бити да чини, учиниће много зла, поквариће свијет, научиће људе мислити и говорити о људима као о калу на улици; онда ће сви један другоме бити као.”

Зато, нека свако наше дружење служи сапирању тог кала на који нам је неумрли Даничић указивао!

Хвала вам свима и нека вам се добрим врати, како на профе-сионалном, тако и на личном плану, јер знам да се међу вама нала-зе будући добитници ове престижне награде!

*(Изговорено у Смедереву, 7. јуна 2013. и,
у оквиру Научно-свучној скупштини Библионет)*

Јасмина Нинков

У СВОМЕ ДОБУ МОДЕРАН

(Беседа поводом доделе награде „Ђура Даничић“)

Свака историја Србије, и културна, историја је посвећених појединица. Оних који мењају стара или доносе нова правила. Историја оснивача, утемељивача, градитеља. Оданих себи, са, како би се данас рекло, мисијом и визијом. Ђура Даничић је своју мисију видео у књизи и језику. Био је филолог, преводилац, научник и библиотекар. Библиотекар Народне библиотеке Србије постаје 1856. године и, на почецима развоја националног и јавног библиотекарства у Србији, 8. јануара 1858. године доноси *Правила библиотеке*, у којима одређује карактер националне установе и предлаже име *Народна библиотека*, које је тек касније усвојено. У *Правилма библиотеке* даје основе набавне политике које су и данас темељи за рад ове куће књиге. Само три године, колико је провео на месту управника, било је довољно Ђури Даничићу да остави велики траг и покаже изузетну модерност у том времену у утемељењу развоја и пута којим треба да иде овако важна установа. А установе су у темељима просвећене државе.

У то време тек се оснивају јавне установе, читалишта, библиотеке. Глигорије Возаровић је 1848. године основао прво читалиште у тадашњој Србији. У Новом Саду и Кикинди отворено је годину дана раније.

Отвориће се *читалишта* у многим градовима. У њима се чита, размењују информације и дружи. Али на систем јавних библиотека чекаће се готово читав век. Библиотека града Београда биће основана тек 1931.

У многим развијеним земљама сада се обележава век од установљавања система јавних библиотека. Холандија је то обележила отварањем нове градске библиотеке у Амстердаму на 29000 метара квадратних, тачно 2000 метара више од до тада највеће, јавне библиотеке у Ротердаму. У тој земљи се годишње издваја за јавне библиотеке преко триста милиона евра. На отварању је речено: „Ми постављамо стандарде – од нас се очекује да саградимо овакву библиотеку.“ Велики је број нових зграда јавних библиотека у градовима Америке: Чикаго, Денвер, Сан Франциско, Феникс, Сијетл, Нешвил и Минаеполис. У Канади, Ванкувер има велику зграду јавне библиотеке, а друга се планира у Квебеку.

Зграде јавних библиотека у Европи су мање, али у Малмеу и Хагу зграде су величине 15 000 квадратних метара. Барселона и Торино планирају нове зграде, док је у Шпанији и Португалији цео систем јавних библиотека у изградњи и укључује много нових библиотечких просторија. У Фландрији, Белгија, цела 1990. г. је била период активне изградње библиотечких зграда. У Француској, упоредо са Минителовом државном експерименталном мрежом, јавне библиотеке су сазидане по целој земљи. И у Словенији и Хрватској у току је интензивна изградња, реконструкција и планирање будућих здања. Финска има најбољи библиотечки систем, а Данска информациони сервис где вам књиге достављају на кућу.

Зграде библиотекâ одражавају промене које су се одигравале декадама како у архитектонском тако и у библиотечком деловању. Улога јавне библиотеке је да буде права јавна зграда за своју заједницу, добродошла за свакога, у контрасту са комерцијалним центрима. Библиотеке су једина *не-комерцијална јавна места* отворена за све узрасте, све групе. Она могу постати невероватно слична новој верзији агоре и форума из прошлости, ново средство јачања интеракције унутар заједнице и оквир за дискусију и организацију. Темељ културе и демократије. Зато су библиотеке важне и драгоцене у свакој земљи и култури. И то је моје снажно уверење и основ мог рада и писања.

Данас, бити на трагу Ђуре Даничића као библиотекар значи бити модеран у свом времену. Разумети да је знање најважнији ресурс 21. века, да су библиотеке место за културу, образовање, информације и социјалну интеграцију. Писати нека нова правила, нове концепције, послушквати свет, осмишљавати развој. Уколико сам то успела да будем у протеклим годинама, хвала што сте ме за то наградили признањем које носи тако угледно име.

(Изјављено у Смедереву, 7. јуна 2013. г., у оквиру
Научно-стручној скупштини Библионет)

CIP - Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије,
Београд

82+7+3

MONS Aureus : часопис за књижевност, уметност и друштвена питања / главни и одговорни уредник Драган Мрдаковић. - Год. 1, бр. 1 (2003)- . - Смедерево (Карађорђева 5) : Народна библиотека Смедерево, 2003- (Смедерево : Newpress). - 23 cm

Четири пута годишње
ISSN 1451-3846 = Mons Aureus
COBISS.SR-ID 111007500